

Várad

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
KULTÚRA

2018

XVII. ÉVFOLYAM 4. (157.) SZÁM

SZERKESZTŐSÉG

Szűcs László főszerkesztő
Laza Pozman Erika
Szilágyi Aladár (társadalom)
Tasnádi-Sáhy Péter (irodalom)
Tóth Hajnal (kultúra)
Ujvárossy László tervező (művészet)
Megyesi Antónia (olvasószerkesztő)
Kemenes Henriette (szerkesztőségi titkár)
Boka László, Péter I. Zoltán,
Pomogáts Béla, Tavaszi Hajnal,
Varga Gábor főmunkatársak

ALAPÍTÓ SZERKESZTŐK:

Barabás Zoltán (1953–2015)
Dr. Indig Ottó (1936–2005)
Kinde Annamária (1956–2014)
Dénes László
Gittai István
Lipcsei Márta

A SZERKESZTŐSÉG CÍME:

Nagyvárad, December 1. (Nagyvásár) tér
12., emelet

POSTACÍM:

Revista culturală Várad
410068 Oradea
Piața 1 Decembrie nr. 12

Telefon: 0259/447-060

E-mail: varadlap@gmail.com

Internet: www.varad.ro

KIADJA

a Várad kulturális folyóirat
Felelős kiadó: Szűcs László

KÉSZÜLT

a nagyváradi Europrint Kft. nyomdájában
Felelős vezető: Derzsi Ákos

A *Várad* előfizetési díja 1 hónapra 7 lej, 3 hónapra 18 lej, fél évre 30 lej, egy évre 50 lej. Előfizethető a szerkesztőségben készpénzzel, vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat postal), az előfizető nevének és pontos lakcímének, valamint az Abonament *Várad* megjegyzésnek a feltüntetésével: Revista culturală *Várad* Oradea Piața 1 Decembrie nr. 12, CUI 18415639, Cod IBAN: RO81 TREZ 0762 1G33 5000 XXXX Trezoreria Oradea.

A borítókön és a *Művészet* rovatban NÉMETH LÁSZLÓ plakátjai láthatók

A mizantróp

Meg nem rendelt kéziratokat, illusztrációkat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

ISSN 1583-0616

- 3**
SZÚCS LÁSZLÓ
A költő és a város
- 4**
MOLNÁR ZSOLT
Egyenes magasság;
Keresztülengedés; Csend-
tükör; Dőlésszegen túli
magány (*vers*)
- 8**
JUHÁSZ ZSUZSANNA
Deus ex machina; Egy
másik fény; Hat kemény
sor; Béke; Szólószonáta;
Lőlap nélkül – (Cím nélkül
helyett); Világképlet; Csíra
(*vers*)
- 11**
DINÓK ZOLTÁN
Elek és a gyógyszer;
A varjak átrepülnek
a határokat (*próza*)
- 15**
CSONTOS MÁRTA
Az éjszaka képei – Berda
József Barátom arca üzen
című versének soraira;
Még egy nap; Lényeglátó
(*vers*)
- 18**
LŐRINCZ JÓZSEF
Ablakok; Előnyös hely;
Fekete vers; Halmaz
Kilencedik emelet;
Mélységek; Nézőpontok
(*vers*)
- 21**
SZAMOS MARIANN
Lakodalom (*próza*)
- 23**
SAITOS LAJOS
Hommage à Ady Endre;
Három parafrázis; Por
Isten szemében (*vers*)
- 27**
TÓTH ÁGNES
Ködben; Remény; Mikor;
Azt kérdezed (*vers*)
- 29**
SZOMBATI ISTVÁN
Hazajöttél, Ráhel?;
Fácánszonáta; Miért jöttél,
Maszat? (*próza*)
- 34**
SZILÁGYI ALADÁR
Behúz, megnyer és
kíváncsivá tesz – Németh
László színházi plakátjairól
- 46**
ALFÖLDI IMRE
Teffoggal kőbe (4.) –
Regényes önéletrajzi
krónika apámról
s magamról
- 50**
FRIED NOÉMI LUJZA
Mire jó a kulturális
stratégia?
- 56**
PÉTER I. ZOLTÁN
Volt egyszer egy váradi
újságíróklub

Művészet

Társadalom

Kultúra

Kritika

Törzsszabály

- 59**
BOKA LÁSZLÓ
A lírai disszonancia
momentumai. Babits
és Kosztolányi Arany-képe
– száz év távlatából –
(I. rész)
- 68**
TÓTH HAJNAL
A játék jósága a VI.
HolnapUtán Fesztiválon
- 79**
HORVÁTH GIZELLA
Mindeközben (meanwhile)
– Ozsváth Zsuzsa kiállítása
- 81**
FALUVÉGI ANNA
Életlehetőségek
a jóvátételre (Balázs Ildikó
A tűzdobáló c. könyvéről)
- 83**
NAGY ORSOLYA
Érzelmes gúnyrajz egy
álomról – James Franco:
A katasztrófaművész
- 87**
SIMON JUDIT
Szatmári Lorca-előadás
váradi vendégművésszel
- 92**
GRECSÓ KRISZTIÁN
Az emlékezésnek fontos
része a felejtés

SZÚCS LÁSZLÓ

A költő és a város

Úgy eltelt ez a negyedszázad felettünk, velünk, hogy szinte észre sem vettük. Sokáig azt mondogattuk, ez egy átmeneti kor, azt tudtuk, hogy honnan, de nem igazán, hogy hová tartunk, s milyen is ez a kor, amiben benne vagyunk. Bezzeg Horváth Imre milyen sokféle, jól meghatározható korban élt. Beleszületett Margittán a boldog békeidőkbe, igazi polgári miliőbe, másfél évtizedig kortársa volt Adynak. Aztán felcseperedett a világháborúban, majd felnőtt lett a román királyságban, költővé vált, kisebbségi költővé. Később jött egy újabb történelmi korszak, a bécsi döntés évei, amikor már sikeres és termékeny alkotó, sorra jelennek meg könyvei, sorra írja jelentős költeményeit, köztük egyfajta korszakzárásként a legismertebb versévé váló *A sárga házat* 1946-ban.

Aztán megint jelentős fordulat, benne a mindmáig vitatott, az életművet beárnyékoló, kicsit röstelt időszak is, amikor a népi demokrácia vezető költőjévé, állami díjakkal elismert költőjévé válik, olyan versekkel, amelyekről Bajor Andor mondta: „Elovvassuk ezeket is, Imrém, s el is felejtjük, de a Sárga házat nem felejtettük el.” Bizony mindig gyanús, amikor valamiféle jelzője támad a demokráciának.

De az idők újra változnak, és Horváth Imre – akit a kortársak emlékezete szerint már negyvenévesen is Imre bácsiztak – visszatér korábbi, eredeti hangjához, s lesz a négysorosok mestere, olyan szövegekkel, amelyeket Kányádi Sándor, Hubay Miklós és mások is kedvencüknek tekintettek.

S költőnk megéli azt a kort is, amit rendszerváltásnak nevezünk, túl a nyolcvanon is felbukkan jellegzetes alakja a

városban, be-betér a szerkesztőségbe is. A tollat sem teszi le, még 1992-ből is vannak versei. Huszonöt esztendővel ezelőtt, 1993. április 11-én, a költészet napján hunyt el csendesen. Ahogy élt. Az egyik legjelentősebb huszadik századi váradi költői örökséget hagyta ránk, amivel eddig nem sáfarkodtunk jól. Hiszen bár terveztük, nem lett szobra a városban, verseinek összkiadása sem hagyta el a nyomdát. Ez most a legfontosabb feladat, hogy mindig legyen a váradi könyvesboltok polcain Horváth-kötet.

Kultusza él, történetei élnek még, ám az életmű nincs jelen igazán a városban s a szélesebb értelemben vett irodalmi köztudatban. Úgyhogy van még dolgunk, s nem ő az egyetlen, akivel szemben ilyen kötelezettségeink vannak. A költő megérdemli, hogy a város figyeljen a művére, a város megérdemli, hogy e költészet az övé legyen, ne csupán holt érték, lapok közé zárt sorok egy polcon.

(Elhangzott 2018. április 11-én
a Rulikowski temetőben,
Horváth Imre sírjánál.)

A CÍMLAPON: NÉMETH LÁSZLÓ: F. E.-vallomások

A HÁTSÓ BORÍTÓN: NÉMETH LÁSZLÓ: Mágna Miska

A Várad folyóirat
működését a Bihar Megyei Tanács
biztosítja

Támogatónk
a Communitas
Alapítvány

MOLNÁR ZSOLT

Egyenes magasság

Járok eszméim élein,
vérszőnyeget terít mögém
a megadás felelőssége, s így
sem sodorhat le a tömény,
vak szélbe tömött gondolat,
tengelyemre szorít egyensúlyom,
de figyelmem dacból se lohad,
és nem tudom, meddig leszek úton,
csak tompa szikrák tépődnek le
asztrodinamikus testemről,
ami felgyűri lépkedve
alattam a tér(v)iszonyt, erről
ismerem feneketlen szavaim
föl, a nézésesem alácsorog
sima, érzékeny oldalain,
és ahhoz is hozzászokok,
hogyan felvállaltam a kiszáradás
résztvevő önzését,
a szédülés begyakorolt szokás,
ám inogásom folyton oldalt vét,
kimeredt nyelvembe föllüktet
talpam vigasz edzett súrlódása,
a közöny egyszer ha leültet,
kizár a büntetés ideátra,
ha nem megyek, magam viszem, hisz
ölembe görnyedt feladásom,
s Isten vagy van, vagy létezik,
enged valakiért kiállnom,
fejem huzat meglékeli,
a látást kifordítja az idő,
a távolság most is nyeli,
vagy valamikor innen kidőlt,
bármeddig is bírt követni,
beleszakadt a végtelenbe,
s egy repedésben lóg valahol,

MOLNÁR ZSOLT (1983, Nagyvárad) költő. 2004 óta közöl különböző nyomtatott és online lapokban. Magyarországon az **Amatőr tehetségek antológiája** publikált tőle. **Kötetei: Kapaszokdom (2009), De te itt maradsz (2011), Kódolt remény (2016, Holnap Kulturális Egyesület).**

sajnálni kötelességem lenne,
mert helyettem hűségesen lakol,
ha ismerném, megtagadnám,
de rám záródott a fényéter,
és úgy kimenthetem még talán,
ha kiálló verslábam nyújtom érte.

Keresztülengedés

Kiállok a virradat tetejére.
Élet tömeg-vonzotta üresség
szakad ki cefrés közönyömből,
na, lelkem, ismét lehetsz hajts-gép.
Ködszálakkal kezelem magam,
ráz rajtuk keresztül a világ.
Zajba hullok, de fönt marad szavam,
ég tükrén szétfolyó némaság.
Kisatírozott koordináták
úszkálnak íztelen véremben,
átpasszírozom az értelmén,
ami még lenni vágyok-tudok.
A türelem útja egyszer megvált,
ha az ismeretlen rajtam túljutott.

Csendtükör

Elhallgatja előled,
csak merd megkérdezni,
elszabadult arcficamok
vészkijárata körben
mindeniütt, és nézve nézi
hallgatásodat, ahogy
karcolja időszemével,
érzések fekvő órája
keringeti az elmúlást.

Nem tudod, ki ellen vétesz,
támadásod végig állja,
el-eltérül róla a sodrás,
csended továbbélezi,
betelik vele az úr,
és felboncol csillagokat,
ő meg fogy, fogy s átérészi,
ne gondolj bele, még meddig tűr,
önidegenséghez szoktat,
mert középen már megreped,
felborzolódik hangtalanul.
Eltéveszthetetlen irányok
fodrozzák a beismerésed,
hogyan némaságod elvadult,
s keresed, miért, ám nincs rá ok,
s a világ aljára lezuhan,
majd felrobban minden szilánk,
fölegetve a tükör helyét,
s ha rád törne a magányroham,
hiányod pedig érted kiált,
mások arcán ott a térkép.

Dólésszegen túli magány

Mintha mindegy is, hol vagyok.
Légzésen az egyensúlyom még,
ahogy talpon dörzsöl a Mount Everest.
Arcomra nyomtatódik az ég,
ahogy az Ó árnya rám kúszik, s nem ereszt.
Magába húzza a rokonsötét.
Neki tócsa a Mariana-árok,
miben ha élnének világító rákok,
a félelemtől szívem elrejtene.
Nincs olyan hely a Hang Son Doongban*,
ahol lelkem nem jöttére dobban.
Csonkítja a járatokban ágát,
csak hogy rám terítse elmém szorongását.
Hegessze rám páncélját Antarktisz,
tudatszéfem kulcsa nálam, hisz

* A világ legnagyobb barlangja Vietnámban. Jelentése kb. hegyi folyó barlang.

magamban már csak így bízom,
...ha szét nem robbantja az iszony.
A kelet-európai síkság
szélére megalázva menekülnék,
bár talán csupán arra lenne elég,
hogy ott aggassa belém borzadályát.
A sehol koordinátái
kicentiznek a térképről.
Égtájakban edzett kardélek
sem vághatnak el a rettegéstől.
És lázadásom pofán röhög,
a tükör kifordítja magát.
A nyugalom pórusaiba szökök,
ahonnan a kezdet untalan kidobált.
Kitámasztom a világ tengelyét,
visszahal maga mögé az anyag.
Minden elem őslángjában elég,
hogy csak egy hely legyen, mi megmarad.
Idegen táj, mit az univerzum kidob,
közönyömnek már semmi sem árthat.
Tűrés-stimulációm hát beindítom,
mielőtt a fenyő rám dőlve ágai összeszúrnának.

JUHÁSZ ZSUZSANNA
Deus ex machina

A. Moravia

I.

*A felbérelt tisztaság?
A tökéletes száj és lábterpeszek?
Az ingyentisztelet besorolt márkái?
A menhelyváros tisztakörmű felvigyázója?*

II.

*A tenger felett apró körző.
A titkokon meg se várt gyógyulás.
A színek nagyképű koldusok.
Az odaadás a székek- és ágylábaké.*

Egy másik fény

*Megüresedik az anyajegy a nyakamon.
Most már nem tudja a tükörcépem,
Hol állítsa meg a szemet.
Másik fény kellene nekem ma
Éjszakára. Vagy egy másik nyak,
Ahogy beledől bronzművű eszméletembe.*

JUHÁSZ ZSUZSANNA (1958, Sztálinváros – ma Dunaújváros) az ELTE pszichológia szakán végzett. Írásait az Alföld, az ambroozia.hu, az Élet és Irodalom, az Irodalmi Jelen, a Mozgó Világ, a Nyugat Plusz a Pannon Tükör, a Tiszatáj, a Vár és a Vár Ucca Műhely közölte.

Hat kemény sor

*A fénybogarak halála visszahívható.
De minden telefonszám ismerős.
A huzatok kihasználatlanok.
A szelek örökös névadásban.
A nyújtózás a mindenevő:*

Béke

*Márványárnyékban, tudatlan
ősvárakozásban. Jövő, ami
már nem bennünk érintkezik.
És mégis meglepődve a hazányi
csöndben, méretlen földjein
a csillagcsírás egeknek.*

Szólószonáta

*Ünneplőbe öltözött talpak
egyenlősége a hóközelségben,
de ki, miben gázol térdig,
s térd fölött magasan, kit, mi
fojtogat a csillagpernye-hullató,
hótalan éjszakában?*

Lólap nélkül

(Cím nélkül helyett)

Gyakorlatoztam. Nem voltak karikák a szívek körül. Folytatódtak a kihegyezett csuklók, a nyakak üdvözültek, a fejek önkörtáncoltak a magánszirének énekére.

Világképlet

A koporsók járásával ellentétes irányban. Valami harmadik görbület, folyón túli halmazállapot. Embernél nagyobb egész. Ami csak tovább, akárhogy, csillagsütötte partjain a földnél nagyobb létezésnek.

Csíra

Az ordítások kieszeltek – mesteriek, mint a marcipán állatok fogai. A homlok nem ütközője a villamosnak, a betonkeverők nem légutak. A kolostorbeli nevek a titkaink.

DINÓK ZOLTÁN

Elek és a gyógyszer

Várnia kellett az újfajta gyógyszerre. Amíg ugyanis nem jelenik meg a kontrollon, addig a doktor nem írhatja fel az új orvosságot. Addig meg szenvedjek, mint a ló – gondolta Elek.

A nővérével élt együtt.

– Látod? Ilyen a magyar egészségügy!

– Nem kell szenvedned! Menj ki a friss levegőre! – mondta Olga.

– Olyan rosszul érzem magam, hogy még ahhoz sincs erőm! De persze, ha felírták volna a gyógyszert...

– Ne csináld ezt! – mondta Olga.

Elek fogta a dzsekijét s sétálni indult. Mogorva képet vágott.

– Jó napot, Elek bácsi! – köszönt rá a szomszéd Ignác bácsi az utcán.

– Nem olyan jó az! – válaszolt szomorúan Elek.

– Valami baj van? – kérdezte a szomszéd.

– Á... Nincs kedvem elmondani...

– Összeveszett a nővérével? – kérdezte Ignác.

– Nem, dehogyis, másról van szó...

– És miért nem mondja el? Jó barátok vagyunk!

– Hadd maradjon az én titkom!

– Na jól van! Jó sétálást!

Elek nézegette a kirakatokat. Közben rá is gyűjtött, pedig kevesebbet kellett volna dohányoznia. Megnézte a hentesüzletet, a drogériát s aztán hazaballagott. Olga feldúlt állapotban volt. Aggódott az öccséért. De más gondjai is voltak. Ő már nyugdíjas volt. A nyugdíjából szűkösen élt. Elek kezébe vette az újságot, majd az ágy szélére dobta. Feldühítette a sok rossz hír. Bevett egy tablettát a régiek közül, és ettől mintha valahogy jobban érezte volna magát.

És lassan, ahogy teltek az ólomszürke napok a kontrollig, nővére a tanú rá, Elek állapota javult. A kontroll napja pedig eljött. Olga elkísérte Eleket. Megkapta az új gyógyszert. Ám ahogy szedni kezdte, mindig arról panaszkodott, hogy túlságosan elálmosítja. Harmadnapra betelt a pohár.

– Ezt nem szedem tovább! – mondta nővérének.

– De hát erre vártál!

– De hiszen elálmosít! – fakadt ki Elek.

Olga már nem bírta tovább idegekkel:

– Akkor ne szedd, de engem hagyj békén!

DINÓK ZOLTÁN (1981, Kecskemét) író, költő. Volt hírlapáros és könyvkereskedő. Írt regényt, kisregényt, drámát, novellát, verset, esszét. Az álomvilág nagyúr címmel 2010-ben jelent meg novelláskötete.

– Ezt megbeszéltük! – mondta Elek, és a kukába vágta az egész gyógyszeres dobozt.

Továbbra is a régi gyógyszert szedte. Állapota javult, bár a panasz természetesen nem szűnt meg, amire a gyógyszert felírta neki az orvos.

Egyik nap ismét találkozott Ignác bácsival.

– Most nem tűnik rosszkedvűnek! – mondta az.

– Hát pedig az egészségem...

– Tudom, hogy beteg, de most jobban van, mint amikor utoljára láttam!

– Felírt az orvosom egy gyógyszert, amitől azt reméltem, bizonyos panaszaim elmúlnak, de csak pokolian elálmosított, ennek ellenére mégis jobban érzem magam.

– Szegény! – csak ennyit mondott Ignác bácsi.

– Majd lesz valahogy! Tudja, hogy velem nem lehet a bolondját járatni!

– Igen. Hiszen épp ezt akartam mondani. Maga túlteszi magát minden gondon, még ha az netán az egészségével kapcsolatos is... Na viszlát, jó sétálást! – zárta a beszélgetést Ignác bácsi.

– Viszlát! – felelte megszeppenve Elek.

Majd egy fél óra múlva haza is tért, hiszen rettentő hideg volt, Olga teával várta.

– Köszönöm! – mondta Elek.

– Jól vagy? – kérdezte a nővére.

– Igen. Azt hiszem. Az új gyógyszer nem vált be, de se baj!

– Azért kemény fából faragtak téged! Hiszen szenvedtél s mégis jobban vagy!

– De sajnos nem vagyok egészséges.

– Idővel az lesz! – nyugtatta meg Olga.

Elek végre elmosolyodott. Kényszeredett mosoly volt ez, de Olga nagyon örült neki.

– Emlékszel még, amikor gyerekkorunkban mindig kergetted a kismacskát?

Elek hahotázott.

– Azt nem lehet elfelejteni. Téged meg megharapott a kutya.

– Igen. Ki nem állhattam anya kutyáját.

– A régi idők... – tűnődött el Elek.

Olga látta, hogy öccse meghatódik. Átkarolta. Elek már sírt.

– Minden rendbe jön... – vigasztalta Olga.

– Anyám nem engedné, hogy beteg legyek – mondta Elek.

– Te buta! Hiszen én sem engedem. Amíg engem látsz, baj nem érhet.

Elek megitta a teát s kicsit leheveredett. Nem volt már húszéves, kívánta a pihenést, s álmában megjelent neki a falu, ahol felcseperedett, s szegény anyja mosolyog, miközben a tésztát dagasztja.

A varjak átrepülik a határokat

Az ország szélén két fiatal, egy egyetemista és egy érettségizett író beszélgetett. Eltűnődtek a varjakon. Elnyújtott V alakban repültek. A fiatalok feküdtek a fűvön, a határ mellett. Egyiket Zolinak hívták, a másikat Lacinak. Zoli azt mondta:

– Látod azokat a varjakat? Átrepülik a határokat. Anélkül, hogy útleve-
lük lenne, vagy fizetniük kellene.

– Ó, nagyon romantikus vagy! – mondta Laci.

– Hiszen író vagyok! – mondta Zoli.

– Nem minden író ilyen! – érvelt Laci.

– Mi persze nem mehetünk át útlevél nélkül! – mondta Zoli.

– Akarsz?

– Nem! – mondta határozottan Zoli.

– Hát? – kérdezte Laci.

– Több keresetet, meg elismerést a szakmában!

– Dolgozz meg érte, ne csak álmodozz!

– Sikeresnek mondhatom magam, de mégis szegény ember vagyok.

– Ó, szerencsétlen! – mondta Laci, majd elgondolkodott.

– Nem kell olyan határozott véleménynel lenned a világról. Ez a te nagy bajod! Lehet, hogy író vagy, de még fiatal! Azt hiszed talán, hogy minden szavad szentírás? Túlságosan önfejű vagy!

– Megéltem annyit, hogy az lehessek, de nem vagyok önfejű, mindig nyitott vagyok az új dologra!

– Nem minden úgy van, ahogy gondolod!

– Tudom, hogy Isten útjai kifürkészhetetlenek! Bármilyen bölcs az ember, az ő titkait ember nem tudja megfejteni. Még Hegel sem vagy Tolsztoj!

– Most mondtál valamit! – mondta Laci.

– Még mindig önfejűnek tartasz?

– Beismerem, hogy bölcs vagy! Lélekben te is olyan vagy, mint a varjú ott az égen!

– Igen! – mondta nagy lelkesedéssel Zoli. És tudod, mi az érdekes?

– Mi?

– Az, hogy az antológiák, amikben megjelennek az írásaim, napvilágot látnak más országokban is.

– A műveid átrepülik a határokat! – csodálkozott rá Laci.

Zoli nevetett. Majd mivel erős dohányos volt, rágyújtott. Barátját is megkínálta.

– Majd ez a füst is átszáll a határon – mondta Laci.

– Ha már író vagyok, úgy gondolom, többet megengedhetek magamnak! Nekem és az íróknak köszönhetik az emberek, hogy nem maradnak buták...

– Ne nagyképűsködj! – mondta Laci. – A könyvektől is néha buta lesz az ember.

– Hát... Már aki... A buta ember igen.

– Hidd el nekem, az emberek többségét nem érdeklik a könyvek, egyáltalán nem írnak, s nem élnek álmvilágban!

– Miben élnek? Ma már nincs érvénye annak a mondásnak, hogy nemcsak kenyérrel él az ember? Tényleg, miben élnek? Ragályban! Csak nem veszik észre.

– Majd te nyitod fel a szemüket, mi? Térj már észhez. Nem fog a világ a te kedvéért fikarcnyit sem megváltozni! – mondta Laci.

– De ha jó könyveket írok, az fennmarad! Nem elég az? Lehet, hogy Nobel-díjas nem leszek, de az olvasók, akik olvasnak engem, kitartanak mellettem, s az évek egy betűt sem tüntetnek el a könyveimből...

Hirtelen egy varjú szállt le előttük, aztán felreppent s átrepült a határon.

Zoli nevetett.

– Na menjünk, még sok dolgunk van! – mondta Laci.

– Igen, tele vagyok ötletekkel! – mondta Zoli, aztán mindketten eltűntek a homályban.

CSONTOS MÁRTA

Az éjszaka képei

Berda József Barátom arca üzen című versének soraira

Arcát a távol lebbenti hozzám,
szomorú maradék, mely ott
bujkál a fák között, s benéz
az ablakon, hogy gyönyörködjön
bennem, nézhesse porosodó
virágaim a felszálló melegben,
s arra a napra gondol, mikor
a sötét éjszakában fáradtan
mentünk az út porában, ahol
követtek bennünket meztelen
csillagok az angyal-szőke fényben,
ahol gyűjtöttük a letört lepke-
szárnyakat, kiszíneztük a táncoló
árnyakat, ahol vándorlásunk lázas
tavaszi futás volt, ahol a tiszta
étertől lettünk másnaposak, s a réten
mint zölden lobogó gyertyák
világítottak felénk a szentjánosbogarak.

*Belőled már kiszáradtak a könnyek,
csak álmomban szólsz már hozzám.
Nincs többé találkozási pont;
én itt vagyok vénülő amazon,
Te ott vagy halált szelídítő Gyermekek.*

CSONTOS MÁRTA (1951, Győr) tanár, költő, író. **A Pázmány Péter Katolikus Egyetem** abszolvált PhD hallgatója. **Értekezésének témája Reményik Sándor költészete. Legújabb kötetei: A meggyújtott olajág (versek, 2010), Szerzők, múzsák, szenvedélyek (esszé, 2011), Egográfia 3. (aforizmák, 2012), A Sehol szélén (versek, 2014), Zónahatárok (versek, 2016, mind a Littera Nova gondozásában).**

Még egy nap

Mindig várok még egy napot,
mert éget a csönd, s úgy
érezem, bekerít a belső
világomlás, ha megszólalok.

Rögtönzők egy munkanaplót,
kimutatást vezetnek, s látom,
a papír elrendelés a szökésre, –
majd ha lélegzem a legutolsót.

Arcom már a falakba nőtt,
a véső ott lapul a vakolat alatt;
megbontott árnyakat látok,
elégiába fürdetett ikonokat.

A legfelső lépcső nem visz sehova,
lehet, – elmarad a nagy találkozás.
Odalent feketéllenek a fák,
s ahol a lámpa ég; az a temető kapuja.

Most megint várok egy napot,
belehazudok majd aranybetűket.
„Élj észrevétlenül” – szólt a Bölcs,
így hagyom el a tegnapi holnapot.

Lényeglátó

Megvénültek a fák az ablak alatt,
belealudt a tél valami mesébe.
A fény már rég kidörzsölte szememből
az álmot, a függönyt felhúzták az égen.

A lényeg túl nyúlik a falon, idebent
nem változik semmi, – nem jön a
takarítószemélyzet, magasodik bennem
a porladó emlék-alom.
Látom, előbb-utóbb az életemmel kell
fizetnem a létért, a nevemet is
bekereteztetem szavakkal, védelemre
van szükségem, – anyagomra nem alkuszom.
S ahogy faragom szobromat
a sűrűsödő légtérben, úgy romlik
arányérzésem a részletekben.
A test egyre kisebb, az arc megpróbál
befurakodni a jövőbe, pedig nem tudja
elérni az Esélyt, marad az Örök Bizonytalan.

Fényjelenségem nem értelmezhető,
napimádatom sem jut át az istenek térfelére,
maradok szeretetet kolduló hontalan.

Az ősök már megbékéltek az évek
takarásában, csak én csetlek-botlok
itt a megvénült fák között, hogy
megmutassam, halálraváltan is elszánt vagyok.

LŐRINCZ JÓZSEF

Ablakok

SZELLŐZTETŐ ABLAK
MEGFIGYELŐ ABLAK
LEHALLGATÓ ABLAK
BESZÉLGETŐ ABLAK

AHOGY RAJTAKAPNAK

Előnyös hely

Nagyon jó helyen lakom:
Itt vannak, egész közel, a gondok.
Elérhet hamar a baj,
A nevét még ki se mondod.
A Taxis már tudja, hol lakom,
Egy napon majd, meglásd,
Dudál, beszél: „Haver,
Meghoztam neked a Kaszást!”

Fekete vers

LebegekTranszcendentálisLében
NézemFelülrőlAhogyÚszom
SzárnyAzAHátamonAvagyUpszony
VeledEgyDepressziótMárMegéltem
LebegekTranszcendentálisLében
SzárnyAzAHátamonAvagyUpszony
NézemFelülrőlAhogyÚszom

LŐRINCZ JÓZSEF (1947, Székelydália) a székelyudvarhelyi Tamási Áron Gimnázium nyugdíjas magyartanára. Verseket, irodalomtörténeti tanulmányokat, kritikákat, recenziókat, néprajzi gyűjtéseket jelentetett meg. Mintegy háromszáz sajtóközlés mellett tíz könyvet publikált, legutóbb, 2017-ben, az Őszi derű című verskötetét.

Halmaz

Mindig hátulról
olvasandók a nagy versek
rendszerint eljutunk a kezdethez ami a lényeg
de félek így x-lábú lesz az emberiség
egy dallamban vízirigónak lenni volna jó
köszönjük Kassák Lajos hogy meg-
tanítottad nekünk a központozás nélküli írást
és hogy maradandóan csúszkálhat a kommunikáció
a logika kavart
korán indultam esőcipőben
hogyan zavarba hoztam magam

Kilencedik emelet

Tócsák a tömbházak tetején,
Felnézünk magunkra: te meg én.
Vajon meglátjuk-e még a másikban azt,
Aki hozta hajdan létünkbe a tavaszt?
Vagy lenyílik a korlát, az amúgy is megunt,
És mi a mélybe le: magunkba zuhanunk.

Mélységeim

Úttalan utakon, végtelen időközön keresztül,
Iránytű nélkül kószáltam összevissza önmagamban.
Hegyeken, barlangokon át, köd és füst övezte utakon.
Csak néha villant fel előttem az ösvény – egy-egy mosoly –,
Lábam alatt a bizonytalan sziklapárkány,
És még lennebb a végtelen örvénylő mélység.
Utamat nihilek nézték.
Ha valakit találtam is az ágyban,
Az üresség feküdt be alám csak.

*A célokat, mint a szőnyeget felcsavarták.
Aztán hogy, hogy nem, egyszer csak mégis
Derűs alföldre érkeztem,
Tiszta, nagy vizek csobognak, hömpölyögnek körülöttem,
És őrizik álmomat sudár jegenyék.
Fekszem, mint nagy kő a homokban,
Tudva tudom, hogy a magasság,
Ahonnan lezuhanhatnék, a mélységeimben ott van.*

Nézőpontok

*Már a templomok is versengenek:
Ki volt itt hamarabb.
És hogy melyik üdvözítőbb,
A hagymakupola vagy a kúpkalap.
Kereszt, gömb, kakas vagy nihilsapka?
Melyik isten igazabb?
És a címerét ki, kitől, miért kapta?
Egymásra nőnek a nézőpontok,
És én töprengök, mi az igaz:
Amit ők mondanak, vagy amit én mondok?
Amit megírtak, megtörtént-e, vagy nem?
Fölénk nő, alánk ás, belénk döfi
Gyűlölet-kardját a történelem.*

SZAMOS MARIANN Lakodalom

Gyuri bácsit meghívták, ott lépkedett a nászmenet utolsó sorainak hol egyikében, hol másikában, frissen borotválva, egyetlen puhára kefélt éjfe-kete öltönyében, amely a mérsékelt használatból szokatlanul mutatósá tette még mindig délceg, csupa csont és bőr alakját.

Gyuri bácsi Szilvike, a menyasszony családja részéről volt hivatalos, mind a templomi esküvőre, mind a lakodalomra, hiszen annak idején a leány nagypapjának volt a násznagya egy rokoni szálaknál is erősebb köte-lék, a bajtársiasság elismeréseként. Gyuri örült a meghívásnak, mert a tisztelet szerény megmutatkozását látta benne, illetve mert a frigykötési ceremónia a hagyománynak megfelelően zajlott: a vőlegény rezesbandá-val indult neki a falu széléről a felsőváros végének, hogy a dombra felka-paszkodva ízes rigmusokkal, kedélyes poharazgatás közben kikérje a fod-rokba öltözött arát.

A nászmenet ütemesen haladt, a kikészített arcát a naptól fehér csipke-ernyővel óvó menyasszonnyal az élen. Aprókat lépett fehér lakkcipőjének felmagasított sarkain, vőlegénye pedig, mivel sehogy sem tudott igazodni a lány imbolygó járásához, hol behúzott nyakkal az ernyő alatt, hol két lépéssel lemaradva integetett a főutca két oldalára kitódult néznek.

Gyuri bácsi integető kezeket, mosolygó arcokat és mozgó szájakat látott, de nem hallotta még azt se, amit a szomszéd Józsi bácsi súgott a fülébe, mert annyira hangosan verte a taktust a menetet záró muzsikusok három-fős bandája. Úgy érezte az öreg, bár mostanáig nem volt magára panasz, de ezt a menetelést követően biztosan elkezd majd romlani a hallása, és innen már csak napok, legfeljebb hetek kérdése, hogy élemedett kora végre korlátokat állítson elébe. Nem bánta, hogy nem hallotta a Józsit, mert az most úgyis nagyra volt a feleségével, a Bözsivel, aki főszakácsnő-ként vette ki a maga részét a lakodalomból, és mert a legjobb barátja, Pista, a menyasszony nagypapja, nem hogy meghívást nem kapott a családot min-den szegről-végről összeecsődítő eseményre, hanem tüntetőleg még a nap-ját se közölték vele előre, remélve, hogy minél később szerez tudomást a jeles eseményről. A Szilvikéék nem is beszéltek az öreggel, már ki tudja, mióta. Igazság szerint a faluban Gyuri bácsin kívül senki nem beszélt már vele.

Gyuri bácsi ezt csúf dolognak tartotta, és szégyellte magát mások helyett is, különösen az ő nyolc éve elhunyt, drága Cecíliája, de legfőképp

SZAMOS MARIANN (1988, Margitta) újságíró. A kolozsvári BBTE történelem-régészet szakán szerzett diplomát, majd a kulturális örökség védelme és kutatása területén mesteri képzésben részesült. 2018 februárjáig a Reggeli Újság tudósítója volt.

a Pista neje, az Anna miatt. Anna takaros asszony volt, és kitartóan hűséges, türelme pedig csodát művelt volna erre az egy napra az öreg erdésszel, csakhogy ők is tanúi lehessenek, ahogyan a népes család utolsó hajadon leányát is férjhez adják. Megfürdette, még meg is borotválta volna az öreget, lemosta volna róla a többhetes (hónapos) mocskot, addig rimánkodott volna neki, amíg engedi, hogy újra embert csináljon belőle, persze csupán néhány órára, amíg a fogások között el nem kezd egyre sűrűbben nyúlni a pohár után, és akkor mindennek vége. De nem volt mit tenni, előre kitiltották őket, hogy elejét vegyék a jelenetnek, és Anna néni majd belepusztult a szégyenbe.

A nászmenet teljes díszben ereszkedett lefelé a katolikus templom alá a kommunista időkben emelt domb aszfaltútján a másik templom felé, hogy a lelkész megáldja és törvényesítse Isten és ember előtt a két fiatal évek óta tartó szerelmét.

Félúton a menyasszony és a vőlegény hirtelen megtorpant néhány másodpercre, és aztán a menet már a korábbinál csak jóval lassabban haladt előre. Gyuri bácsi kitekingetett a sorból a magasra tűzött frizurák és kalapok mögül, de jó ideig még nem láthatott semmit, és még csak elgondolni sem tudta, mi történhetett, mi lehetett a kikerekedett szemű, fel-felhorkanó násznépet. Elfogott ugyan egy-egy szót, meghallotta, hogy a Pista nevét említik, és valóban, a fennakadás az ő háza előtt halmozódott. Amikor aztán nagy sokára ő maga is látótávolságba ért, levett kalapjával a kezében, nedves homlokát dörzsölgetve a frissen, maga vasalta zsebkendőjével, meglátta, hogy a Pista ott kocogtatja belülről az ablakot, és Annával veszekszik, aki próbálja behúzni a függönyt, de Pista nem engedi neki, tologatják egymás kezét, hadonásznak, de az öreg csak véghez viszi az akaratát, jobb öklét az ablaküveghez nyomja, benne sok-sok, megszámlálhatatlan lila ötezzrel, és szétteríti őket az ablaküvegen, mint a kártyalapokat. Aztán kinyitja az ablakot, meglengeti a vagyont, és a könnyekbe fúló, megsemmisült Annával nem törődve, az elképedt zenészeket túlharsogva, azt kiabálja: „Ez mind a tiétek lett volna, gyalázatosok!”

Gyuri bácsi előbb elfehéredik, aztán még egyszer letörli a homlokát, hunyorog, nem akar hinni a szemének. Majd elnyom egy apró kis mosolyt, a kalapját a fejébe rakja, és halad tovább a nászmenettel.

SAITOS LAJOS

Homage à Ady Endre

*Elhagytam a gyerekkor zöld vizeit,
bennem már új-őszi eső zubog
s levélillattal fürdet mindéig. –
De jaj, kánya-szél horpadt mellembe vág,*

*hogy belékékülök! Fúrton-fúrt szakad
a józanság kalendáriuma, lapjaira
följegyezni valóm hiába rovom –
késik a postás! Késik a jog*

*engem védeni szép csónakom
bitorlóitól! Kik részegek már
az evezésben, bár egymást ölelnék,
de nem engedi úrasszonyuk – Mammon!*

SAITOS LAJOS (1947, Soponya). Felsőfokú energetikus oklevelet szerzett, elvégezte a MŰOSZ újságíró stúdióját. A Fejér Megyei Hírlap munkatársaként ment nyugdíjba. Jelenleg a Vörösmarty Társaság Vár c. folyóiratának olvasószerkesztője. Elismerései: Lánzos Kornél – Szekfű Gyula Ösztöndíj (1993, 2005, 2012, 2017), Napút Nívódíj (2012). Tizenegyedik kötete: Túl a fényeken (2017).

Három parafrázis

Barabás Zoltán emlékének

Engedd, hogy torzóban maradt
verseimmel végül tisztára
töröljem kerti asztalod, Uram.
Maradásom kell-e még valakinek?
(B. Z.: Maradásom kell-e még?)

I.

*Naspolya ízével szájában
ólálkodik egy kisfiú
a falu leghosszabb utcáján
iskolából jövet vagy
hazulról el –
világot látni egy fűszálon
a Nádor-csatorna partján
netán a Körösök tájékán –
álmok diófényében
el-el a tengerekig...
s az a gyümölcsös
volt a terített asztal
életeken át...
a fanyar ízt megőrizte
s a magvakat
– miként az Úr a langyosakat –
kiköpte a szád
az úrvacsora áhítatával.*

II.

*Ablakból
lestétek
a Nap-lementét –*

*feljön-e még?!
Aggódtál*

*álomtól széthevert
párnáton...*

III.

*Kézfejedről lefoszlik
kesztyűd öt ujjá
csontjaidról a hámoz
a szövetek
tűz voltál jégcsap lészesz...!*

Por Isten szemében

„valaki jár a fák hegyén
mondják úr minden porszemen”
(KÁNYÁDI SÁNDOR)

Ó-időmben ásványkoromban
hol összeért földdel az ég
holt anyag voltam Isten szemében
ki értem könnyet ejtett éppen
így áradt a sós tengervíz széjjel
s föllibém algák garmadája a Nap-éjben
s lőn az egysejtűnek egy szuszra mája
s gyémántolt minden csigolyája
mígnem hegyekké kellett lennem
miriárd csillámból kifehérednem
s mielőtt megszült volna az anyám
előre számba vette minden porcikám
s mire a habok kitettek a szikre
tanújelül az evilági létnek a nincsnek
keresztet formázott emberfiának Isten
s mire az öt seb földig kivérzett
bűnébe botlott a teremtett emberlélek
mert ki testével vét lélekben vétkezik
terheként hordja ki az emberi kint
s midőn ásvány leszek újra szállok –
szállok teremtőmhöz – a szemébe vissza
s a porszemet az isteni könny fölissza.

TÓTH ÁGNES Ködben

Elmosódott festmény a táj,
Ködben szaunázik az este.
Felveszi alakját a völgynek,
s örül, hogy képlékeny a teste.

Fák, házak, emberek, álmok
tűnnek el benne rendre.
A Hold sem találja udvarát,
Valahol madár sír kerengve.

A várost keresik némán
a felágaskodó hegyek.
Holnapra talán meglelik,
ha kisüt a nap a Hargita felett.

Remény

Nekem a remény drágakő,
Ládában őrzött keszkenő,
Csörgősipka bohócokon,
Meleg kenyér a polcokon.

Tenyerebben egy kézfogás,
Pohár fenekén áldomás,
Fagyokat úzó fénysugár,
Tengernyi vízen szalmaszál.

**TÓTH ÁGNES (1946, Nagy-
várad) újságíró, prózaíró,
költő. 1990-től a Bihari
Napló riportere, szer-
kesztője. 1994-től 2002-ig
a Duna Televízió váradi
tudósítója. Több gyer-
mekvers- és prózakötete
jelent meg, Csupa-
bohócok című bohózatát
1995-ben mutatta be a
váradi bábszínház. Leg-
újabb kötete: A halál kat-
lanában (Várad, 2016).**

Mikor

*Mikor erősek voltunk és szépek,
Vállunkon tücsök muzsikált,
Zsebünkben madárka fészkelte.
Hajunk közt virágok nyíltak,
Szemünkben kis csillagfények.
Mikor erősek voltunk és szépek.*

Azt kérdezed

*Azt kérdezed, merre voltam,
Hogy nem láttál ezer éve.
Zúgás voltam vízesésben,
Búzatáblán arany kéve.*

*Báránnyelű kék égbolton,
Százszorszépe tarka rétnek –
Árva könnycsepp az orcádon,
Drágagyöngye szép nyakéknek.*

*Voltam ösvény a vadonban,
Sorsvonal a tenyeredben.
Muskátli az ablakodban,
Szívfájdalom szerelemben.*

*De most vagyok füstifecske,
Nyíló tavasz, nyári zápor.
Álmodban csók, minden este,
Ölelés és forró mámor.*

*És leszek még Szivárványhíd,
Színes pára, napsütötte.
Aki átmegy alattam, az
Boldog legyen mindörökre.*

SZOMBATI ISTVÁN Hazajöttél, Ráhel?

Mikor jelentkeztem Kelemen cégénél, a fiatal titkárnő gyanakvóan nézett. Nyilván jobban örült volna, ha egy kigyúrt pasi kopog náluk állásügyben. Továbbá úgy láttam, azt is mérlegelte, hol tarthatok éppen évgyűrű-ügyben. Ha több is vagyok nála egy-két-három évvel, vele, mint nővel, fel tudom majd venni esetleg a versenyt? Továbbá – hogy ne tápláljak túlzottan sok reményt – jó nevű gazdáját araszos embernek, facérnak nevezte. Oké, biccentettem, igazán rendes vagy, hogy idejében szóltál, de mielőtt továbbállnék innen, szót váltanék veled. Köröztem keveset, néztem az előtérrel, melyből jobbra és balra sárga ajtók nyíltak. Az egyik, gondolom, váróba, a másik a főnök szobájába mutatta az utat. Mivel nem szólt a kontyos csaj, könnyed mozdulattal billegtem tovább, simogattam szemmel a könnyezőpálmákat, melyek keskeny polcról figyeltek minden belépőre. Nem voltam túl friss a kocsikázás után, szóltam is a lánynak: nem lennék hálátlan, ha beszólna a stábnak. Rántott keskeny vállán, mint akit bolha csíp. Mire én, vékonyka mosollyal, kérdeztem újra: úgy kéne értenem, fontos ügyben trécsel? Rémulten pillogott, oldani próbáltam, emeltem a kezem: vedd úgy, hogy nem szóltam. Kerestem egy tükröt apró válltáskámban, rendezni próbáltam opálos tincseim, bár a kék Opelben nem esett az eső idefelé jövet. Miután sikerült elraknom száradó ernyőmet, újra kértem a csajt, szólna vagy én lépjek? Mivel nem akart mozdulni, mint egy horrorfilmben, vicsorgósra vettem: akkor mi az ábra, kardozunk vagy lépjek?

Középkorú, szemüveges férfi dugta ki a fejét apró kuckójából, majd ahogy észrevett, nyújtotta a kezét: Kutiné? Voltam. A vékony titkárnőnek megrándult az arca, úgy láttam, nem örült, hogy pár nélküli vagyok. Jöjjön beljebb, kérem, nyitotta tágabbra párnázott ajtaját. Mire Piri, a titkárnő, felfújta az arcát, sejtette, mi jöhet: behoznál két kávét?

Miután behozta, Kelemen biccentett, köszönöm, kimehetsz! Hellyel kínált, kikapcsolta a monitort, s egy keskeny kanapéra bökött, mely alig két méterre, szemközt volt velem. Somolyogva nézett, úgy láttam, hogy örül, csupán azt furcsállta, ha külföldön dolgoztam, miért jöttem vissza, s miért épp Csabára? Alföldi vagyok, daráltam könnyedén, mint egy betanult szerepet, itt töltöttem egykor legszebb nyaraimat. Anyai nagyapám, mozgékony mindenek – aktivista, halór, kidobóember – csónakházat bérelt. Ha jött a vakáció, vonatra ültettek: napozzak, fürödjek, segítsem pindurit a pipázgató öreget, miközben kényeztet, keresi a kedvem.

SZOMBATI ISTVÁN író, nyomdász. Váradon született és tanult. Érettségi után nyomdászként dolgozott, különböző lapokban közölt. Szerepelt az Ajtók c. prózaantológiában. Önálló kötete A sikoly (Dacia kiadó, 1988). Budapesten él.

Kelemen élvezte mesélőkedvemet. S mint egy láncdohányos, újabb füstszűrősre gyújtott, kereste a szemem, várta a folytatást. Itt ismertem meg az első szerelmemet, slukkoltunk duóban, tizenéves voltam, mikor összejöttem egy vitorlázó sráccal. Egyik szeles napon, mikor nagyapám sziesztázni indult, röppent a hercegem, nem fehér lovon, csupán egy apró tákolmányon. Mikor észrevette, hogy rémült mozdulattal takargatni kezdem fedetlen keblemet, riadtan rángatta a vezető zsinórját, észre se vette, hogy beborul a vízbe. Élénken kuncogtam, lányos zavaromban színes melltartómat a fejemre húztam. A magas, sportos fiú, ahogy köpködte a vizet, nevetgélgni próbált, azt se nagyon bánta, hogy mentem segíteni. Partra taszigáltuk kopottas járgányát. Amíg szabadkozott (most tanul szörfözni), kigyúrt testét néztem, mely apró vágásokat lőtt szívem tengerébe. Remélni mertem, nem vagyok közömbös, ha táguló szemei bájaimat nézik. Kuncogtam magamban, bár picit beijedtem, mert ha lángra lobban, ha meglátja nagyapám... Sajnos csak parázs lett a pislákoló rőzse. Ahogy összerakta a repülő boszorkányt, megkért, vigyázzak rá, míg hozza a kocsiját. Miért vinnéd el innen, kérdeztem könnyedén, ha holnap is gyakorolsz, errefelé röppensz? Úgy láttam, bólogat, majd kétkedően nézett: te itt hagynád helyemben? Ha akarod, segítek, csaptam a kérdésre, szólok nagyapámnak, van egy raktárhelyisége. Kint leszel holnap is, kérdezte félénken. Míg tart a vakáció, miért lennék máshol?

A következő reggel engemet is felvett apró járgányába, átfogta a vállam, miközben kérdezte, merre akarsz menni? Mint aki otthon van, felszegtem a fejem, tudok egy tág öblöt, mutassam meg, Ármin? Ott nemigen van nyüzsgés, be leszünk kerítve. Az északi oldalon magas, sziklás part van, bedőlt élő fákkal. Áradáskor omlik, agyagot dagaszthat, aki unatkozik.

Az öböl sodrótunk, ott megállt a vitorlás, nem kapott több szelet. Ahogy Ármin behúzta a zsinórt, kis híján rám esett. Ha már így alakult, átfogta a vállam, mohón csücsörített. Ne kezdjük még, fiú, akartam mondani. Elkapott, erősen, hosszasan csókolt. Próbáltam kibújni. Ha észrevesz nagyapám... Érezte, remegek. Rántott a vitorlán, beestünk a vízbe, ott csatantak, égettek az első buborékos csókok!

Ahogy partra értünk, rozzant vitorlását nagyapámra bíztuk. Sejtteni véltem, mi lesz a folytatás, sétálni megyünk. Merre? Tiszta sor, mondta, a Kiserdőn át, anyám nyaralója felé. Csak így fürdődresszben, kérdezte nagyapám gyanakodó szemmel. Ahogy felöltöztünk, bár tekert vékony bajsán, kissé megnyugodott, csak a Kiserdőn át lehet oda menni? Ott van a nyaralónk, bizonygatta Ármin.

Két napig lelkesen jártuk ezt az utat. A harmadik „utazás” már mindkettőnknek jobb volt. Az utolsónál viszont, amikor búcsúzni kellett, enyhén pityeregtem, mint dagályos napokon a tengerek lelke. Kezdődik a sulis, neki az egyetem. Azon a nyáron, néztem Kelemenre, nagyon boldog vol-

tam. Néhány napig, hétig levelet váltottunk. Most viszont, mint látod, mentem tegezőbe, itthon vagyok, esik. Ráadásul nem a nagyapámnál, csak egy Richter cégnél. Nem Richter, Kelemen, nyomta meg a hangsúlyt.

Miután elmondta, milyen státust kínál, nem voltam túl boldog, de ugye, ha nincs ló... Felálltam könnyed mozdulattal. Hiába várta, nem mondtam semmit. Nyilván félreértett. Akár egy százlábú, kapkodott utánam: úgy döntöttél, itt hagysz? Albérlet kellene... Lent a folyó partján, ahol a nagyszüleim laktak, talán még ismernek, elsétálnék arra. Megfogta a kezem, könnyedén elém állt: ne fáraszd magadat, akad vendégszobám, amíg pihensz kicsit.

Fácánszonáta

– Küldjek még egy kávé? – kérdezte Barnabás csinos munkatársát, aki a főiskola után, ki tudja, miért, hozzájuk szegődött.

– Kösz, most ne zavarjál, nem látod, szörfözök!

– Elárulnád, Csilla, miért épp hozzánk, Erdőszékre jöttél?

– Talán csak azért – nézte a monitort –, hogy a pici községedből kicsit nagyobb legyen. – Majd ahogy lenyomta az entert, az egekig ugrott.

– Mi történt, Csilla, találtál valamit?

– A valaminél többet!

– Pályázni szeretnél a megyeszékhelyünknél?

– Azon már túl vagyok. Remélem, Barna, nálad is jó leszek.

– Azt hiszed, én sose kopogtatok a megyei góréknál?

– Te csak arra ügyelj, hogy minden befektető a te községed nézze!

– Eladnád az erdőt?

– Kettő van belőle, míg a tél hidege és a parasztjaid ki nem vágják mindet.

– Azt hiszem, sejtem már, miért jöttél ide.

– Akkor miért faggatsz, miért nyitsz rám percenként kávéval?

– Jó lenne, ha tudnám, mit akarsz lenyúlni.

– A lenyúlás nem jó szó, de ha ragaszkodsz hozzá, tegyed többes számba.

– Azt hiszed, én...

– Nem hiszem, tudom. Apósodtól talán semmit se „nyúltál” le, mikor feleségül vetted meddő, sánta lányát?

– Ezt meg honnan tudod?

– Szedd össze magad, térjünk a tárgyra! Ha a fél erdőt eladjuk egy holland pénzeszsáknak...

– A rigófüttyel mi lesz, a fácán-szonátával?

– Iskolát bővíthetsz, sportpályát, táncházat!

– A megyénél, úgy hiszed, el fogják könyvelni?
– Ha nem nyílik az ajtó, nyitjuk az ablakot! Mi ez a neszezés, kopogott valaki? Nem írtál cetlit, hogy kedden és szerdán nincsen jogi tanács?
– Ne aggódj, ismerős, tőle nem kell félned – legyintett Barna, a szikár polgármester, majd turkált a bajszában – régi bútordarab.
– Neve?
– Korán kelő Juci.
– A sarki iskolából?
– Akár az árnyékom, mindenfelé követ. Amíg diri voltam, ő volt a pedellus nyomorék férjével. Régen nyugdíjazták, de még mozdulni tud, ide is, oda is, be-be szokott nézni. Ha a fókuszomba kerül, bizalmasan kacsint, mintha azt mondaná, ne félj, Barna fiam, nem viszem a pletykát. Nem fogják megtudni, kit ringat a szemed reggel fél nyolc után...
– Megvan! – ugrott a bombázó, s mint egy hamiskártyás, ha bejön a nyerő lap, dörzsölni kezdte átpolt, puha kezét.
– Mit találtál, Csilla?
– Jobbat a hollandnál!
– A kiserdőt akarják?
– Nem is a te széked!
– Míg nem voltál nálunk, valami belga is célba vett bennünket.
– Hány „lepedőt” kínált? – Barna elmakogta. – Ha rábólintasz erre, megduplázom neked!
– S ha letörik a szárnyunk?
– Nem kell citeráznod, Bélát jól ismerem!
– Azt a béna öszvért?
– Ne minősítsd, Barna, az évfolyamtársad volt a tanítóképzőben...

Miért jöttél, Maszat?

Mi történt, Cso-cso-szán, homokszem került lelked kerekébe? Hozzád is belesnek a szakállas közhelyek? Gyengülne a hálód tehetséged fején, gyengül a tapsvihar, nem kedvel a szakma? Miért botladozol, mint egy naposcsibe? És a szédülések, a gyakori hányinger? Torkos lennél újra, mint tinédzser korodban, három kanál helyett tizenötlet eszel?

Nézem a képmásom, kerestem magam, a sok arc közül melyik a valódi? Mimi, Gilda, Cso-cso-szán?

Perdülök. Kevélyen.

Nagyon kérlek, Maszat, ha valóban bennem vagy, húzzad össze magad, mert nagyon dühös leszek! Tengernyi dolgom van, nem lehetek veled. Ha

másfél centis lennél, vagy ha már rugdosnál, biztos megértenéd, milyen lehetőség a Scala ajánlata... Persze, ha késnél is, mondjuk, pár hónapot, akkor se örülnék, nemigen tudnék mit kezdeni veled.

Iszom kevés koktélt, remélem, megnyugszom, néha, mint a sikerlázban égők, hamar itélkeztem. Talán nem is Maszat állított fejre? Több pezsgőt kortyoltam, hordónyi tonhalat faltam a szponzori ünnepen? Vagy már akkor is böfögtem, mikor elkezdtem fogyni, hogy rám tudják kapcsolni a pillangó szárnyait? Ki írná le nekem, milyen ívben szálltam a zsinórpaddalás alatt? Anyám vajon ott volt? Milyen képet vágott? Ő is művészféle. Se nem jó, se nem rossz, a legrosszabb: közepes. Ahogy cseperedtem, s egy rendező észrevett, azt mondta, ez szoprán, a legújabb Callas! Erre festett mamám moderálni kezdett, s egy faragott szipkába apró cigit dugott: azt hiszed, tündérbert a glóriázó színpad? Ha gyenge a szerep, tapssal élesztgetnek? Vagy úgy mered gondolni, csupa jó szerep jön, ha a rendezőkkel nem fekszel össze? Ha-ha-ha, nevettem kajánul, kösz az intelmeket, magadból indulsz ki? Elfordult, duzzogott. Félreismersz, mondta. Ha nagyanyám is ott volt, heves mozdulatokkal locsolta a tüzet: ne figyelj rá, Lili, ő sohase kért lapot, ha tizenhétig jutott. Az apádat se keresd, úgy tudom, több is volt...

Nézem a képmásom az asztali tükörben. Hiába várom, szikrát se segít. Pedig nem árt, ha tudjuk, kire hajazunk, ha anyánk génjeiből morzsányit se érzünk. A fényképeken sok férfi ölelte, azokban se láttam igazi önmagam. Mint ahogy alkalmi társaim is nagyon messze álltak mai barátomtól, Pinkerton Tamástól. Szóljak neki este a Pillangó után, hogy kopogott valaki, be kéne engedni?

SZILÁGYI ALADÁR

Behúz, megnyer és kíváncsivá tesz

Németh László színházi plakátjairól

Művészet

Amikor lapunk művészeti tervezője, Ujvárossy László átvilágyozta Németh László húsz színházi plakátját, azzal a meggyőzővel, hogy megírandó elemzésem alanya – akár a Várad folyóirat előző számának képzőművésze –, ez a fiatal grafikus is a Partiumi Keresztény Egyetem „padjaiból nőtt ki”, sebtében végigpörgettem a lapunkba szánt húsz munkáját. Mielőtt elmélyültebben kezdtém volna szemlélni őket, máris örömeim támadt. Jóérzésem forrása annak a ténynek a megállapítása volt, hogy lám, a PKE istállójából szabadult növendékcsikók egyre-másra bizonyítják, hogy viszonylag hamarvást megtalálják a maguk útját, önállóságra kapva újabb és újabb egyéniségek jelennek meg a népes művészmezőben.

Kissé lehiggadva, dilemmába estem, hogyan is kezeljem ezeket a plakátokat: az artistikum bizonyos szintje fölött önálló műalkotásokként, avagy csupán az általuk beharangozott előadások tartozékaként? Előrebocsátom, hogy a kínálat zöme, mely a Szigligeti Színház számára készült, összességében tekintve nagymértékben járult hozzá a társulat arculatának megújulásához. Érdekes volna utánajárni: hogyan születnek ezek az arculati elemként is fontos grafikák, mennyire a „megrendelő” elvárásai szerint, s a már kész plakátoknak valamelyes visszahatásuk egy-egy színpadi produkció szellemiségére, hiszen már túljutottunk azon az elváráson, hogy a plakát csupán egyféle illusztrációként szolgálja az előadást.

Nos, az iménti dilemmámra visszatérve, inkább hajlok arra a megállapításra, hogy a színházi plakátot – ezen az önálló grafikai műfajon belül – önálló, az előadástól kvázi független műalkotásként kezeljem. Jó, jó, rajta van a színmű címe, meg a produkcióval kapcsolatos többi információ, de én, a kívülről, tájékozatlan plakátfogyasztó, talán nem olvastam a darabot, (még) nem láttam az előadást, ezért akármilyen, a plakáton látható rafinált szimbólum, képi metafora, mely a színpadi produkció üzenetét sugallja, urambocsá! illusztrálja, (még) tárgyaltan,

NÉMETH LÁSZLÓ (1982, Sepsiszentgyörgy) grafikus. A nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetemen szerzett diplomát, jelenleg a temesvári egyetem doktorandusza. Bejutott több nemzetközi plakátbiennálé és -triennálé élmezőnyébe. A nagyváradi Szigligeti Színház arculatfelelőse.

értelem nélküli számomra. Persze, változhat a helyzet, ha már volt szerencsém az előadást láthatni, akkor jó esetben megtalálhatom a produkció és a fontos arculati elem közötti oda-visz-

SZILÁGYI ALADÁR közíró, szerkesztő (1943, Pankota). Kolozsvárott tanult filozófiát. Publicista, a Kelet–Nyugat egyik alapítója, később főszerkesztője. Elbeszélései, kritikái, tanulmányai különböző hazai és magyarországi lapokban jelentek meg. Az Erport. ro főmunkatársa, a Várad szerkesztője.

Parti Nagy Lajos: Mauzóleum
rendező Szabó K István, 2010

34

Nagyváradi Állami Színház Szigligeti Társulat Teatrul de Stat Oradea Trupa Szigligeti
2009-2010

PARTI NAGY LAJOS
MAUZÓLEUM

Szereplők:
KARDOS M. RÓBERT, HERMAN FERENC, DOBOS IMRE, PÁL HUNOR, ifj. KOVÁCS LEVENTE, TÓTH TÜNDE, HAJDU GÉZA, DIMÉNY LEVENTE
KISS CSABA, FIRTOS EDIT, JANKOVICS ANNA m.v., CSÍKY IBOLYA

Rendező:
SZABÓ K. ISTVÁN m.v.

Díszlet- és jelmeztervező:
KISS BORBÁLA m.v.

Zene:
HORVÁTH KÁROLY m.v.

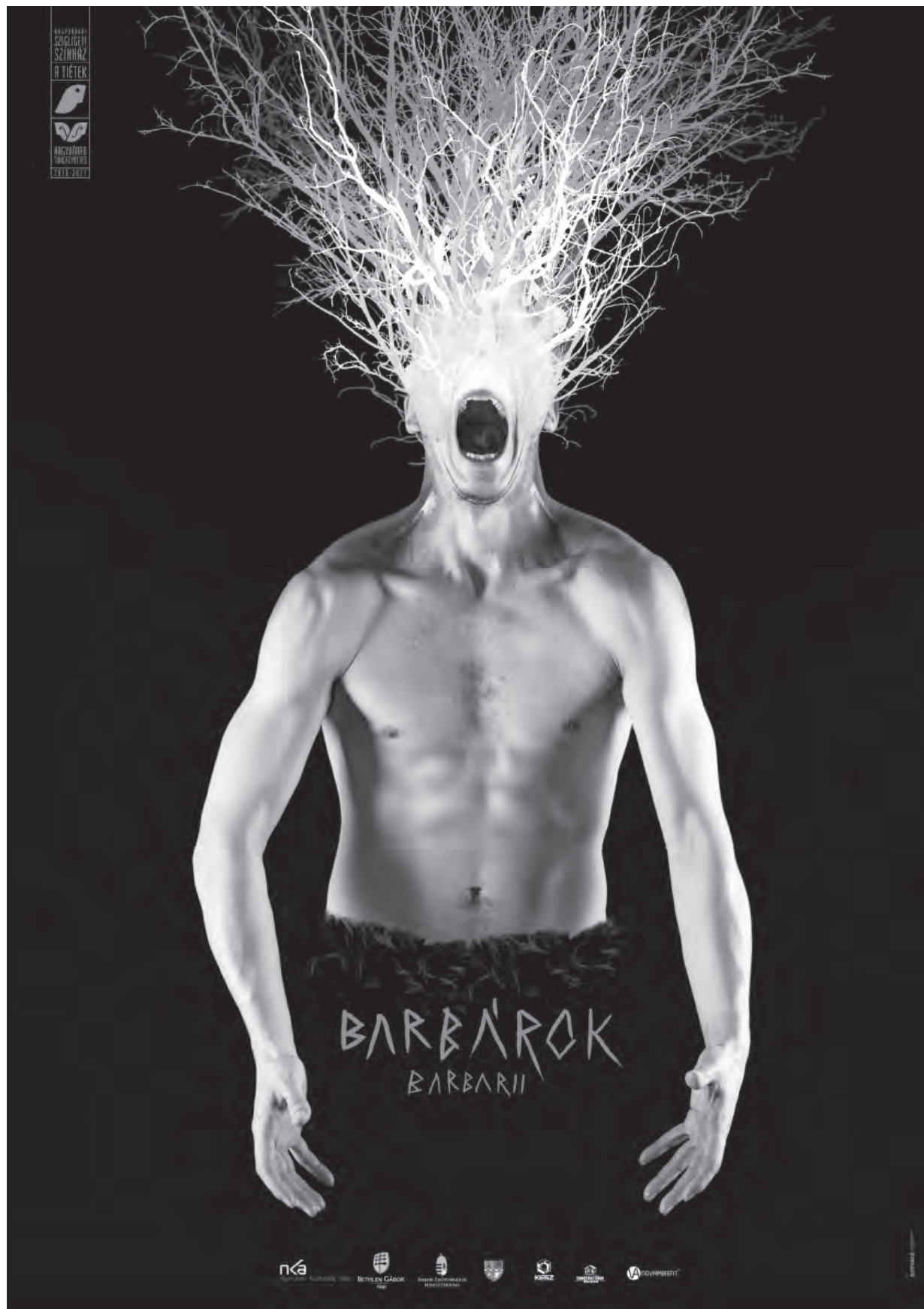
A Nagyváradi Állami Színház a Bihar Megyei Tanács által fenntartott közintézmény. A színházi pénztár nyitvatartási ideje: keddtől szombattig naponta 10-13 és 17-19 óra, vasárnap 17 és 19 óra között. Telefon: 0259/435.771, 0359/322.933
E-mail: szigliget@szigligeti.ro ; szilagyialadar@szigligeti.ro ; www.szigligeti.ro

Művészeti Igazgató:
DIMÉNY LEVENTE

Vezérgazgató:
LUCIAN SILAGHI

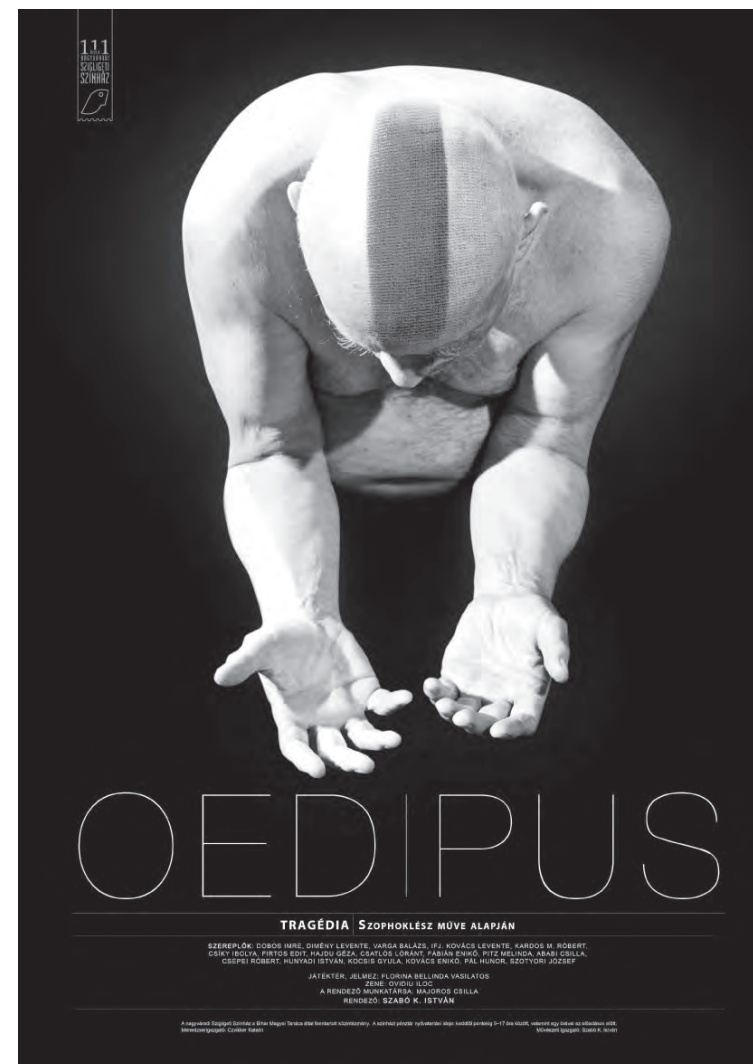
OKM

16

sza csatolásokat, de addig... Addig marad a plakát tájékoztató fölötti leglényegesebb funkciója: a *figyelemfelkeltés*.

Igen erős, meghökkenítő felütéssel indult Németh László nagyváradi intrádája a színi világban. A 2009–2010-es évadban kérték fel arra, hogy plakátolja meg a *Mauzóleumot*, Parti Nagy Lajosnak a Szabó K. István által színpadra vitt rémbohó-

zatát. A feketéből sötétvörösbe váltó háttérű plakátfelület átlójában egyetlen rémséges figura: az iszonyattól kiguvadt szemű, baknyúl fejű, szétvetett karú, torz alak látható, görcsös

Móricz Zsigmond:
Barbárok

Oedipus, Szophoklész műve alapján, rendező Szabó K. István, 2013

végtagokkal, hatalmas, elálló fülekkel. A vaskos, fekete kontúrokkal megmódolt szörnyeteg oldalfénybe mártott testfelületeinek fehérsége kiugróan éles kontrasztot képez a háttér sötét tónusaival, az árnyékos részek szürke árnyalataival. Németh László kimeredt nyülemberre telitalálat: nem csak odarántja a tekintetet, hanem valósággal arra kényszeríti a szemlélőt, hogy járjon utána eme egyszeri lény titkainak, azaz: nézze meg az előadást! Nem véletlenül, a nemzetközi szakma is fölfigyelt rá, hiszen a 2011-ben megtartott Lahti Nemzetközi Plakátbiennálé élmezőnyébe jutott: az *18th International Lahti Poster Biennial* a Mauzóleum előadásplakátja több mint ötezer plakát közül bekerült a legjobb háromszázba.

Leegyszerűsítve a dolgokat, kéttípusú színházi plakát létezik. Az egyik valamilyen átütő kreatív ötletre épít, a másik pedig – inkább illusztratív jellegű – a spektakulum ismerős arcait, „húzóneveit” emeli előtérbe. Németh plakátművészetére hangsúlyosan az előbbi típusú megoldás a jellemző. A Szabó K. István által rendezett *Oedipus* plakátja modern, markáns, letisztult alkotás. A felülről megragadott, világítóan meztelen férfi-felsőtest torzója és a karmazsincsíkos, előrehajló tar koponya együttesének plasztikai hatása egyedülálló: a fej szinte kibukik a plakát háttérfelületének sötétjéből. Az előrenyújtott karok, a félig tárt tenyerek a tehetetlenségnek, a végzet elkerülhetetlenségének a megjelenítői. Az *Oedipus*-plakát fekete háttére, az utána sorjázó *Godot-ra várva*, illetve a *Barbárok* terjedelmes fekete felülete

Jó példája a számítógépes manipuláció kínálta lehetőségeknek a Móricz Zsigmond nyomán létrejött *Barbárok* plakátja éppúgy, mint az ugyancsak Parti Nagy-drámát színpadra vivő *Ibusár*, akár Slobodzianek drámája, *A mi osztályunk*, avagy a Tasnádi-Sáhy Péter írta és rendezte monodráma, az *F. E. vallo-mások* hírverője. Néha úgy tűnik, az alkotó nemcsak él, hanem vissza is él a komputergrafikai lehetőségekkel. Egyik-másik, például a lengyel dráma plakátja láttán, az emberfia biztatná a grafikus: ne bízson annyit a számítógépre, ő maga hadd manipuláljon bátrabban, akár saját kezűleg is... Külön kategóriába sorolhatók, akár egyedi esetként kezelhetők Németh László színes, pontosban többszínű munkái. Az Alexandru Colpacci rendezte, négy személyes *Mobil digitális komédia* mellé egy képregények modorában fogant alak kínálkozott. A képpontokkal való játék, a raszteres/pixeles bűvészkedés manipulátora itt – nem csak itt, egyebütt is – tarolhattott. A rasztergrafikus programok kínálta alkotói szabadság kimeríthetetlen. Minden lehetetlen lehetségessé válik...

Ugyan „sokszínű” munka, de időben is, felfogásban is megelőzi a többi Németh-grafikát a művész Váradra szerződése előtt, 2009-ben készült *Képzeld, beteg!* zenés-táncos pszichodráma-előadásnak a plakátja. A kőszínház tetejére termett vörös bozontú, ágyékkötős, fürdőköpenyes bohócóriás, fölötte a cirkuszi sátor vásznának csíkjával, körötte a publikumot harsányan toborzó, színes szövegfoltokkal – egyáltalán ez a túlzásfolt valami – még nem az az igazi Németh László, akiről néhány év elteltével megállapítottak, hogy „grafikai munkái új korszakot nyitottak a színház arculattörténetében”.

Egy esztendeje, a *HolnapUtán Fesztivál* programsorozat keretében megtartott plakátkiállításának megnyitóján a művész-társ, Ercsei Zsolt így vezette fel az eseményt: „Az egész egy fricskából indult: mondjunk ellent mindannak, amit a közönség a színházi plakátról gondol! Nem tévednénk akkor sem, ha azt mondanánk, műfajteremtő kezdeményezés volt, de az biztos: Németh László grafikai munkái új korszakot nyitottak a színház arculattörténetében. Gondolkodó és gondolkodtató plakátok ezek, amelyek híre az országot túllépve, nemzetközi fórumokra is eljutott.”

Művésziünk természetesen tovább keresi, ha úgy tetszik: válogatja a maga útját, eszközeit. A fentebb emlegetett *Képzeld,*

beteg!-plakát zsúfoltságának ellentété-ként esetenként felvállalt minimaliz-musa lenne az egyik alternatíva. (A

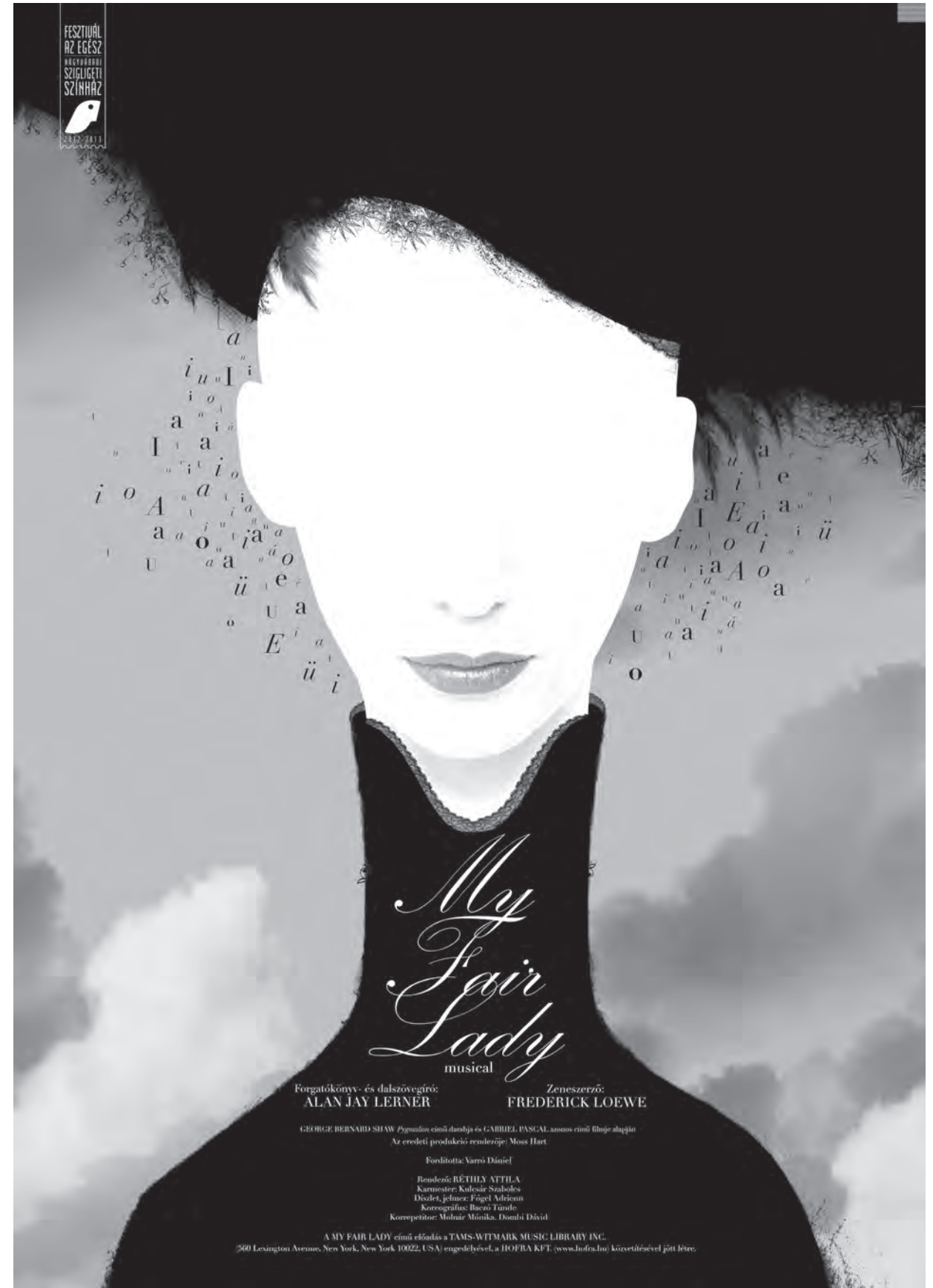

Képzeld, beteg!,
2009

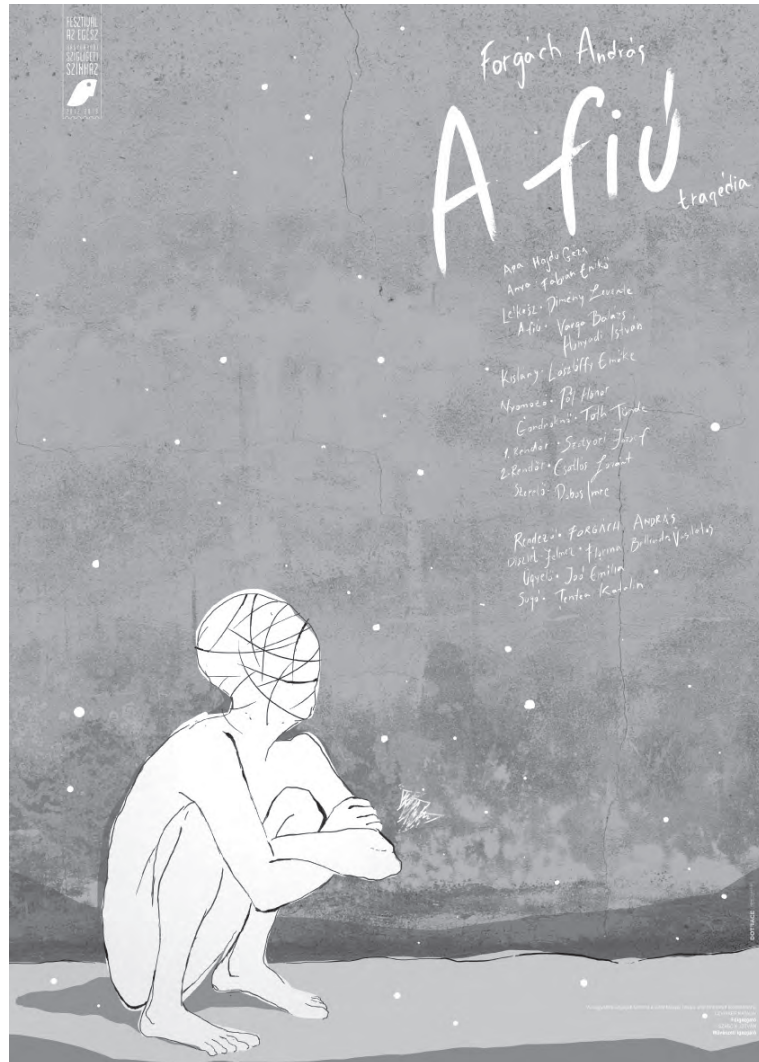
A kaukázusi krétakör

40

My Fair Lady

A MY FAIR LADY című előadás a TAMS-WITMARK MUSIC LIBRARY INC.
350 Lexington Avenue, New York, New York 10022, USA engedélyével, a HOFRA KFT. (www.hofra.hu) közvetítésével jött létre.

fiú, A kaukázusi krétakör, Az eset, Vesztegzár a Grand Hotelben
 Mi több, ennek az eszköztelenségnek a *Mágnás Miska* esetében akár kritikai élt is lehet tulajdonítani. De a fővonal, ami valóban arculatformálónak fokozza a tevékenységét, az a fentebb említettek mellett *A sevillai borbély*, *A mizantróp*, *A Kapufa és öngól*, a Szigligeti fesztiválra tervezett *My Fair Lady*, avagy a váradi román társulat számára vendégként remekelt, Szabó K. István rendezte *Equus*.

Ismételten bebizonyosodott, hogy egy-egy előadás kreatív kampányának tudatosan felépített koncepcióra kell alapul-

A fiú

Vesztegzár a Grand Hotelben

nia. A „jó” plakát odavonzza a tekintetet és ott is tartja, szuggesztív és figyelemfelkeltő. Olyan merész, látványos művészi színvonalú, „alkalmazott” grafikai alkotás, amely behúzza, megnyeri és kíváncsivá teszi. Ugyanakkor egyediségével, grafikájával játékosan adja vissza a társulat által produkáltakat, és szervesen integrálódik a színház arculatához. A számítógépes grafika „nehéz” műfaj, mert nagyon sokféle tudást kell megszerezni ahhoz, hogy igazán a sajátunknak érezhessük. Ugyanakkor a számítógépes grafika nagyon szép is, mert sehol máshol fel nem található kincsekre bukkanhatunk általa.

42

A sevillai borbély

Művészeti igazgató: Csivér Katalin

A Hegyvidéki Szigligeti Színház a Békés Megyei Társulat által fenntartott köznevelési intézmény.

Az előadások ideje kezdő péntek 11-13 óra között, valamint egy órával az előadások előtt.

Művészeti igazgató: Szabó K. István

KÖRMÖCZI-KRIVÁN PÉTER
KAPUFA ÉS ÖNGÓL
 BARÁ ÉS AUTOGÓL

JÁTSSZÁK: ODI
 SERESTYÉN HIRNÓR, TÖKES IMOLA,
 INDIÁN OSCAR M.V., CSABAI ZSÓLÓVÁNY,
 GAJN ADONIS, HURYVADI ISTVÁN, KISS CSABA,
 KÖCSIS OYVILA, TRAMBAKAI DECELIA

RENDEZŐ / REGIZOR: TARNADIKÁNYI PÉTER
 DISZLET- ÉS JELMEZTERVEZŐ /
 DESIGNER: SZÉKELY ÉVA, HÁRAY TAMÁS M.V.
 KOREOGRAFUS / COREOGRAP: TÖKES IMOLA
 ZENE / MUZIKA: LINDVARI OSCAR M.V.
 DISEJÓ / PROSCENIU: TURMERIC, BIRKA ZOLTÁN,
 SÁBÓ / SUPLECI: TINTA KATALIN
 FORDÍTÓ / TRADUCERE: NAGY ERŐSOLVA
 LEKTOR / LECTOR: LEVYNEK KATALIN

© 2012 Teatrul Regina Maria. Toate drepturile rezervate. Reproducerea sau difuzarea în orice formă este interzisă. Distribuția este asigurată de Editura Teatrul Regina Maria.

Kapufa és öngól

EQUUS

de PETER SHAFFER

Traducerea: Alina Nelega

Cu: Richard Balint, Ciprian Ciciu,
 Petre Ghimbășan, Corina Cernea,
 Suzana Macovei, Alina Leonte,
 Sebastian Lupu, Angela Tanko,
 Răzvan Vicoveanu, Pavel Sirghi,
 Mirela Lupu, Mihaela Gherdan,
 Dania Tinca, Denisa Vlad

Regia artistică: Szabó K. István
 Decoruri: Mira János
 Costume: Vioara Bara
 Coregrafie: Mălina Andrei
 Muzica originală: Ovidiu Iloc

TEATRUL
 REGINA MARIA
 CLUJ-NAPOCA
 TRUPA IOSIF VULCAN
 STAGIUNEA 2012-2013

ALFÖLDI IMRE

Tejfoggal kőbe (4.)

Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról

Társadalom

Az 1924-ben Nagyváradon született krónikaíró annak a Mozog Nagy Imrének a fia, akinek önéletírását Jár a baka, jár címmel közöltük folyóiratunk 2016–17-beli számaiban. Az Alföldi Imre írói álnevet használó ifjabbik Nagy Imre emlékiratai édesapja hagyatékával együtt kerültek hozzánk. A vaskos gépiratköteg élére szerzőnk a következő, sokat sejtető megjegyzést fűzte: „Egy hegedűművésznek készül, de végül is középszerű írásipari dolgozóvá kisiklott váradi fiatalember emlékeiből.” A gyermek- és ifjúkorát, tanulóéveit Váradon töltő fiatalember ígéretesnek tűnő zenei pályafutását a második világháború végén – leventeként – a frontra kerülés, majd a hadifogság pokla törte meg. Kalandos úton hazavergődve, mintegy pótcselekvésként állt be „írásiipari dolgozó”-nak. Újságíróként előbb szülővárosában tevékenykedett, majd Budapestre költözve különböző lapok, illetve a Rádiókabaré munkatársa lett. Krimiszerzőként öt kötete jelent meg, részint a Népszava kiadásában. Önéletírásának sorozatban közlendő részeit a születésétől 1947-ig terjedő időszakból válogattuk.

Sz. A.

Váradon is terjedt a nők és a katonatisztek körében az ún. drogériakultúra, messzire illatoztak a parfümtől, púdertől. Tapasztható volt némi kvaterkázás is, a lényeg leplezésésül. A volt Emkében vagy a Palace kávéházban az egyik sarokban a magyar értelmiségiek, a másikban a románok itták a feketét. Ha egy magyar átült a másik sarokba, a többiek megjegyezték: na, ez is megy a Regátba! Peter Julien prefektus nem tudott egy szót se magyarul, de ha bál volt, a színház primadonnájával, Erdélyi Böskével ropta a csárdást, ugyanígy Aurel Gussi, a Sziguranca keménykezű főnöke. A látszat jó, és talán alkalom nyílik némi besúgóhálózat szervezésére is... A magyar tisztségviselőket, ha még nem is bocsátják el, kicserélgetik román kollégáikkal, hogy ne legyen hátterük. Így például Fodor Árpád félegyházi jegyzőt a román többségű Rév községbe, a révi román ajkú Blaga jegyzőt a színmagyar Félegyházára nevezik ki. A kormány

még nem váltja le a magyar jegyzőt, de lehetőleg román községbe veti, ott majd felfalják, valamilyen ürüggyel menesztik a helybeliek. A kormány pedig „demokratikus”: tudomásul veszi az alsóbb szintű, a helyi döntéseket.

A letartóztatott kommunista-gyanús lányokat a Sziguranca emberei, név szerint: Ion Pintea, Corneliu Ivanca, Vasil Toma és Csáthy Béla, sorra megbecstelenítik. A lányok egyike-másika, amikor kiszabadul, feljelentést tesz. És kit állítanak bíróság elé? Csáthy Bélát! A többi vádlott, a jegyzőkönyv szerint, ahogy a Nagyvárad 1923. március 16-i számában olvasható: „nem jelent meg a tárgyaláson”.

Irritálja a románságot a nagyváradi magyar színház pusztasága. Bár 1920-ban sebtében megalakult a *Cele Trei Crișuri* elnevezésű kultúregyesület, M. Sânmarianu, Gh. A Petre és Gh. Bacaloglu ezredes vezetésével, de 1923-ban már haldoklik, deficites, a csekély számú váradi román lakosság támogatása elenyésző. Nem hogy egy román társulatot, a máshonnan idevetődő román színházak előadásait is képtelenek finanszírozni. Az egyesület anyagi támasza főleg Roman Ciorogariu püspöksége, valamint néhány módosabb értelmiségi,

de nincs elég vagyonos román polgár a városban, aki eltartná. Ugyanakkor a magyar színház fennmaradása érdekében aláíró és adakozó nagyváradi magyarság és magyar zsidóság, a polgárság, az értelmiség, a kisiparosság, amíg tudja, fenntartja a saját szintársulatát. A Nagyvárad egyik 1923. márciusi számának első oldalát egy ilyen színháztagmogató felhívásnak és aláírásgyűjtési akciónak szenteli.

Ionel Brătianu liberális miniszterelnöknek és pártjának a nyomására 1923 márciusában a parlamentben megszavazták az új román alkotmányt, amelynek szövegén heteken át folyt a kemény, személyeskedő vita, nem kevés nemzetiségellenes felhanggal. Mind az ellenzék képviselő Iuliu Maniu, mind a „baloldal”, mind az akkor már működő Magyar Párt elvetette, ha más-más indokkal is. Nicolae Iorga, az európai hírű tudós-politikus minősíthetetlen sovén magatartást tanúsított Sándor József magyar párti képviselő nyilatkozatának felolvasása közben. Sándor ellenvetéseinek az volt a lényegük, hogy a készülő új alkotmány tervezete csak „románok”-at ismer, se romániai nemzetiségekről, se romániai „idegen ajkú”, egyáltalán: romániai magyar nemzetiségű állampolgárokról nem szól, pedig a gyulafehérvári határozat is, a békeszerződés, illetve a Románia által aláírt kisebbségvédelmi statútum is fölemlíti, a wilsoni elveknek megfelelően kezeli őket, de az alkotmánytervezet egyszerűen nem vesz róluk tudomást. Emiatt ő, pártja nevében, ellene szavaz. Óriási veszekedés, majd verekedés tört ki a kisebbségi képviselők megfélemlítésére, végül 225 szavazattal 4 ellenében a kamara elfogadta a tervezetet – a százszok a románokkal szavaztak! –, a szenátus pedig 137 szavazattal 2 ellenében szavazta meg. Két nap múlva ugyanaz a prof. Nicolae Iorga „követelte” a gyulafehérvári határozatokba foglalt kisebbségi jogok szigorú betartását, persze, azok alkotmányba foglalása nélkül! Ez a külföldnek szólt, a szavazás és a döntés pedig a „honfoglaló” románoknak.

1923-ban április elsején és másodikán volt húsvét. Tabéry Géza *Halotti beszéd* című versét közli a Nagyvárad. „Fuss gyáva mód, vagy állj meg hősien, / vagyunk por és hamu, valamennyien.” Ezért és a kolozsvári *Keleti Újság* hasábjain nagycsütörtökön megjelent négystrófás *Hiszekegy* című verséért büntetőeljárást indítottak ellene a hatóságok. A Nagyvárad gyakori cikkírója volt – román értelmiségi létére – dr.

Kocsán János, a kiváló publicista, máskülönben ügyvéd, azelőtt tábla-bíró, perfekt francia, német, angol és magyar. Iskoláit a belényesi román főgimnáziumban végezte. Ügyvédi irodája az Űri utca 24. szám alatt működött. Alig volt Nagyvárad lap-szám az ő cikke nélkül. És a mondanója kisebbségi vagy általános emberi szempontból szinte kivétel nélkül időszerű, fontos volt! (...)

Ștefan Mărcuș volt rendőrprefektus és kultúrtitkár (akit egykor mindenki csak márkuspistázott), *Vestul României* címmel május elsejétől új román napilap indításával kísérletezett Váradon. A tisztavirág-életű, hetente kétszer megjelentett újság végül 13 hónapot élt... Különben a *Vestul României* megjelenése előtt is volt már egy sovíniszta román lapja Bihar megyének, ha nem is Váradnak. Belényesen jelent meg ugyanis a *Beiușul* című lap, amelynek magyarfaló cikkei körül állandóan botrányok keletkeztek.

Peter Julien prefektus egy sajtónyilatkozatában kijelentette: „a bihari magyarság nem táplál irredentizmust, a katolikus és a református klérus viszont feltétlenül irredenta. A templomokban a magyar himnuszt éneklik a hívek. Váradon szabadon virágozik a magyar sajtó, a románoké viszont döglődik” – mondotta továbbá a prefektus. A vitának az lett a vége – amit szándékoztak is a kezdeményezők –, hogy a kultuszminisztérium egy körrendelettel megtiltotta az erdélyi egyházkerületeknek, hogy istentiszteleteken a magyar him-

nuszt énekeljék. A református énekeskönyvekből ki kellett tépni azt az oldalt, amelyikre az „Isten, áldd meg a magyart” kezdetű dicséretet nyomtatták, az új kiadásokból pedig egyszerűen kihagyták a tiltott éneket. A Sziguranca emberei 1923 tavaszán sorra járták a váradi könyvkereskedéseket, és elkobozták az 1920 óta Magyarországon megjelent könyveket, akármiről szóltak is. Ládákba lepecsételve Bukarestbe küldték őket. Anyagi káruk miatt a könyvkereskedők – igen bátran! – pert indítottak a hatósági személyek túlkapásai miatt. – Ennek nem tudom, mi lett az eredménye. (...)

La Roud francia tábornok Nagyváradra érkezett. A város román és francia zászlódíszbe öltözött, csapatszemle volt a Bóné-kútnál, este bankett a tiszti klubban. A tábornok volt előzőleg a Berlinben működő antant katonai bizottság elnöke, ő szerelte le a német hadsereget. Feltűzelve a francia antanttábornok jelenlététől, Bianu szenátor rögvest feltűnt nagy vihart keltő magyarellenes támadásaival a szenátusban: „Az erdélyi vállalatoknál, bankokban még mindig magyarul beszélnek – ordította dühösen –, egyes irodákban a régi Nagy-Magyarország kopott térképei lógnak a falon. Kiutasított külföldi magyarokat alkalmaznak...” Kétségbeesetten tárta szét a karját: „meddig lesz még magyar világ Romániában?” Octavian Goga kultuszminiszternek hála, miközben a magyar lakosságot nap nap után különféle sovíniszta atrocitások érték, az erdélyi magyar írókat különleges bánásmódban részesítették, még akkor. Egyedül Szabolcska Mihályt fogták perbe, egy templomi beszéde miatt, és Ignost utasították ki Kolozsvárról. De akkor indult az Erdély-centrikus *Pásztortűz*, s abban tűnt fel Áprily Lajos, mint nagy ígéret, akinek verseit már pesti lapok is közölgették.

1923 nyarán ismerkedtek meg a váradiak a románok zseniális, de – tudomásom szerint – félig-meddig autodidakta cigány hegedűművészeivel, az ekkor már világhírű Jean Proșteanuval. Hubay-tanítvány is volt egy ideig, nőiesen hosszú haja akkoriban különckedésnek számított. Június 16-án este volt a koncertje a Katolikus Kör színháztermében. Zongorakísérettel játszott egyebek mellett Corelli La folliáját, Beethoven hegedűversenyét, Bach III. szólószonátáját, végül Paganini Variációit az angol himnusz dallamára. Seprődy János volt a zongorakísérője. Apámat egyik zene-

kedvelő és amatőr hegedűs kollégája vette rá, hogy ezt a különös vadzseni virtuózt meghallgassa. Apa nehezen szánta rá magát. Proșteanu sajátos felfogásban adta elő e műveket, de ezt csak a hozzáértők vették észre. Virtuozitását mindenki elismerte. Apa – a hallottakon fellelkesülve – ekkor határozta el, hogy a neki rég fölkinált, használt hegedűt mégis megvásárolja, és belép kollégája útmutatásaival az amatőr lószörkop-tatók táborába. Saját maga szórakoztatására, és azok kinszenvedésére, akik egy 31 éves, kezdő hegedűs nyirkosságait kénytelenek eltűrni időnként. És ezt a nagy elhatározást követhetően, hat-hét év múlva az én kezembe nyomta a hegedűt, s így lettem a család nagy tehetségűnek mondott muzsikusz reménye. Végül, két évtized múltán, sorsom rosszra fordultával teljesen „penészes” lett ez a hegedű... Proșteanut viszont imádta a váradi közönség. Óriási sikerét bizonyítja, hogy estjét négyszer kellett megismételnie, egymás utáni napokon. (...)

Szinaján kisantant-konferencia zajlott le, a *Nagyváradot* Tabáry Géza képviselte. Bizakodó hírek előzték meg a konferenciát, hogy ott majd megvitatják Magyarország különféle panaszait nemzetiségi ügyekben, de végül Tabéry tudósítása egy szóval sem említette, hogy kisebbségi ügyekről is szó esett volna. Titokban bizonyára tárgyaltak ezekről a kérdésekről is, hiszen a kisantant tagjai nagyon tartottak akkoriban Magyarországot revíziós törekvéseitől és a Habsburg-restaurációtól.

Jelentős kulturális esemény volt ekkoriban Váradon, hogy 1923. augusztus elsejével megnyílt az ún. *Hegedűs Hírlapiroda*. Ez kölcsönkönyvtárként is működött, román, magyar és német nyelvű szépirodalmat és szórakoztató műveket, ún. bestsellereket kölcsönzött, megfelelő díjazásért. A Hegedűs Nándor-féle üzletvezetésnek köszönhetően sikeres kereskedelmi vállalkozás volt; színházi jegyeladással, jegyterjesztéssel is foglalkozott az indulásakor 3000 kötetes könyvtár. A kölcsönzési díj egy hétre mindössze 10 lej volt, egyszerre egy könyvet kölcsönözhetett a látogató. Jó volt a vállalkozás beharangozása, reklámja, a hírlapiroda már működése kezdetén kifizetődőnek bizonyult. (...)

Ami ebben az évben a leginkább feldúlta a váradi lakosság hangulatát, az a Szent László téri piac ügye volt. Felvetődött ugyanis a városközponti piac felszámolásának, a tér parkosításának, valamint Ferdinánd király lovas szobra felállításának a terve, a Sas palotával szemben. Arra hivatkozott a város vesetősége – s ebben igaza volt –, hogy ott van a közelben a Nagypiac tér, és kisebb piacok is létesültek az utóbbi években. A kereskedők viszont attól tartottak, hogy a főtéri piac megszüntetése nyomán csökken majd üzletük forgalma. Végül Moșoiu tábornok utasítása döntötte el a kérdést, és Kara Mihály magyar szobrászművész meg is kapta a megtisztelő megbízást a királyi lovas szobor alkotására.

Közben megint adódott egy kínos ügy: le kellett tartóztatni Dumitru Apan biharpüspöki határrendőrségi komisszárt, mert egy Magyarországra hazautazó, 16 éves budapesti lányt leszállított a vonatról, rendőri kísérettel nagyváradi, Széles utcai lakására hurcolta, és ott megerősökölt. A

lapok azt írták, hogy „az efféle, bizony, elég gyakori büntett”. Egyéb-ként a szegénység miatt erőteljesen terjedt a városban a prostitúció. Hozzájárult, hogy a „lekapott lányok” kifeküdték maguknak a rendőrségen a hamari szabadulást. A Vitéz utca és környéke, valamint a vársánc utcalányai ellepték a belvárost, a Bémer teret, a Rákóczi utat, nyíltan leszólgatták a sétáló férfiakat, a kávéházak előtt kellették magukat a bent ülőknek. Voltak anyák, akik serdülő lányait árulták kifestett, puccos bukaresti katonatiszteknek. Hiába volt minden rendőrségi razzia és ellenőrzés, egy-egy kívánatosabb prostiért a rendőrfőnök is lehunyta a szemét, legfeljebb titokban ő is orvosi kezelésre járt. A nagyváradi vár sáncaiban 15-17 éves prostituált lányok fogadták éjjelente a vendégeiket, földre terített, koszos abroszokon. Ahol valaha véres csaták dúltak a törökökkel, most vérhaj-terjesztő orgiák zajlottak...

(Folytatjuk)

*A szöveget gondozta és szerkesztette
SZILÁGYI ALADÁR*

Mire jó a kulturális stratégia?

Kevés hazai városnak (vagy megyének) van önálló kulturális stratégiája, egy ilyen kivétel Székelyudvarhely, ahol a közmeghallgatásnál tart a márciusban bemutatott stratégia. Intézményi sajátosságok miatt Biharban egy hasonló stratégia elkészítése inkább megyei szintű feladat. A közös pont a székelyföldi város és a határ menti megye esetében az, hogy a legfontosabb kulturális intézmények önkormányzati hatáskörbe tartoznak, előbbinél helyi, utóbbinál megyei szinten. Mindenesetre az udvarhelyi példa érdekes kiindulópontot jelenthet a bihariak számára is.

Március 1-én mutatták be a Székelyudvarhely Megyei Jogú Város által megrendelt, *Székelyudvarhely, a város, ahol a kultúrának értéke van 2018–2024* című kulturális stratégiát. A 132 oldalas dokumentumot az önkormányzat honlapján (udvarhely.ro) bárki elolvashatja. Alább, a tanulmány szerzőinek beleegyezésével, idézünk is a Threadelf Kft. által készített dokumentumból.

Alapos elemzés, több találkozó előzte meg a stratégia elkészítését, ez az egyeztetésekről szóló részekből is kiderült. A tanulmány készítői, Veres Nagy Tímea felelős szerkesztő és a munkatársak, Knop Ildikó és Pál Emőke Melinda nemcsak az önkormányzat hatáskörébe tartozó kulturális intézményekben készítették felmérést, hanem megvizsgálták a műemlékek helyzetét is.

A székelyudvarhelyi önkormányzat kezelésébe tartozik a Haáz Rezső Múzeum és annak részlegei, a Képtár, a Borvíz-múzeum, a Jézus Szíve-kápolna, a Tudományos Könyvtár és a Tompa László Emlékszoba, a Székelyudvarhelyi Városi Könyvtár, továbbá a Művelődési Ház és ennek részlege, a Székelyföldi Filharmónia, valamint a Tomcsa Sándor Színház és az Udvarhely Néptáncműhely. A városban ezek mellett negyven műemléket és 23 közoktatási intézményt tartanak számon.

A stratégia III. fejezete a SWOT-elemzéssel kezdődik. A tanulmány készítői az erősségek és a lehetőségek között említik például, hogy „Erős és dinamikus gazdasági élet jellemzi a várost; Számos művészeti ág képviseltetve van a kulturális palettán; A város hosszú távú fejlesztési terveiben kiemelkedő szerepet kap a kultúra; A kulturális intézmények egy része megfelelő körülmények között működik; A régió egyetlen hivatásos filharmóniája Székelyudvarhelyen működik; Egyre több pályázati forrás támogatja az innovatív, partnerségre alapuló kulturális fejlesztéseket; A két felsőoktatási intézmény megléte a városban sok új, potenciális kultúrafogyasztót hoz Székelyudvarhelyre”.

A gyengeségek és veszélyek között szerepel „Politikai játszmáktól sújtott működésmód jellemezte a várost évtizedeken keresztül; Alacsony az együttműködés szintje a kulturális és az oktatási intézmények között; A kulturális civil szféra magára van hagyva; Alacsony a kortárs kultúra megjelenésének az aránya a városi ajánlatban; Túlzott politikai figyelem övezi a székelyudvarhelyi történeket; A város távol esik a főbb európai útvonalaktól.”

50

A tanulmány stratégiai célkitűzéseket is megfogalmaz, ezek:

„SC1: A kulturális politika beemelése a központi közpolitikák közé, hogy ezáltal elfogadottá és normává váljon az a meggyőződés, hogy a kulturális fejlesztés elengedhetetlen feltétele a társadalom fejlesztésének, és hogy a haszna hosszú távon megtérül a közösség életében.

SC2: A kulturális jól-lét fogalmának meghonosítása a város és vonzáskörzetének életében annak érdekében, hogy hosszú távon a kultúra gazdasági megtérülése is megvalósuljon.

Szabó József megyemenedzser

Fotó: Kocsis B. János

SC3: A kultúrához mint alapvető emberi joghoz való hozzáférés növelése, annak érdekében, hogy megszűnjenek a társadalmi törésvonalak és csökkenjenek a társadalmi különbségek, amely a kiegyensúlyozott fejlődés egyik alapfeltétele.”

A készítők a hét év távlatában több prioritási tengelyt is meghatároztak, melyek mentén fejlődés várható. Ezek között az első a kulturális infrastruktúra fejlesztése, például a Művelődési Ház helyzetének és funkciójának tisztázása és új kulturális terek kialakítása. A második tengely az összehangolt kultúrfejlesztési politikák megvalósítása, ezen belül a Közösségszolgálati, szervező- és programiroda fejlesztése, a kulturális pályázatok rendszerének módosítása vagy a részvételi költségvetés alkalmazása a kulturális fejlesztésben. A harmadik prioritási tengely a kultúra mint gazdasági húzóerő, ezen belül a partnerségen alapuló fejlesztések megvalósulása, a gazdaság és a kultúra kölcsönhatásának kiaknázása és Székelyudvarhely szerepének hangsúlyozása a regionális identitástudat erősítésében. A negyedik tengely a kultúrafogyasztási szokások alakítása, például a hagyományos értékek ápolásával, a kulturális nevelés meghonosításával és a kulturális ajánlat változatossá tételével.

Hasonlóságok és különbségek

Bihar megyében részben hasonló a helyzet, hiszen a legfontosabb kulturális intézmények fenntartója a

51

Bihar Megyei Tanács, bár székhelyük Nagyváradon van. Az egykor szebb időkben látott Városi Művelődési Ház gyakorlatilag megszűnt önálló intézményként működni; a valamikor a legendás Ady Endre irodalmi körnek vagy a Kortárs Színpad '71-nek is otthont adó Szakszervezetek Művelődési Házában ugyan helyet nyújtanak különféle programokat – előadások, koncertek, kiállítások stb. –, ám a felhozatal meglehetősen vegyes, a legfontosabb szervező erő, hogy kinek, mennyiért, melyik termet lehet kiadni. Fontos kulturális központ lehetne a nagyvárad vár, amelyben a vármúzeum is megnyílt, rendeznek is kiállításokat szép számmal a különböző részlegeken, de nem érzékelhető átgondolt koncepció, és a nyári színház kihasználtsága sem túl nagy. Eltérés Székelyudvarhelyhez képest, hogy Bihar határ menti megye, így élhet és él is a határon átívelő pályázatok lehetőségével.

A bihari stratégiából a kultúra kimaradt

Mivel a megyei önkormányzathoz tartozik a Szigligeti Színház, a Regina Maria Színház, a Nagyvárad Állami Filharmonia, a Körösvidéki Múzeum, a Várad és a Familia folyóiratok, Szabó József megyemenedzserrel egyebek mellett arról beszélgetünk, hogy mivel az összes kulturális intézmény a megyei tanács fennhatósága alá tartozik, van-e egyfajta egységes, közös stratégia ezek működtetésére.

Bihar megye ilyen szempontból különleges helynek számít, ez az a régió, ahol a helyi önkormányzat, esetünkben Nagyvárad kulturális téren nem szerepel mint intézményfenntartó entitás. Ez azért fontos, mert a Bihar megyei önkormányzat amellett, amire a törvény kötelezi – például a gyermekvédelem, speciális iskolai hálózat fenntartása; a busztársaságok koordinációja; közel ezer kilométer megyei úthálózat; és számos egyéb feladat – fenntartja azokat az intézményeket is, amelyek a kulturális kínálatot összesítik, mondta Szabó József.

„Nagyon fontos, hogy Nagyvárad önkormányzatával évről évre nekiugrunk, és az eseménynaptárban szereplő fontosabb programokat igyekszünk úgy felosztani közösen, hogy azok turisztikailag is vonzó programot nyújtsanak, viszont

ezeknek az intézményeknek a napi működését egyértelműen a megyei önkormányzat állja. Nagyvárad önkormányzata csak meghív minket bizonyos várad eseményekre, és ezekben társszervezőként vagyunk jelen valamely kulturális intézményünkkel. A munkamegosztás nem egységes, sőt, azt is mondhatnám, ez a teher egyértelműen ránk hárul. Fontos lenne a jövőben ezt is intézményesíteni, de jelenleg, úgy látom, Nagyvárad önkormányzata ebben nem szándékszik nagyobb szerepet vállalni. Ami nem jó, mert más városokban, más régiókban van egyfajta munkamegosztás a fő intézmények között” – fogalmaz a megyemenedzser.

Kíváncsiak voltunk arra is, van-e egyfajta összehangolás, közös stratégia a kulturális intézmények fejlesztésére, vagy ki-ki intézményenként, menedzserenként gondolkodik-e.

„Mindegyik intézménynek külön menedzsmentje van. Igazgató, menedzser koordinálja mindegyiknek a tevékenységét, és a hivatalos kulturális stratégiai programja ezeknek az intézményeknek nem más, mint a menedzsernek a hivatalos pályázata, aminek köszönhetően ő megnyerte ezt a feladatkört. Minden, ami abban a pályázatban szerepel, mint terv, azt mi hivatalos tervként fogadtuk el, ilyen értelemben egy személyben van koordináció. Ez természetesen változhat menet közben, mert mindig adódnak újabb és újabb programok, de összességében olyan menedzsereink vannak, akiknek egyrészt

van rálátásuk a szakterületre, amelyet irányítanak, még ha nem is mindannyian művészek a szó szoros értelmében, hanem inkább menedzserként tevékenykednek, de kétségtelen, hogy van affinitásuk ehhez a tevékenységhez, és az eddigi eredményeik őket igazolják.”

Beszélgésünk az eredeti témára terelődött, s hamar kiderül, hogy a megyének nincs egységes kulturális stratégiája. „Ami Bihar megye stratégiáját illeti, mi a legutóbbi önkormányzati választás után átvettünk egy megyei tanácsi fejlesztési tervet, ami még az előző elnöki mandátumban született. Ez nagyon sok pénzbe került és nagyon sok kritika is érte ezt a dokumentumot, mert összességében csak az infrastruktúrális fejlesztésekre fókuszál, sokkal kevésbé szerepelnek benne azok a finom elemek, amelyek egy megyei önkormányzat esetében és egy helyi önkormányzat esetében is meg kell legyenek. Gyakorlatilag a kultúra fejezet tel-

jes mértékben hiányzik. Nem tudjuk, szándékosan maradt-e ki, miközben ezek a kulturális intézmények hosszú évek óta működnek, és a megyei önkormányzat gondoskodik a szükséges költségvetésükről. Szerintem egyszerű mulasztásnak tudható ez be, mindenképpen helyre fogjuk hozni a közeljövőben, de ezt nem lehet egyik napról a másikra megírni, ehhez be kell indítani egy folyamatot. Az érintett kulturális intézményekkel, közszereplőkkel, civil szervezetekkel komoly vitát kell folytatni arról, hogyan képzeljük el Bihar megye kulturális stratégiáját, mik azok az elemek, amelyekre nagyobb

hangsúlyt fektessünk, mik azok a kisebb elemek, amelyek intézményi háttér nélkül, akár pályázatokból is képesek működni. Szeretnénk egy olyan egységet alkotni, amibe bele tudjuk vonni a helyi stratégiai elemeket is, kisebb városok, községek esetében. Ott, ahol kultúrotthon működik, többnyire kulturális élet is van. Persze vannak negatív kivételek is, de a jó példákat szeretnénk előtérbe helyezni. Azt gondoljuk, ha van olyan város, olyan önkormányzat, amelynek van saját kulturális stratégiája, akkor nekünk arra alapozva kell Bihar megye kulturális stratégiáját továbbvinnünk. Fontos például ezen belül a kétnyelvűség, nem akarjuk a megye kulturális sokszínűségét elrejteni. Azt gondolom, ami érték a kultúrában, arra vigyáznunk kell, arra áldoznunk kell, úgyhogy egészen biztos vagyok benne, még a mandátum vége előtt lesz egy módosított megyei stratégiánk, amelyben a kultúra külön fejezetet érdemel” – fogalmaz Szabó József.

Határon átívelő projektekkel is fejlesztenek

Bár külön stratégia nincs, határon átívelő nagyszabású projekteknek részese a megyei önkormányzat. Mint megtudtuk, ezek miatt is fontos lett volna, hogy egy kulturális fejezetet találjanak a megye fejlesztési stratégiájában, akkor ugyanis nagyobb pontszáma lehetne ennek a bizonyos két projektnek. Mindkét esetben Debrecen városa és az ottani Csokonai Színház a fő kezdeményező, Bihar megye a partner. Igyekeztek olyan infrastrukturális igényeket és fejlesztési gondokat is megoldani, amelyeknek köszönhetően Nagyvárad és Bihar megye többletkínálatot nyújthat majd kulturális téren is. Debrecenben a régi Latinovits színházként ismert épületet szeretnék felújítani, egy részét színháznak, egy részét kulturális központnak használnák, ehhez a Szigligeti Színházzal szállt be partnerként Bihar megye. Nagyváradon forgószínpadot építenek, és felújítják a színpadtechnikát közel 970 ezer euró értékben, illetve mindkét színház két kisebb buszt is kap, ezekkel könnyebben és költséghatékonyabban járhatnak kiszállásokra. A másik projektbe a Körösvidéki Múzeum két felső emeletének teljes bebútorozása és felszerelése került be, ez közel 2,7 millió euró értékű. „Optimisták vagyunk, úgy látjuk, 2020-ra a teljes múzeum működik majd, buszoknak fenntartott

parkolóövezettel, mindennel, amire egy ilyen kaliberű múzeumnak szüksége lehet. A márciusban megnyitott és június 10-ig látható Leonardo da Vinci kiállítás is igazolja azt, hogy lehet nagyban gondolkodni, az emberek érdeklődnek, hiszen Bukarest után Romániában másodikként Nagyváradon látható ez a rendkívüli anyag” – mondta Szabó József.

A Várad folyóiraton keresztül is van elem a debrecenieikkel közös pályázatban, a régi velencei katolikus kultúrotthon teljes felújítása és kulturális központtá való átalakítása a feladat; erre a célra körülbelül 600 ezer euróra pályáztak. Fontos lenne még a filharmónia épületének felújítása, de ott még tart az egykor a Katolikus Körnek otthont adó épülettel kapcsolatos jogi procedúra.

Kifizetődő-e a kultúra?

Önmagukban az említett kulturális intézmények a töredékét tudják viszhhozni jegyekből, bérletekből a megyei finanszírozásból fedezett költségeknek. A pályázatírásnál oda kell figyelni arra, létezik egy olyan terminológia, hogy állami segítség, ezt románul ajutor de statnak nevezik, angolul stat-aidnek. Ennek az a lényege, hogy uniós vagy állami közpénzekből nem lehet felújítani olyan típusú intézményeket, struktúrákat, amelyek befolyásolják a piacot, hogy ne legyen olyan beruházás, ami egy magánforrásokból működő konkurensnek rontja a piaci helyzetét. „Ez a múzeum és a színház esetében

vitatható, viszont itt bizonyítanunk kellett és számokat is fel kellett tudjunk mutatni, hogy körülbelül mekkora összeg folyik be évente jegy- és bérleteladásokból, és az nem lépi-e túl az ezen kulturális intézmények évi működési költségének a húsz százalékát. Határozottan ki tudom jelenteni, hogy nem.” Ha tehát szigorúan gazdasági szempöngből nézzük, a kultúra többbe kerül, mint amennyit hoz, azonban azt tekintik feladatuknak, hogy olyan kulturális kínálatot nyújtsanak, amire a közönség is nyitott. Természetesen a termék bérbeadásából is származik bevétel, és örülnek annak, hogy minden programszervező csoport nyitott a megyei tanács irányában. Jó lenne, ha mások is beszállnának az intézmények fenntartásába, „viszont nincsenek illúzióim, általában ez nem az a történetet, ahol sorba szoktak állni” – mondta Szabó József. Kérdésünkre azt is elmondta: folytatni kívánják a civil szervezetek támogatását is. Soha nem támogatnak egy programot kizárólagosan, a cél, hogy a szervezők más forrásokat is felkutassanak, ám azokat a projekteket, amelyekre van igény, támogatják a jövőben is, függetlenül attól, hogy a váradi önkormányzat hogyan viszonyul ezekhez. Vannak nem nemzetiségi alapon szerveződő, tematikus civil szervezetek is, de vannak, amelyek a magyar vagy a román kultúrával foglalkoznak, s fontos lenne, hogy a tömegrendezvények mellett több olyan kisebb hely jöjjön létre, ahol kisebb csoportok is jól érzik magukat. Szabó József – aki egyébként nyolc évig volt váradi önkormányzati képviselő – elmondta, némi keserűséggel látja azt, hogy a felújított várban nem adtak teret egy központnak a helyi képzőművészek számára, pedig az eredeti tervekben ez állt. Sepsiszentgyörgyön évek óta működik

ilyen program sikerrel, és ily módon is lehet támogatni a helyben élő képzőművészeket, akik a település híret öregbítik a világban. „Sajnos ez is egy stratégiai döntés, szerintem negatív értelemben vett döntés; a magyar kulturális életet ez nagyon befolyásolta, de a román kulturális életet is.”

A megyemenedzser azt is felidézte, hogy tavaly nyáron a színházban aláírtak egy együttműködési protokollumot Debrecen városával, valamint az annak alárendelt kulturális intézményekkel, ily módon is támogatják Debrecen abban, hogy a 2023-as kulturális fővárosi pályázatot a magyarországi városok versenyében megnyerje. „Mi kiállunk Debrecen mellett, azért is, mert Nagyváraddal testvértelepülés, Hajdú-Bihar pedig testvérmegye Biharral; földrajzilag, történelmileg, kulturálisan és más területeken is szorosan kötődünk egymáshoz. Jó a kapcsolat, és ennek szerintem a jövőben is meg kell maradnia” – zárta a beszélgetést Szabó József.

FRIED NOÉMI LUJZA

PÉTER I. ZOLTÁN

Volt egyszer egy váradi újságíróklub

Kultúra

A nagyváradi újságíróklub – hivatalos nevén Oradeai Újságíró Club – helyisége látható a képen. A kényelmesen berendezett klubot az 1930-as évek legelején bocsátották a magyar és román újságírók rendelkezésére. Eredetileg a Központi Takarékpénztár emeleti ügyfélfogadási, korabeli szóhasználatlaltal forgalmi terme volt benne.

Ebben az épületben volt az újságíróklub

PÉTER I. ZOLTÁN Podmaniczky-díjas helytörténész, újságíró (1949, Nagyvárad). 1991–2009 között a Bihari Napló munkatársa. A Budapesti Műszaki Egyetem műemlékvédő szakmérnöki karán tanult. 1992-től számos helytörténeti és irodalomtörténeti könyve jelent meg.

Tulajdonképpen az újságíróklubnak az alapjait már 1917-ben lerakták, ekkor hozták létre a nagyváradi hírlapírók Újságíró-Otthonát, az EMKE kávéház legendás Kányavár melléktermében, ahol a világháború előtti békeidőkben a város vezetői vitatták meg Nagyvárad közigazgatási, kulturális és gazdasági fejlődésének ügyeit Mezey Mihály közjegyző elnökle mellett és Rimler Károly polgármester jelenlétében. Az Otthonnak a hírlapírók kívül a helyi művészvilág, színészek, képzőművészek is tagjai lehettek. Az irodalombarátok, mecénások mint pártoló tagok látogatták a bohém karakterű, de intim helyiséget. De nem mindenki előtt volt nyitva, az újságírók klubját nők nem látogathatták, még ünnepelt pri-

56

madonnák sem! A román hatalomátvétel után, 1919 tavaszán az Újságírók Otthonát bezárták.

Jó hat évet kellett várni arra, hogy ismét megalakulhasson Váradon az újságírók klubja. A jó példát a kolozsváriak szolgáltatták, akik előbb létrehozták a hasonló klubhelyiségüket. Az 1925. októberi újságírói közgyűlésen döntöttek a váradi klub létrehozásáról. Elnöknek Katona Béla újságíró-szerkesztőt választották, míg a háznagy Iványi Ferenc újságíró lett. De ekkor még nem találtak otthonra, bár már tárgyaltak az Astoria (az egykori EMKE) kávéházzal, és a Rimanóczy szállodát bérlő részvénytársasággal. Végül az utóbbival sikerült megállapodásra jutniuk, ahol egy 30 négyzetméteres szobát kaptak. Ebben nyitották meg a klubot 1925 decemberében, s az ünnepségre meghívták a helyi hatóságok vezetőit, román és magyar előkelőségeket. Annyian voltak, hogy nem is fértek el a szegényesen berendezett szobában. Az újságírók nem voltak megelégedve a klubjukkal, emiatt továbbra is a megszokott kávéházakat látogatták.

A következő évben sikerült megegyezniük az Astoria kávéház tulajdonosával, s a régi helyiséget ismét az újságírók rendelkezésére bocsátotta. Itt már sokkal jobb körülmények voltak, de rövidesen ez is szűknek bizonyult. Ekkor jöttek a

A klub belseje 1932-től

segítségükre a Rimanóczy szálloda bérlői: felajánlották az egykori Royal kávéház elegáns termét. Spiegel Friegyes építész tervezte meg az új belső architektúrát, a korabeli leírások szerint artisztikus szépségűre, pompás beosztására, gazdag berendezésűre. A korábbinál több férőhelyes klub 1926. december 12-én nyílt meg. Az immár önálló jogi személyé vált Újságíró Klub vezetőségében román és magyar újságírók egyenlő arányban vettek részt. A klubban minden évben a legkiválóbb írók és művészek tartottak előadásokat, hangversenyeket és felolvasásokat.

Meg kell emlékezni arról is, hogy az újságírók az általuk vásárolt Rimanóczy utcai telken nyári helyiséget létesítettek, s az később nagy népszerűségnek örvendett mind a helyiek, mind vendégek körében. Aztán az 1930-as évek elejére a klub „kinőtte” az egykori Royal helyiségét is. Ekkor,

57

1932 után költöztek a már említett bankszékház emeleti forgalmi termébe, s forrás ugyan nincs róla, de a kor ismeretében kijelenthetjük, hogy már a női kollégákkal kiegészülve. Az elegáns belső teret Pintér István építész terve alapján alakították ki. És mint az egykori háznagy, Iványi Ferenc írta: az új, világvárosi klubhelyiségben kényelmesen szórakozhatott és elégítette ki kultúrigényeit Nagyvárad egész társadalma.

*

A képeslap hátoldalán az olvasható, hogy Cercul Ziariștilor – Újságíróklub Oradea. Évszámot nem tüntettek fel, de a lap az 1930-as évek elején, nem sokkal a klub megnyitása után készülhetett.

BOKA LÁSZLÓ

A lírai disszonancia momentumai. Babits és Kosztolányi Arany-képe

– száz év távlatából –

(I. rész)

„Amíg Arany társadalmának minden tagja lényegében ugyanazt a választ adta a politika, társadalmi élet, erkölcs és életfilozófia alapkérdéseire, az utána jött új társadalomban széles világnézeti ellentétek nyíltak s ezek előbb-utóbb megszólalást kerestek az irodalomban is, úgy hogy az előbbi kor irodalmának világnézeti egysége mindinkább differenciálódott, az irodalom mind nagyobb része már nem az egész nemzet egységes képét tükrözte, hanem azoknak a különböző csoportoknak a képét, amelyek a társadalomban egymás mellett és egymással szemben állottak.”¹ Schöpflin Aladár, a *Nyugat* vezető kritikusa e szavakkal jellemezte a 19. század végén fokozatosan kialakuló irányzati tagolódást, elsődlegesen egy új korszak, a századelő irodalmi életére és annak csoportos világnézeti ellentéteire utalva. Az új helyzetben a kulturális szféra jelesei óhatatlanul előképeket kerestek, s hamar nyilvánvalóvá vált, hogy pusztán idő kérdése, és a közösnek vélt szellemi ősök (és hagyatékuk) előbb-utóbb értelmezési-kisajátítási viták tárgyai lesznek. Az eltérő stíluseszményeken túl fokozódó eszmei konfliktusok, nemzedéki szembenállások, különböző érték- és irodalomszemléletek, illetőleg személyes preferenciák is megmutatkoztak abban, ahogyan a korszak alkotói más-más esztétikai és világnézeti princípiumok mentén a saját maguk képére igyekeztek formálni a magyarság irodalmi hagyatékából egy-egy jelentősnek vélt szegmenst. Részben legitimációs célzattal, egyfajta kontinuitást felmutatva, vagy éppen ezek-től elhatárolódva, de mindenképpen a „kulturális tőke”² újraosztásának szándékával. E megváltozott irodalmi-kulturális térben az évtized végére konszolidálódó *Nyugat* csak részben jelentett egységes szellemi platformot. Annak szerzői és szerkesztői indulásuktól kezdve megosztottak maradtak többek között Arany János életművét, hatását és irodalomtörténeti besorolását tekintve is. Ady Endre, aki (önma-

BOKA LÁSZLÓ, PH.D. (1974, Nagyvárad) irodalomtörténész, kritikus, az OSZK tudományos igazgatója. Főbb kutatási területei a kánonelméletek, az irodalomtörténeti kultusz-kutatás, a 20. század magyar irodalma. Több kutatási projekt irányítója. A Várad folyóirat egyik alapítója. Művei: A befogadás rétegei (Komp-Press, 2004), Egyszólamú kánon? Tanulmányok és kritikák (Gondolat, 2012).

gát nem csupán költészettörténeti korszakos jelentőség szerint, de erős szerepkánoniságban, a Harold Bloom-i fogalmakkal élve „strong”

¹ SCHÖPFLIN Aladár, Konzervatív kritika, fejlődő irodalom, *Nyugat*, 1921, 8. sz., 569.

² A kifejezést (*cultural capital*) John Guillory vezette be az amerikai kánonvitákban az 1980-as évek legvégén. Azonos címmel megjelent kötete: John GUILLORY, *Cultural Capital. The problem of Literary Canon Formation*, Chicago–London, The University of Chicago Press, 1993.

szerezőként³ pozicionálta) Petőfihez hasonló lánglelkűnek és vatesznek hagyta magát elfogadtatni a már életében kialakult kultikus recepció által, nyíltan hadakozott az Aranyepigonok egész hadával. Sokan éppen vele (és a Petőfi óta hangoztatott cselekvő, társadalmi szerepeket is vállaló költői ideállal) ellentétben hangsúlyozták ugyanakkor az apolitikus, visszahúzódó, ámde komoly és mély, bölcselő Arany János megkerülhetetlen értékét, szellemi hagyatékát. Arany gazdag életművének hangsúlyai is változtak a jelképes centenáriumi évig, hiszen Babits, Kosztolányi és részben Juhász Gyula is elsődlegesen a lírikus Aranyt fedezte fel újra, mi több, a modernitás költői előképét is sok esetben az idős Aranyban kívánták láttatni. Mint ismeretes, Babits már igen korán, egyetemista éveitől komolyabb Arany-stúdiókat folytatott, Kosztolányi rajongása szintén ismert volt, nem véletlen, hogy 1917 márciusában őt kérték fel a (háborús idők miatt nem Nagyszalontán, hanem) Nagyváradon tartott Arany-ünnepség főelőadójának. Ebben az előadásában pedig Kosztolányi nem kevesebbet állított, mint hogy „A költőben minden korszak mást lát, az új nemzedékek mindig a maguk ígéit olvassák ki ugyanabból a könyvből, amit őseik az asztalon hagytak. Minden epocha feléje utazik s az évekkel új és új távlatok bukkannak fel.”⁴ Apáink más Arany Jánost olvastak, mint mi. Övék volt az epikus, a fiatal, a nyugodt. Miénk a lírikus, az öreg, az ideges.” Kosztolányi sorai 1917-ből megerősítik tulajdonképpen mindazt, amit Schöpflin fentebb idézett mondatai tágabb összefüggésekben állítanak. Az alábbiakban ezek fényében elsődlegesen Babits és Kosztolányi tízes évekbeli Arany-értékelésével foglalkozom, nem függetlenül a már említett tagolódásoktól s kettejük Adytól mért tudatos távolságtartásától sem.⁵

Ahhoz, hogy a *Nyugat* indulásától az Arany születési centenáriumiáig tartó időszak Arany-értékeléséről valamelyest is átfogó képet kapjunk, érdemes nagyvonalakban áttekinteni, milyen volt a megelőző időszak, az 1900-as évek elejének Arany-képe.⁶ Volt-e egyáltalán hivatalosan elfogadott képe? Mennyiben hatott Gyulai Pált követően Beöthy, Riedl, Péterfy és őket megelőzően Toldy Ferenc irodalomtörténeti értékelése? E kérdések nem mellékesek, Arany életműve ugyanis látszólag könnyen áttekinthető, valójában azonban nagyon is nehezen kiismerhető. A magyar irodalomtörténet-írás „atyja”, aki a Berzsenyi–Petőfi–Vörösmarty-lírikus tri-

ász híve volt, Aranyról – még saját korában, de már Gyulai hatására is⁷ – azt írta, hogy „a kor csúcsára hágott, melyen, ha a jelek nem csalnak, első rangját meg is fogja tartani”.

³ Harold BLOOM, *The Western Canon. The Books and School of the Ages*, New York, Harcourt Brace, 1994, 517.

⁴ A különböző szövegek összességükben kirajzolják a modern magyar irodalomtörténet sajátos kapcsolati hálóját, azonos vagy eltérő világnézetekre és értékrendekre nyugvó kapcsolódási pontjait, töredezettségét, vagy elv- és érdekezési pontok mentén folyamatosságát is modellezve.

⁵ Természetesen e tanulmány kereteiben csupán azokat a tényezőket emelem ki, amelyek a későbbi érvelések, viták szempontjából is lényegieknek tekinthetők Arany munkásságának megítélésében.

⁶ Ő maga 1851 tavaszán nemcsak azt ajánlotta Aranyra, hogy a nagyepikai műfajt részesítve előnyben *Toldiját* fejlessze trilógiává, hanem tanácsokat is adott a középső rész cselekményének kialakításához, s mint azt bocsánatot kért, amiért »az elmélet embere a mesternek dolgába vágott«. Vö. Toldy Ferenc Arany Jánoshoz, 1851. április 16., in *Arany János összes művei*, XV. *Arany János levelezése (1828–1851)*, s. a. r. SÁFRÁN Györgyi, BISZTRAY Gyula, SÁNDOR István, Budapest, Akadémiai, 1975, 354–355; DÁVIDHÁZI Péter, „Saját forrásvizsgálaton alapszanak” – Toldy és a filológiai ellenőrzés hermeneutikája, *ItK*, 2004, 2. sz., 203.

⁷ Schöpflin Aladár egy 1910-ben közreadott, a magyar irodalomtörténet-írás kora-

ni”.⁸ Arany eszmetársai és barátai – így maga Toldy és Gyulai is – mindenekelőtt a népies-nemzeti költészet betetőzőjeként tekintettek Aranyra, s minthogy e felfogás elsődlegesen a Bach-korszakban a Kemény-Gyulai-Csengery-körnek köszönhetően meg is szilárdult, egyfelől a nemzeti ellenállás költőjeként, másfelől a hagyományörzés klasszikusaként emlegették. A pesti egyetemen generációkat oktató, 1905-től a magyar irodalomtörténet tanárává kinevezett Riedl Frigyes 1887-ben született monográfiája is ezt a képet rögzítette s adta tovább, mindehhez középpontba pedig (a pozitívizmus hatásaképp a személyiséget és az életrajzot is felhasználva) a nemzeti feladatokat ellátó epikust állította. Ehhez képest lényegesen árnyaltabbá vált a 20. század elejének értekezői és legfőképpen alkotói megítélése. A fővárosi bölcsészkaron felnövő egyetemi polgárság és az újabb irodalomtörténet-generációk még a korábbi képet vitték ugyan tovább, de részben Riedl s javarészt a moralista értelmezésekkel szakító Péterfy Jenő hatására⁹ már az epikus költői termésből kiemelték az ambivalensebb alkotásokat is, hogy aztán az egyéni érzékenység Aranyra igazán jellemző költői megnyilatkozásait az *Őszikék*ben lássák kicsúcsosodni.

A hivatalos irodalomképet ekkor kikezdők csoportjainak indíttatása és célja sokféle volt ugyan, a nyugatos polgári műveltség elkötelezettjei azonban abban egyetértettek, hogy a sokáig kizárólagossá tett nemzeti szempont nem lehet az új kritikai szellem legfőbb értékmérője.¹⁰ Tárgyunk felől lényeges az is, hogy Arany életművének széles társadalmi megítélése, a pozitív értelemben vett Arany-kultusz a *Nyugat* és a *Holnap* indulásának évére már igen mélyen gyökeresedett, mondhatni, meghaladta a kritikai zajt. Viták legfeljebb arról szóltak, hogy a benne kicsúcsosodó irodalmi és emberi értékek a képletes magyar irodalmi Parnasszusnak és iskolai kánonnak a csúcsára helyezték-e. 1908-ban már a Stróbl-féle múzeumkerti Arany-szobor is tíz éve állt, Nagy-szalontán közel tíz éve nyitotta meg kapuit a Csonka-toronybeli emlékmúzeum is, újabb és újabb összegzések és monográfiák születtek Arany életművéről, magukat a műveket pedig biztos piaci sikerrel adták ki újra és újra különböző díszkiadásokban. Másfelől e helyzetben az is hangsúlyozandó, hogy a 19. század végétől több társadalmi csoport csömörlött meg az üresen harsogó hazafias pátoztól, s attól a vezető helyet elfoglaló költői iskolától, amely éppen Aranyt

s (e tekintetben vele szemben is) Petőfit állította piederstálra. A hivatalos, konzervatív hatalmi körök és társaságok, minthogy támogatottjaik nem voltak képesek megközelíteni Arany teljesítményét, többnyire epigonok egész sorát tudták csak felmutatni, vagy az *œuvre*-ben jelképesen összegzést nyelő értékek egy-egy szűk körét, így a hagyománytiszteltet és a nemzeties szólásokat visszahangozták. Az Arannyal és Petőfivel példálózó népies-nemzeti irányú kritikusai ugyanakkor még Gyulaiék óta (Csengery politikai támogatásával) az összes fontos pozíciót magukénak tudhatták az irodalmi életben. Ahogy Imre László több tanulmányában rámutatott, kezükbe kaparintották e pozíciókat a Kisfaludy Társas-

beli helyzetét vizsgáló írásában olvashatjuk: „Ha Péterfy tanulmányai nem volnának s Riedl Arany-tanulmánya nem volna, akkor azt kellene mondanunk, hogy az irodalom filozófusi és művészi fejtegetése terén Gyulai óta a meddőség teljes és megszakítás nélkül való.” Lásd SCHÖPFLIN Aladár, *Magyar irodalomtörténet-írók, Nyugat*, 1910, 18. sz., 1286–1291.

⁸ A Kisfaludy Társaság és a Petőfi Társaság költőinek irodalomfelfogását, beszédmódját, költői horizontját többé már az 1880-as évektől folytathatatlannak gondolták.

⁹ IMRE László, *Bevezetés, in A magyar irodalom története 1849-től 1905-ig*, szerk. IMRE László, NAGY Miklós, S. VARGA Pál, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2006, 3–12.

¹⁰ Lásd SZERB Antal, *Magyar irodalomtörténet*, [1934], Budapest, Magvető, 1991, 364.

ságban éppúgy, mint az Akadémián, a pályadíjakat egymás között osztották szét, egyre gyakrabban jutalmazva erre méltatlan műveket is.¹¹

Mindehhez hozzátartozik, hogy az úgynevezett modernnek felléptekor a velük (s legfőképp Adyval) vitatkozó Tisza István nem egy esetben Aranyt állította eszményül a dekadensnek, erkölcstelennek tartott új irodalommal szemben. Ezért írhatta később Szerb Antal, hogy „Arany minden tulajdonságát kánonikusan magyar tulajdonságnak” akarták hamisan beállítani. Ennek értelmében „az igazi magyar költő realista, józanul ragaszkodik a földhöz, nem vész el fantáziája végtelenjében”.¹²

A költői és bölcselői program alappillérei: realizmus, hitelesség, tárgyilagosság

A századfordulóra a hivatalos Arany-értelmezés leginkább elfogadott kanonizált pilléreit a Riedl munkásságához köthető megállapítások jelentették. A szinte minden értekező által hangsúlyozott lenyűgöző és roppant „nyelvi érzék”-en túl Arany legfőbb, „fajától öröklött” tulajdonságainak Riedl a józanságát, egyszerűségét és érzékenységét tartotta, s az utóbiből vezette le végül szemlélődő, kontemplatív természetét is. A Babitsnál mindössze két évvel fiatalabb, magát több szempontból Riedl-tanítványnak valló Kuncz Aladár írja ezzel kapcsolatosan 1909 körül: „Ez a szemlélődés s az ezt magyarázó érzékenység zárkózottá tették Aranyt, az így elébe hárult ellentét művészi ösztöne és az élet közt pedig növelte mélabúját, melynek öregbítésére különben külső bajok is: betegsége, Petőfi halála, az elnyomatás, lányának halála közreműködtek.”¹³ Az évtized végére szintén a *Nyugathoz szegődő* Kuncz tulajdonképpen Gyulaival egyetértve hangsúlyozta az alábbiakat is: „Arany későszülött gyermek volt, és távol élő asszonylánytestvérén kívül egyetlen élő gyermeke volt öreg szüleinek. Folyton az öreg szülők körében élt, idegen nép, cseléd nem élvén a kis kunyhóban, soha egy trágár szót nem hallott, lelkének egyedüli táplálói voltak: a *Biblia* és szüleinek vallásos énekei. Elegendő csak ennyit tudnunk, és megértjük mindjárt Arany jellemének egyik legfőbb tulajdonságát, *tisztaságát*, s roppant nagy érzékenységét minden ellen, ami nem világos, ami nem tiszta, ami nem szeplőtelen, megértjük nagy

komolyságát is, mellyel lehetőleg kerülte még ifjúkorában is a bohóságot, merész, vad ideákat és *realizmusát*, mely költői felfogásának legfőbb tulajdonsága. Gyulai Arany költészetét reálisnak tartja, de abban az értelemben a szónak, ami azt jelenti: hogy valaki *költ*, de mégis *igaz* marad.”¹⁴

Tisztaság és komolyság mint emberi erények, s némiképp a romantikával szembehelyezhető realizmus mint költői program az, amit a fiatal értekező fontosnak vélt kihangsúlyozni. „Alapvonalaiiban a lehető legnagyobb elgondolású, de részleteiben a kis dolgok művésze, realista.” – írta később Aranyról Szerb is, majd így folytatta:

11 KUNCZ Aladár, Riedl Frigyes – az összehasonlító irodalomtörténeti irány, in Uő, *Monográfiák*, szerk. BOKA László, RÓZSAFALVI Zsuzsanna, Budapest–Kolozsvár, OSZK–Kriterion, 2017, 265.

12 Lásd KUNCZ Aladár, Gyulai Pál és a monográfusok, in Uő, *Monográfiák*, i. m., 238.

13 SZERB, *Magyar irodalomtörténet*, i. m., 364.

14 A pozitívizmus hatása külföldi kortársaihoz hasonlóan kezdetekben Aranyánál is determinista világnéphez vezetett. Szegedy-Maszácz Mihály szerint „Amikor Arany arról beszél, hogy »az érthetetlen szépségek kora lejárt«, voltaképpen a költői képzeletnek azt a viszonylagos függetlenségét kisebbíti, melyet a romantikusok rendkívül fontosnak tartottak”. Vö. *Az átlényegített dal*, in NÉMETH G. Béla (szerk.), *Az el nem ért bizonyosság. Elemzések Arany lírájának első szakaszából*, Budapest, Akadémiai, 1972, 293.

„polgári közönségét mindig ez a realizmus ragadta meg a legjobban. Milyen csodálatos, mondták, hogy a cica óvakodva lépked, hosszan elnyúlt testtel, szóról szóra úgy, mint ahogy csakugyan csinálja.” Vagyis megerősíti 1934-ben is, amit Kuncz korábban, sőt maga Riedl állított már, hiszen Arany százarcú művészetének a századfordulón is főként ezt a vonását, plaszticitását emelték ki: plaszticitását, miszerint minden jelenetét látni lehet, s minden alakját körül lehet járni. Bár Babitshoz hasonlóan többen – így az említett Szerb vagy később Németh László is – elsődlegesen a költőóriás gondolati monumentalitását igyekeztek kiemelni, Szerb mégis helyesen jegyzi meg, hogy Arany 19. századi közönsége e realizmusnál ragadt meg leginkább. „Pedig Arany realizmusa nem a leglényegesebb, nem a legaranyjánosibb és nem is a legmagyarabb mozzanat költészetében. Realizmusát a kor determinálta. Dickens, Thackeray, Flaubert és Gogol kora. Az általános európai realizmus egyrészt reakció volt a romantika elmosódó kontúrjai ellen, másrészt a polgárosztály józan racionalizmusának a kifejezése. Arany is korának fia volt, de éppúgy, mint az imént említett nagyok, sokkal több volt, mint a valóság hű ábrázolója.”¹⁵ „Nem a való hát: annak égi mása” – mondta maga Arany is a költészetben afféle megvalósítandó eszményként.¹⁶

A századfordulóra még a korábban Kuncztól idézett „mégis igaz” szentencia volt és maradt hangsúlyos, hiszen a közvélekedés szerint az epikus költő egyúttal történelmi témákat is feldolgoz és továbbhagyományoz. Mindez a korban is problematizált hitelességelv kérdéskörével, tulajdonképpen szépíró és történetíró forrásvizsgálatainak a különbségeivel is összefonódik. Első korszakában Arany kétségkívül számontartotta eposz és történetírás szoros műfajtörténeti kapcsolatát, de különbségeit is. Az „eposzi hitel” vagy „epikai hitel” elvében a hitelesség olyan követelményét fogalmazta meg, amely eltér a tapasztalati igazolhatóság normájától – írja Dávidházi Péter –, „az eposzi hitel nem követel aprólékos forráskritikával megvizsgálható dokumentumokat, nem igényli az általuk bizonyítható (vagy annak tartott) történelmi igazságot, hanem megelégszik a köztudatban élő hagyományos műtfelfogással”.¹⁷ Erre kiváló példa, hogy Aranynak eleve másféle hitelesítésre kellett a *Toldi estéje* esetében is a forrásanyag, mint amire egy történésznek szolgálhatott volna. Ahogyan egyik levelében Toldy Ferencnek fogalma-

zott: ha „magából a mondakörből” vehetné anyagát, az „hasonlíthatatlanul többet érne”, mintha kénytelen volna „jobbadán a pusztá képzeletből meríteni, s ezt Lajos-korabeli történeti háttérre fektetni”.¹⁸ Az így értett realizmus mint korhűség megfelelne akár a 20. század végi újhistorizmus (New Historicism) elvárásainak is, tárgyunk tekintetében mégis fontosabb, hogy a tudományos hitelesítés valós esélyeivel kapcsolatban Arany igenis kételkedő maradt. Epika és történetírás határának vizsgálatában odáig jutott, hogy rosszalta például a korábbi, túlzott forráskritikai józanságot a mesék és legendák, krónikák világának értelmezésekor, mert a történeti valót ettől meg lehet ugyan különböztetni, de e túlzottan kételkedő anyagválogatás miatt veszett oda – mint állította – a magyar mondavilág

15 DÁVIDHÁZI, „*Saját forrásvizsgálaton alapszanak*” – *Toldy és a filológiai ellenőrzés hermeneutikája*, i. m., 204.

16 Vö. Arany János Toldy Ferenchez. 1851. április 3., in *Arany János összes művei*, XV, i. m., 353.

17 *Naiv eposzunk* című tanulmányában végig hasonló kétségeket boncolgat. (Lásd *Szép-irodalmi Figyelő*, 1860, 1. sz.) A történetileg valót a mesétől, epikus költeménytől elválasztó történészi, értekezői módszertan negatív értelemben elhatároló, kiválasztó eredményessége egyéni, költői és közösségi (folklorisztikus) műveket hagyhat feledésbe merülni, mert egyetlen kritériuma a benne mondottnak, állítottak igazolhatósága, s nem maguk a művek.

18 Vö. SZEGEDY-MASZÁZ, *Az átlényegített dal*, i. m., 291–358.

java. Miközben a krónikák adatainak történeti hitelessége ugyanúgy kétséges maradhatott: „Ha krónikásaink, mint közösen véljük, nagy részben népi énekekből merítették: mivel biztosabb az átvett, mint a kihagyott részek hitelessége? Azért, hogy *valószínű* amit felhasználtak, következik-e, hogy *való* is egyszersmind?”¹⁹ Az értekező, bölcselő, elsődlegesen pedig a kritikairó és irodalomszervező Arany számára ez a szempont mindvégig hangsúlyos lesz, de nem függetleníthető korai költészeti eszményeitől s annak didaktikus jellegétől sem. E tanulmány szűkös keretei miatt itt most csupán annyit jegyzünk meg, hogy Arany „azáltal, hogy kétségbe vonta az esztétikai szféra viszonylagos autonómiáját, a szépet, ha nem is azonosította, de függőségi kapcsolatba hozta egy nem esztétikai kategóriával, s ez nála – akár a pozitivistá Comte-nál – a jó, a közösség számára hasznos” volt.²⁰ Amint Szegedy-Maszák Mihály rámutatott: „Egyetlen általános esztétikai írása, a *Széptani jegyzetek* bizonyítja a legvilágosabban, hogy az esztétika és az etika tartománya között túlságosan közvetlen megfelelést tételezett fel – innen költészetének hangsúlyozottan didaktikus jellege.”²¹ Akárcsak az általa jól ismert angolszász alkotók (Longfellow, J. R. Lowell, majd Whitman, de bizonyos mértékig Arnold és Emerson, sőt még Tennyson és Browning is) Arany is egyszerre akart költő és tanító lenni. Ez a közösségért tenni akaró didaktikusság hangsúlyosan jellemző irodalomszervezői mivoltára, sőt kritikai tevékenységére is, elég itt a *Szépirodalmi Figyelő*, majd a *Koszorú* esetében is a kitűzött célra, a nemzet művelésére, paléozására utalnunk, mely kísérletek keserű tapasztalatokkal gazdagították Aranyt.²² A kritikus Arany eszménye ugyanakkor az úgynevezett részletező kritika maradt, mely a tárgyszerűség eszményét tartotta mindvégig a középpontban. „Arany a normatív, s mégsem preskriptív kritika híve [...] körültekintő és visszafogott ítéleteinek méltósága mögött az a meggyőződés rejlik, hogy a kritikai objektivitás legalábbis megközelíthető...” – írja Dávidházi.²³

Összegző erő és „sugárzási pont”

Talán e fenti pár sorból is kitűnik, hogy Arany nyelvi és gondolati monumentalitásán túl lírája úgynevezett realizmusa, értekezői hitelessége és a kritikai objektivitásra törekvése egyszerre voltak olyan ismertetőik, melyeket korá-

ból, amelyben élt, valamint egyéniségéből és habitusából közösen eredeztetettek, s melyekben sokan követendő példát láttak a 20. század induló költőgenerációi közül is. Mindezekhez kapcsolódott az irodalmikontinuitás-tudat, melynek minőségi és igényes összegzőjét páratlan módon kizárólag Aranyban látták megtestesülni. Nagy költészet ugyanis sohasem lehet pusztán egyéni tehetség terméke. A nagy költőnek mindig szüksége van kulturális hagyományra is, melyhez valahogyan viszonyul, s melyet, ha kellően tehetséges, igyekszik átformálni is. A *Nyugat* lírikusai

¹⁹ Uo.

²⁰ IMRE, Arany János, in *A magyar irodalom története 1849-től 1905-ig, i. m.*, 35.

²¹ Dávidházi idézett tanulmánya szerint „Egy mindenki számára hozzáférhető, tárgyi önállósággal körülhatárolódó és szilárd szerkezetként felfogott műalkotásban kereste a szépség, az esztétikai érték fokmérőjét, sejtve azt is, hogy az ilyen műalkotás inkább csak megközelítő eszmény, mint elérhető valóság. A tárgyszerűség eszménye Aranyánál nem zárja ki a tetszés szubjektív élményét, csak hogy kiindulópontként kezeli, melyet, mint minden belső tény, meg kell haladni.” Vagyis Arany szerint a kritika a benyomással kezdődik, majd a szubjektív belső élmény kifejtésével és a mű alapos (már-már strukturalizmust előidéző) elemzésével kell eljutnia a kettő racionális megfeleltetéséig, s az így megalapozott és ellenőrzött értékítéletekig.

²² SZERB, *Magyar irodalomtörténet, i. m.*, 356.

²³ Uo.

is vallották, hogy a magyar nyelvből ő valósította meg meszerien mindazt, amit költőként csak lehet, megművelve, kipárolva a magyar nyelvből mindent, amit az előző századok értéként kiérleltek. Nem véletlen az értékelésekben a hagyomány szemlélet és a kontinuitás hangsúlyozása, a szerves folytatása és a tökélyre fejlesztése valaminek, s az így adódó összegzőmester-szerep. „Arany Jánost matematikailag le lehetne vezetni az előzményekből és a magyar adottságokból” – írta találóan Szerb Antal. „Ha van értelme szellemi jelenségekkel kapcsolatban gyökerekről, szerves fejlődésről beszélni, Arany Jánosról lehet ezt mondani. [...] Benne teljes szintézisbe jut népi realitás és nemesi história, a romantikus hagyomány és a Petőfi-féle vívmány.”²⁴ Babits, Kosztolányi, majd Radnóti, Jékely és Weöres s körülöttük a *Nyugat* íriusnemzedékeinek vallott hagyományközpontúsága is több esetben Arany eszményeihez vezethető vissza. Első számú poétaként szemükben is ő maga volt a költészet-tani eredő, afféle összegző és „sugárzási központ”, akinek „tág magyarsága lassú, szerves fejlődés eredménye, szűk és lokális kezdetekből szélesül lassanként kozmoszá”.²⁵ Ismeretes, hogy Horváth János Arany-értékelése s „nemzeti klasszicizmus”-elmélete is javarészt hasonló elvekre épített, miszerint a magyar irodalom Aranyban vált igazán autonóm irodalomná, a magyar nyelvi kultúra pedig benne érte el tetőpontját, amelyet viszont ilyenformán nem is lehet európai normákkal mérni, s amely az esztétikain túl erkölcsi, világnézeti ideált is teremtett.²⁶ Azon túl, hogy Arany különböző korszakaiból mindenki a neki éppen tetszőt igyekezett kiragadni, a fentebb említettek miatt maradhatott érvényes az úgynevezett szobráshasonlat, az a látványos kép, mely szerint a hozzá hasonló alkotó a kő- vagy gránit-tömbben már eleve ott látja az alkotást. E kép a kritikai recepcióban, mely az általa teremtett költői mikrokozmoszt a kanonizációs folyamatok révén kiterjeszti az egész magyarság világának alapegységeire, Ignotusnál éppúgy megjelenik, mint később Szerb Antalnál vagy Németh Lászlónál.

Arany sokarcúsága és alkotói gazdagsága révén életműve tehát „sok mindent zár le és talán még többet kezdeményez”.²⁷ Ez okozhatta, hogy már saját korában, a szinkrón kritikai recepcióban is hangoztatott realizmusa mellett népisége is olyan kiemelt probléma maradt, amelyet a

20. század értekezői és költőutódai közül is többen felülvizsgálták, s részben a személyiségjegyek mentén újabb értékítéletekkel bővítették.

Népiességtől a modernitásig: habitus és múltkép

A századfordulón már elfogadott tételnek számított, hogy míg Petőfi részben politikai indíttatásból, részben pedig saját zsenitudatából fakadóan, a természet szavát követve alkotott (éppolyan konvencionmentesen és szabadon, ahogyan a romantikus elképzelések szerint a népi, a folklorisztikus is „fakad”), s ezek hatása alatt fogalmazta meg tudatos népköltészeti programját, addig Arany népiségének mindenekelőtt

²⁴ Szegedy-Maszák már felhívta rá a figyelmet, hogy Horváth ugyan érzékelte a folyamatoságot Arany és a *Nyugat* egyes alkotói között, mégis Arany értékrendjét (főként a kultúra nemzeti lényegébe vetett hitét és család-központi életmódját) végső soron a tőkés fejlődés előtti közösségek szokásrendszerének és értékrendjének látta, s ezt sóvárogta vissza.

²⁵ IMRE, Arany János, in *A magyar irodalom története 1849-től 1905-ig, i. m.*, 54.

²⁶ Lásd ARANY János, *Levelezés 2. (Levelezése 1852–1856)*, kiad. SÁFRÁN Györgyi, BISZTRAY Gyula, SÁNDOR István, Budapest, Akadémiai, 1982 (Arany János Összes Művei, 16), 170.; illetve idézi SZERB, *Magyar irodalomtörténet, i. m.*, 357.

²⁷ SZERB, *Magyar irodalomtörténet, i. m.*, 357.

belső, alkati és lelki okai vannak. Az egyéni, habitusból fakadó okokról ő maga így vallott Pákh Albertnek: „Hogy inkább a népiest művelem, oka hajlam, ismerése saját erőmnek, s talán némi princípium is.”²⁸ Arany jelleme és emberi tisztasága, hatalmas munkabírása és erudíciója, illetve ezzel szemben végtelen szerénysége és alázata művei megítélésében is kulcsszerepet játszott. Szerb tulajdonképpen az Aranyról szóló, 1930-as években is fellángoló viták fényében írta ismert irodalomtörténetében mindazt, amit Arany jelleméből adódó értékként ekkor hangsúlyozni akart: „nem a zsenijében, hanem a nem-zsenijében, a határaiban való hit, mérhetetlen szerénység és ugyanakkor mérhetetlen magyargóg. Arany János népköltői attitűdje jellegzetes magyar finitizmus: ismeri a határait, és nem akarja túllépni, nem akar idegen területre lépni, hogy megőrizze lelke függetlenségét”.²⁹ Arany később, az országos ismertség után sem a „kitágult világa” miatt távolodott valamelyest a népiestől, hanem inkább a történelmi körülmények, a szabadságharc leverése okán „a megtört fájdalom országa” így lesz az ő igazi „lelki tája”, ahogy Szerb találóan fogalmazott, ahol a történelem találkozhat a belső diszpozícióval. Míg korábbi buzdítóbb, harciasabb verseiben érződik valamelyest a feladatszerűség, addig ezt követő nagyobb lélegzetű alkotásaiban (részben már a *Toldi estéjében* is), a mélységes, szubjektív melankólia, az igazán Arany János-i hang kerül előtérbe. Tudatossá válik, hogy távolodnia is kell az országos ismertséget hozó *Toldi*-ban megütött hangtól. Egyfelől a jó barát Petőfi elvesztése miatt is, másfelől a történelmi realizmus igénye miatt is, de leginkább az alkotás-módszertani és strukturális, kompozicionális elvek kapcsán, melyek később sikerrel tudták ötvözni a virtuóz realizmust, a balladai tömörséget, a lélektani momentumokat és az ironikus hangütést a melankolikus, saját munkái kapcsán is érlelő kétségekkel megküzdő, a belső vívódásokat igen mélyen megélt habitusával.

Arany ugyanakkor belső, egyéni múltképe és családi gyökerei révén is a múltat tudatosan magában hordozó alkotóként mutatkozott meg. Világa teljességét nem csupán jelene, hanem múltja is adta, s mindkettőt a tudatban leképzett másaként akarta megragadni, akár csak később a fiatal Babits. Személyes tapasztalatai, olvasottsága, erudíciója mindazonáltal elsődlegesen nem megoldásokat szülnek,

nem annyira eligazodni segítenek, mintsem inkább az elmúlt idők tragikumát, a hibákból való nem tanulás kudarcát, vagyis kételyeket és állandó aggodalmakat, szorongást és nyugtalan idegállapotot eredményeznek. A látszólag higgadt, józan és bölcs idős alkotó jól ismert archetípusához képest a modern ember vívódásait ezért ismerhetik fel benne többségében a modern utódok. A halk, szerény alkotót, a hírnévre nem vágót, a nemzetieskedéstől óvakodót, a kitüntetésektől óztkodót, egyáltalán a publikum kegyeit nem keresőt már mások is felismerték: a mindezt belső vívódásokkal, terhekkal megélt introvertáltat azonban leginkább csak majd az irodalmi modernitás hívei. Azt az alkotót tehát, aki látszólag nagyon is harmonikus, teljes és zárt világából eleve nem tud másként, mint primer művészi módon megnyilatkozni. A létéből fakadóan: ha kell, erős diszsonanciákat és kínokat is megmutatva. Aki így biztatja önmagát a nehéz időkben: „Ha későn, ha csonkán, ha senkinek, írjad!” De aki 1877-es újbóli megszólalása után, a *Mindvégigben* ekképp összegzi költészeti teljesítményét: „Van hallgatód? nincsen? / Te mondd, ahogy isten / Adta mondanod, / Bár pusztá kopáron / – Mint tücsöké nyáron – / Vész is ki dalod.” A látványosabb belső fel szabadulást és önelemző bölcseletet, melyet egyértelműen e kései líra hoz majd meg, épp ezért a modernség

²⁸ Uo., 359.

²⁹ Vö. IMRE, *Arany János, i. m.*, 54.

poétikai jeleként értékeli a *Nyugat* első nemzedéke, legálábbis a Négyesy-szeminárium egykori tagjai: Babits, Juhász és Kosztolányi is. Az *Őszikék* így lesz „íz-ig-vérig modern versciklus újszerű érzékenységgel, nagyvárosiaságával, meditatív hanghordozásával”.

*

E meglehetősen hosszúra nyúlt bevezetőnek minden eddigi megállapítása a lényegi kérdéskör taglalásához elengedhetetlenül szükséges. A világháború előtti korszak Aranykánonjának főbb pillérei, hatástörténetének szerteágazó forrásai és recepciótörténetének módosulásai csak így válhatnak beláthatóvá, kronologikus vitarendjük egyes elemei pedig ezek kontextusában érthetőkké. Arany univerzumának bizonyos olvasata a budapesti egyetemen végzett fiatal poétáknak ugyanis költészettörténeti betetőzést, ugyanak-

kor bizonyos fokú elszakadást és a legerősebb hivatkozási pontot egyszerre jelentette. Eredőnek számított saját költészetük hagyományképezéséhez, de követendő példának is egyéni dikcióját, stíluslemeit és emberi erőnyeit/gyengéit tekintve. Csak ezek fényében lehet célszerű azon írások (cikkek és vitacikkek, esszék, előadások, költemények) kronológiáját felállítanunk, melyek az említettek Arany-képét az új század első évtizedének végére, s hangsúlyosan az 1917-es centenáriumra kikristályosítják.

(Folytatjuk)

A játék jósága a VI. HolnapUtán Fesztiválon

Klasszikus drámák és újító alkotók. Van, aki még most keresi az útját, van, aki már rátalált a saját stílusára. A Szigligeti Színház HolnapUtán Fesztiváljának szervezői idén arra voltak kíváncsiak, hogy a fiatal alkotók miként közelítenek a klasszikus színdarabokhoz. Egy nap híján egy héten át tartott a fesztivál Nagyváradon (március 20–25. között), s alighanem teljesült a szervezők óhaja, hogy egész szellemiségében legyen fiatal a rendezvény. Volt pörgés, sokszínűség a színpadokon és színtereken, muzsika és tánc, öröm és játék, no meg örömjáték. Volt mozgásszínházi előadás, *Bánk bán*

osztálytermi előadásként, *Leonce és Léna*, *Rómeó és Júlia*, szóval szerelem minden mennyiségben, hiszen ha lassan is, de ébredzik a tavasz, és volt csetepaté a chioggiaiakkal (de azért: „Szeressétek a chioggiai nőket!”), karácsony Helmeréknél, meg *Ahogytetszik* (kétféle módon is). És volt műhelymunka, szakmai beszélgetések rendezőkkel, drama-

Jelenet az *Augusztusból*
Fotók: VIGH LÁSZLÓ MIKLÓS

turgokkal, lehetett bulizni esti koncerteken, és mindeközben megtekinthettünk egy festménykiállítást, a *Meanwhile* nevezetűt – sztaniolkirályal és húsevő nyulakkal, egy másik este pedig performanszt zenészekkel és táncosokkal.

A *Senki madarától* Helmerék karácsonyáig

Az első napon a váradiak mutattak be a fesztiválózóknak két előadást: a Nagyvárad Táncegyüttes a színházban, a Szigligeti Társulat pedig a Szigligeti Stúdió fekete termében. Mindegyik produkcióban fontos a zene és a mozgás, a jó koreográfia is. A *Senki madara* (rendező: Tóth Tünde) Szabó T. Anna azonos című meseregénye alapján készült, és nem csupán egy magyar juhászfiú és egy japán darumadár lány csodaszép szerelméről szól, hanem az alkotás kínjáról és

Otthonkeresők
(Duna Táncműhely)

szépségéről, a szabadságról, az urbánus és a vidéki élet közötti különbségekről is – mindezt olykor lírai-an, olykor ironikusan megjelenítve. Jó volt újból látni ezt az előadást a feléig (a premieren is voltam), ám közben tárlat nyílt Ozsváth Zsuzsa festményeiből a Szigligeti Stúdió fehér termében, úgyhogy átsiettem oda. A vernisszázás után *Kapufa és öngól*, amely modern Rómeó és Júlia-parafrázisnak is nevezhető az előadás rendezője, Tasnádi-Sáhy Péter megfogalmazása szerint. Körmöczi Kriván Péter darabja méltán lett a legutóbbi drámázat pályázat Debüt díjas szövege. Keserédes, meghök-

kentő és szép történet ez szerelemről, barátságokról, szülőgyermek kapcsolatról, Boyról (Sebestyén Hunor), a kisváros focicsapatának kapusáról, Szuziról (Tőkés Imola), a lazacokat imádó kedveséről, valamint a gitárjából különleges dalokat előcsaló Samról (Ungvári Oszkár), aki egy vérög Boy fejében. Tőkés Imola ezen az első délutánon két előadást végigjátszott és -táncolt, ugyanis a *Senki madara* és a *Kapufa és öngól* főhősének kedvesét is ő alakítja (koreográfusként is közreműködött mindkét produkció létrejöttében).

A második napon a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem növendékei mutatták be *Augusztus* című nonverbális előadásukat (rendező Balázs Zoltán), amelyet Bruno Schulz-novellák ihlettek, s amely egy érdekes időutazás, meg körforgás is, hiszen a játék befejezésekként visszaérkeztek a kiindulóponttra. Fantáziák a *Fahajas boltokból*. Történelem, korszakok, hangulatok, csipetnyi békebeliség és életkori sajátosságok. Ezeket hangsúlyozták a különféle zeneművek is Mozarttól a Depeche Mode *Personal Jesus*áig.

Ahogy tetszik a kolozsvári színisékkel

Ezután a Váróterem Projekt *Liget* című vendéglőadását láthatták az érdeklődők a Szigligeti Stúdióban. A váratlanul szülővárosába visszaérkező színésznő történetét rendhagyó, improvizatív keretek között feldolgozó előadást nemrég mutatta be a kolozsvári független társulat. Az előadás szerzője-rendezője a nagyszalontai születésű Botos Bálint, aki a Szigligeti Társulatnál Csehov *Platonovját* fogja majd rendezni. A *Ligettel* egyébként színészként tért vissza Váradra Mostis Gergő, a Moszkva Kávézó egyik alapítója.

Aznap még egy mozgásszínhazi előadást láthatott a közönség. A budapesti Duna Táncműhely *Otthon* című

produkcióját Györfi Csaba rendezte. A Nagyvárad Tánc-együttes koreográfusát-rendezőjét Albert Camus *Félreértés* című drámája inspirálta. Miféle sorstragédia bontakozhat ki a tékozló fiú visszatéréséből? Megtalálhatjuk-e helyünket a világban? Az otthonkeresés és otthontalanság témáját dolgozza föl ez az izgalmas, érdekes mozgásszínhazi előadás.

A harmadik napon két, diákoknak szóló *Bánk bán*-feldolgozás is volt. A *Bánk bán? Jelen!* című osztálytermi előadást a Lorántffy Zsuzsanna Református Gimnáziumban mutatta be a Váróterem Projekt. A *Bánk bán-missziót* a Szigligeti Stúdióban láthattuk a Kaposvári Egyetem Rippl-Rónai Művészeti Karára járó színészek előadásában. Mindkét előadás célja, hogy megszeretessék Katona József drámáját a tizenévesekkel, hogy ne csak poros szövegnek, kötelező olvasmánynak tekintsék a darabot.

A Temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színház *A tavasz ébredését* hozta el Váradra. A rendező, Horváth Anna Frank Wedekind drámáját dolgozta föl fiataloknak és mindazok-

És Ahogy tetszik a budapestiekkel

nak, akik kíváncsiak e korosztály problémáira, útkeresésükre a változó világban.

A negyedik napon a székesfehérvári Vörösmarty Színház *Leonce és Lénáját* lehetett megtekinteni a Szakszervezetek Művelődési Házának színpadi stúdiójában. Kovács D. Dániel rendezőt Büchner történetében az érdekelte leginkább, hogy „ezek a fiatalok, vagy már annyira nem is fiatalok azzal próbálnak meg lázadni, hogy homokba dugják a fejüket, hogy kimenekülnek a világból, és ezt magamon és a környezetemen is sokszor tetten érem”.

Este *Chioggiai csetepaté* a sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház előadá-

Szeressétek a chioggiai nőket!

sában, Sardar Tagirovsky rendezésében. Jó volt újból váradi színpadon látni a most is remekelő Pálffy Tibort, az ezúttal nem komoly drámai hőst, hanem bumfordit alakító Mátray Lászlót... és voltaképpen mindenkit föl kellene sorolni, hiszen valahogy mindenki ragyog, élvezi a játék örömét, vidámságot, mediterrán hangulatot teremtve. S közben gabalyodik, kanyarog a történet szála, férfiak és nők, párok pörlekednek, majd békülnek meg, hogy a végén minden és mindenki szépen a helyére kerüljön. És szólnak a dalok, a hatvanas-hetvenes-nyolcvanas évek fülbemászó olasz slágeri. Minderről ekként nyilatkozott a rendező, Sardar Tagirovsky: „A hatvanas-hetvenes-nyolcvanas évek ártatlansága ebben a szövegben, ebben a pár száz évvel ezelőtti szövegben pontosan megtalálható. Ezeknek az embereknek az élet iránti szeretete teljesen mást képvisel a mai érdeklődéssel szemben, és engem nagyon érdekelt ez a remény és ez a szív.” Röppülhetnek szerteszéjjel a nézőtérre a szerencsehozó konfettik. Merthogy ünnep ez az előadás, ez a játék a javából. Felicita. Boldogság. A nézők az előadás végén állva, hosszasan tapsolva köszönték meg e játékot.

Az ötödik a Shakespeare-nap. *Ahogy tetszik. Ahogy tetszik* kétszer. Az első a kolozsvári BBTE Színház- és Televízió Kara harmadéveseinek produkciója Keresztes Attila rendezésében. Az első jelenetben Rosalinda és Célia rockergúnyában „vadul”. Elmaszkírozott arcok, karikírozott jellemábrázolások. Keveredik a humor a drámával, mígnem a káosz öröm-

mé változik, s az erdőben magukra és egymásra találhatnak a szerelmesek.

Aztán még egyszer *Ahogy tetszik*. Az Árkádia bábszínház stúdióját alakították játéktérre a budapesti Színház- és Filmművészeti Egyetem diákjai. Az ő adaptációjukat ifj. Vidnyánszky Attila rendezte, aki a fesztiválon hangsúlyozta: „Úgy érzem, jó, ha át tud ültetődni más színházakba is az a fajta frissesség és kreativitás, ami a főiskolán tapasztalható.” A fiatalok előadása valóban nagyon friss és dinamikus. Sok tánc és ének is volt – a *Chicago* musical néhány dalától Cseh Tamásig sok minden. Az epilogusban elhangzottak apropóján: a budapesti színészeknek bizonyára több nézőnek a lelkébe is „sikerült magát behízelegni a játék jóságával”.

A fesztivál utolsó napja megint Shakespeare-rel kezdődött, a *Rómeó és Júliával* a kolozsvári színészek interpretációjában, ugyancsak Keresztes Attila rendezésében.

A záróelőadás a budapesti Katona József Színház vendégjátéka volt a teátrumban: Henrik Ibsen drámája, *Nóra. Karácsony Helmeréknél* – Ónodi Eszterrel a főszerepben, Székely Kriszta rendezésében. Sok telt házas előadás volt a fesztiválon, de a Katonáén abszolút telt ház volt, pótszékeket kellett elhelyezni a nézőtéren. A produkció a 2017-es év egyik legdíjazottabb magyarországi előadása. Vajon mi minden rejlik a tökéletesnek tűnő házasságban? Nóra, amint Baileys krémlikőrt kortyolgat suttyomban, Nóra, amint gyötrődik az apró és nagy, súlyos titkok csapdájában, Nóra, amint a Jefferson Airplane *Somebody to Love* című dalát énekli, Nóra, amint eleget tesz a ráosztott szerepből és inkább a semmit választja. Nóra elgondolkodtat...

*

A fesztivál huszonhat programján két ország több mint háromszáz meghívottja, köztük hetven főiskolás hallgató és

A Kapufa és öngól szereplői. Az előadások végén virágosár helyett luficsokrot kaptak a fellépő művészek

csaknem 2500 érdeklődő vett részt. A kiegészítő rendezvényekre négyszázan látogattak el. A VI. HolnapUtán Fesztivált a Szigligeti Tanoda Egyesülettel való együttműködésben a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. támogatta.

Biró Árpád Levente, a Szigligeti Színház kommunikációs felelőse érdeklődésünkre elmondta: a HolnapUtán Fesztivál eleinte irodalmiasabb volt. Aztán az ötödik kiadásnál változás, arculatfrissítés történt, méghozzá azért, hogy hangsúlyosan színházi fesztivál legyen. Hadd szóljon hát a HolnapUtán Fesztivál a fiatal színházi alkotókról. Ilyen értelemben hiánypótló ez a rendezvénysorozat

74

térségünkben. Egyik alappillére az, hogy színházművészettel foglalkozó főiskolásokat, egyetemistákat hívnak meg. Idén ez minden eddiginél jobban sikerült, ugyanis a kolozsvári és kaposvári színisek is csatlakoztak a fesztiválon a budapestiek és marosvásárhelyiek mellé.

Öt napon át a vendégül látott erdélyi színházművészeti főiskolások egy része a fesztiválblog szerkesztésével foglalkozott, más részük pedig a drámÁzat rendezői felhívásának

Nóra. Karácsony Helmeréknél

két pályázójával, Abai Szabó Tamás és Béla Marcel rendezőhallgatókkal munkálkodott együtt egy sajátos *Szentivánéji álm*-feldolgozáson. A résztvevők a HolnapUtán Fesztiválon öt nap alatt elkészítettek egy performanszt: a mesteremberek jeleneteire alapozva beszéltek saját alkotóvá válási folyamatuk örömeiről és viszontagságairól. Az alkotói workshop azért is hasznos, mert megismerkedhetnek, összebarátkozhatnak egymással az ifjú alkotók. Tavaly a jövőkeresés, ki-vagyok-énkeresés volt a téma, idén a *Szentivánéji álm* adaptálása, a klasszikusok (újra)értelmezése.

A színházi műszaki személyzetnek is volt workshopja, hiszen fontos, hogy tudomást szerezzenek az új technikákról, s hogy igény legyen arra, hogy ezeket beépítsék az előadásokba. Fontos, hogy lássák, más színházak hol tartanak ezen a területen.

Volt egy másik performansz is a fesztiválon, a COMPos, amelynek során a Nagyvárad Táncegyüttes néhány zenésze és táncosa improvizált. Érdekes volt megfigyelni, hogyan hat egymásra a zene és mozgásművészet.

*

A VI. HolnapUtán Fesztivál programjában a szakmai beszélgetések is helyet kaptak. A negyedik nap a pályakezdő dramaturgok szakmai beszélgetésével kezdődött. Boros Kinga, a *Színház* folyóirat szerkesztője, illetve a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem oktatója az alkotói

75

folyamatokról, hierarchiakról, illetve a dramaturgi munka különböző lehetséges vonzatairól faggatta a meghívottakat, Sényi Fannit és Lovassy Cseh Tamást.

A fesztivál ötödik napja a pályakezdő színházi alkotók bemutatkozásáé volt. Délben a Székfoglaló című szakmai beszélgetés során Boros Kinga vendégei a meghívott előadások rendezői voltak. Horváth Anna, Székely Kriszta, Tasnádi-Sáhy Péter, Botos Bálint, Györfi Csaba és Sardar Tagirovsky a színházzal való viszonyukról, valamint a pályakezdés nehézségeiről vallottak, de saját munkamódszereikről is beszéltek az érdeklődőknek.

Térhódítás

A kiegészítő programok sorában DJ-partik és koncertek is voltak. Trabalka Cecília (alias Traila), miután játszott a *Senki madarában* és a *Kapufában*, az esti bulin DJ-ként is bemutatkozott. A következő estén DJ Pumi szórakoztatta a bulizni óhajtókat.

Fiatal rendezők találkozója

Egy másik este a Szigligeti Színház színészenekara koncertezett. Ezt az eseményt is a sokszínűség, vagyis inkább sokdallamúság jellemezte. Színművészek énekeltek és zenéltek, a húrok közé csaptak derekasan. Máté Péter-daltól elkezdve az AC/DC *She's Got the Jack-jén* és Péterfy Bori *Vámpírján* át Presser Gábor rozsdás szögéig sok minden elhangzott. A színesek mellett a színház (b)irodalmi titkársága is fellépett.

Megint egy másik este a váradi Columbo's Wife zenekar koncertezett. Az együttes tagjai (baráti társaság is egyben: Nagy Orsi – ének; Antal János – billentyűk; Emődi Tamás – gitár; Herman Szabolcs – basszusgitár; Imre Zoltán – gitár, ének; Makai Dimény Zoltán – dobok)

76

kedvtelésből zenélnek, néhány koncertjük már volt Váradon, és már kialakult egy népesebb rajongótáboruk is. A Columbo's Wife most sem okozott csalódást, hozta a formáját, kellemes hangulatot teremtett.

Columbo's Wife

No, és ha már a koncerteknél tartunk, el kell mondanunk az örömhírt: új terekkel bővül a nagyváradi Sonnenfeld-palota belső udvarának

77

épületében (az egykori nyomdaépületben) működő Szigligeti Stúdió. Az épület földszinti részén 2015-ben nyílt meg a stúdió, most pedig a tulajdonosokkal való megegyezés jóvoltából tovább terjeszkednek, ismét nagyszabású munkálatok kezdődnek az épületszárny első és második emeletén. A HolnapUtán Fesztivál koncertjei az első emeleti nagyteremben zajlottak. E tágas helyiségnek romos, felújítás előtti állapotában is megvan a sajátos hangulata. A Szigligeti Tanoda Egyesület bérlí egyelőre öt évre ezeket a tereket. Szükség van új helyiségekre, hiszen a kőszínházban lévő termeken osztozkodni kell több társulatnak, s osztozkodni kell a Regina Maria Színházzal.

„A Szigligeti Stúdió nagy büszkeség nemcsak nekünk, színháziaknak, hanem, bátran mondom, a nagyváradiaknak is, hiszen kezdeményezésünket az első pillanattól fogva felkarolta a közönség, és nagylelkű adományaival támogatta a munkálatok befejezését. Most a fejlődés újabb szakaszába lépünk” – mondta Czvikker Katalin főigazgató. Reméli, igazi multikulturális központtá válik majd ez az épületrész a Szigligeti Stúdió további bővítésével, fejlesztésével. Hozzáfűzte: „Kinőttük már a meglévő tereket. Sok tevékenységünk van, több mint egyszerű színházi minimálprogram. Színházon kívüli, de színházzal kapcsolatos tevékenységeket folytatunk. A fiatal alkotóknak, tanulóknak, pályakezdőknek is segítségükre akarunk lenni ezeknek a tereknek a használatával. Itt majd párhuzamosan több típusú tevékenységet is folytathatunk. A terek adottsága is megfelelő. A kőszínház behatárolja a lehetőségeket. A kőszínház felelőssége, hogy a falain kívül is teremtsen lehetőségeket az alkotásnak, mert megteheti.”

A Szigligeti Stúdió területe ezer négyzetméterrel bővül. Az újonnan bérelt helyiségekben próbaterem, játéktér, műhely,

raktár és közösségi tér is helyet kap majd.

Támogatás révén most annyi pénz áll rendelkezésükre, ami épp elegendő, hogy nekikezdenek a munkálatoknak. Természetesen szükség lesz majd lelkes támogatók felkutatására. Az építőanyagoktól kezdve a jó szóig mindent szívesen fogadnak. Kell a bátorítás is, mert ha nem lett volna biztatás, neki sem fognak az egészeknek.

A felújítás terveit készítő Emődi Tamás hangsúlyozta: „Nagyszerű itt művészetet művelni. Holnap- és holnapután van mindenütt”. Sonnenfeldék egykori nyomdaépülete a múlt század elején épült, és a beton pionírkorszakában a város legmodernebb ipari építményének számított. Emődi arról is szólt, hogy funkcionális felújítás lesz ez, és persze sok minden függ attól, hogy mennyi pénz jut rá. Azt is megemlítette: kevés ipari épület van Nagyváradon, főleg a belvárosban, amelyet refunkcionálnak.

Az újabb térhódítás tehát megkezdődött.

TÓTH HAJNAL

Mindeközben (meanwhile)

Ozsváth Zsuzsa kiállítása*

Kritika

Kedves Jelenlévők!

Amióta olvastam, hogy Zsuzsi úgy harangozta be ezt a napi-rendi pontot, hogy mondani fogok pár jó szót, azóta keresem ezt a néhány jó szót. Például gondoltam arra, hogy „vörös”. Ez elég jó szó. Vagy arra, hogy „erőtéljes”. Ez is elég jónak tűnik. Viszont a „transzcendentális appercepció” már nem tűnik annyira jónak.

Majd rájöttem, hogy nem fogom megúszni pár jó szóval, és kezdtem keresni néhány jó mondatot. Vegyünk például egy klasszikust:

„2012-ben ismertem meg Ozsváth Zsuzsit. Név szerint ő maga mutatkozott be nekem, amikor a PKE képzőművészeti szakon tanult. Akkor még nem sejtettem, hogy békaemberekkel fogok találkozni.” Meg csirkecombot szorongató nyulakkal. Meg sztaniolból gyúrt királyokkal.

Azt hittem, Ozsváth Zsuzsi azért van ott, hogy megtanuljon plakátokat, arcukat tervezni, animációt készíteni. Mindeközben (meanwhile) Zsuzsi irodalmi versenyekre jelentkezett. És időnként meg is nyerte őket. Majd dalíró versenyre jelentkezett. És mindeközben (meanwhile) azt kérdezte tőlem, hogy szerintem ő mit kellene hogy olvasson. No nem föltétlenül filozófiát. Hanem úgy, egyáltalán. Mert igaz, készíti az államvizsga-dolgozatát, de mindeközben (meanwhile) nem szeretne lemaradni az egyetemese, na meg a magyar kortárs kultúráról sem.

Majd Zsuzsi lediplomázott, és nem grafikusnak állt egy reklámcégnél, hanem a Szigligeti Színház Lilliput Társulatának irodalmi titkára lett. Mindeközben (meanwhile) továbbra is ír verseket, prózát, drámát, dalszöveget. Publikál a *Váradban*, a *Helikonban*, nemrég jelent meg egy antológiában.

Néha, ha írnak vagy beszélnek róla, „fiatal íróként” emlegetik.

Mindeközben (meanwhile) időnként plakátokat is tervez, és csak úgy, időtöltés gyanánt... fest. Amit éjjel fest, azt reggel felteszi a Facebookra, vagy fordítva – és ha adódik alkalom – kiállítja.

Találtam közben még néhány szép mondatot, Zsuzsinak is tetszeni fognak: „Itt ebben a tájban él egy festő, aki olyan ügyesen festi / A tájat, hogy annak a tájnak aztán olyanná kell lenni, / Amilyen a festmény”. Szép mondat, de Zsuzsi képeire nem igaz. Zsuzsi képein a táj vörös és fekete és kék, nem föltétlenül ilyen szeretnénk látni, ha reggel kinyitjuk az ablakot.

Akkor próbálkozzunk más szép mondatokkal, most az egyszer Zsuzsától: „Hogy nézek / ki ebből az arcból, mintha lenne mögöttes tartalom.” Na, ez igaz. Ránézünk ezekre az arcokra, és a mögöttes tartalomtól néha kiver a verejték.

Ha be kellene sorolni valahová a képeket, mondhatnánk olyan szép szavakat, mint: expresszionista, vad (vagy még szebben: fauve), esetleg szürrealista. Számomra a találkozások ezekkel a képekkel leginkább El

Kazovszkijt juttatta eszembe: ugyanaz az erős színhasználat, vörös, fekete, kék, a kiépülőfélben lévő magánmitológia, kegyetlen világlátás, hangos, néha harsány kiáltás. Azzal a különbséggel, hogy Zsuzsi tud mosolyogni. Ironikusán, egyedül önmagán, másokon másokkal, mindenki-vel azon, ami csak úgy, megesik, mindeközben (meanwhile). A szorongásokon, a félelmen, a bizonytalanságon, a kudarcokon – amelyek megesnek, miközben azt hinnénk, éljük az életünket. Látjuk a húsevő nyulakat bevonulni az őket felfaló szájba, amely bizonyára egy olyan monstrumhoz tartozik, amit Zsuzsi nem mert nekünk megmutatni, és nem tudjuk, féljünk, együtt érezzünk szegény nyulakkal, vagy röhögünk azon, hogy a fölényeskedő laza nyulak hogyan vonulnak szép sorban a zöld szörny rettentő szájába. Nézzük a felkelő nap házát, megborzongunk a rá vetülő fekete árnyéktól, nem tudunk mit kezdeni a szerencsétlen alakokat elnyelő sárga fényáradattal (örülnénk neki, ha az alakok nem lennének ennyire kétségbeesve), elmosolyodunk a gyűrött papír és az odamázolt keret gyermeki könnyedségén, és a megmenekült vörös alakokon, akik mindeközben (meanwhile) sietve hagyják el a helyszínt. Nézzük szomorú, néha ijedt (lárvaszerű) arcait, és tudjuk, hogy ez nem a lemondás szomorúsága vagy ijedsége, hanem az akarásé és elfogadásé. Ahogy Nietzsche monda-

ná, az élet akarásé és az életigenlésé – ami nem egyfajta megszelídített, jólfésült életet akar, mert az hazugság volna – hanem az életet minde- nestül, szeretettel, szerelemmel, örömmel, cicákkal, jó zenével, szorongással, kudarcokkal, hibákkal és a végesség tudatával.

A végére még egy jó mondat, a Facebookon olvastam: Nagyvárad szép város, de nem mozog. Azt szokták mondani, hogy Nagyvárad nyugdíjasoknak való hely, csendes, szép, és nem történik benne semmi. Mindeközben viszont (meanwhile) itt születik szemünk láttára az Élő Várad. Mindeközben.

HORVÁTH GIZELLA

(Elhangzott Nagyváradon, 2018. március 20-án, Ozsváth Zsuzsa Meanwhile című tárlatának megnyitóján.)

80

Ozsváth Zsuzsa és Biró Árpád a kiállítás megnyitóján a Szigligeti Stúdióban
Fotók: DANILICS TIBOR

Életlehetőségek a jóvátételre

Honnan jöttünk? Mivé leszünk? Mi a sorsunk? És miért pont ez a sorsunk? – örökös, megválaszolatlan kérdéseink. Pedig tudjuk jól, mindannyiunkban ott van a felelet. A lélek halhatatlan, újra és újra születik, átlényegül egyik formából egy újba.

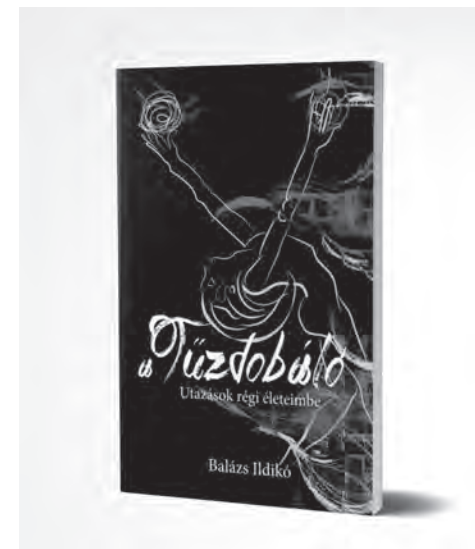
A reinkarnációval kapcsolatos elméletek, vallások, kultúrák alátámasztják a feltevést, hogy a fizikai test halála után a lélek átkerül egy másik létsíkba. És ha megoldatlan problémákat hagy maga után a személy, újjászületik, mintegy lehetőséget kapva a jóvátételhez. Nincsenek véletlenek, okkal történik minden.

Régi életeinkről általában nem tudunk sokat, sőt szinte semmire nem emlékszünk. De vannak emberek, akik valamilyen úton-módon szembesülnek az évszázadokra, évezredekre visszanyúló emlékeikkel, és ebben az életben is felismerik a személyeket, akik valamikor részesei voltak mindennapjaiknak, vagy csak beköszöntek hozzájuk alkalmadtán, aktuális életük küszöbén.

Balázs Ildikó *A tűzdobáló. Utazások régi életeimbe** című művében érzékletesen mutatja be az adott kor jellemzőit szereplőivel – önmagával együtt. A könyvet régmúlt időben zajló események sorozata alkotja, és attól függően, hogy épp férfiként vagy nőként születik, a történetek különbözőek, mégis egységesek a maguk mondanivalójával együtt.

A szerző szemléletesen, hitelesen fejezi ki a korra jellemző sajátosságokat, valamint a szereplők tulajdonságait, az eseményeket. Az olvasót magával ragadja abba a korba és helyre, ahol épp a történések zajlanak. A halállal való szembesülésről, sőt magáról a halálról is úgy beszél, mint az élet veledjárójáról, fájdalom, törés nélkül, és nem egy történet végén elmeséli a szellem lény visszatérését az élők körébe.

* Balázs Ildikó: *A tűzdobáló. Utazások régi életeimbe* (Underground kiadó)

Az alcím, *Utazások régi életeimbe* is tükrözi a múltba való visszatérést, megragadva egy teljes emberi életet, vagy annak egy fejezetét, és a történetfüzér a maga egyedi, olvasmányos stílusával elkalauzol csodálatos, mégis gyötrelmekkel teli világába. Az élmények személyesek, mégis magunkénak érezzük őket kicsit. Néha azonosulunk a főhőssel, megértjük szenvedéseit akkor is, ha tudjuk, másképp kellett volna cselekednie. Igen, ez a sorsszerűség, amit ma is mindannyian megélünk. Hiszen nagyon sokszor érezzük a helyes irányt, de valamiért nem követjük szívünk szavát... talán, mert kényelmesebb így, talán, mert félünk, talán, mert feladjuk a küzdel-

81

met, talán, mert nem vállalunk felelősséget... emberek vagyunk... olyanok, mint a tűzdobáló, Andreas, a katona, Edna, vagy a lótuszvirágos lány és a többiek...

Az író kifejezésmódja lenyűgöző, és ez nem csak az adott korra és földrajzi tájegységre vonatkozó tárgyak, eszközök ábrázolásában nyilvánul meg, hanem az emberek gondolkodásmódjának, egymáshoz való viszonyulásának korhű jellemzésében is. Ettől a hangulattól pillanatokon belül ott és abban a helyzetben, környezetben érezzük magunkat, mint a főhős és az őt körülvevő szereplők.

A könyvben a történetek nem évszámok szerint követik egymást, sorrendben, de mindegyik valamelyik régi életről szól. „Régi életek krónikása vagyok” – vallja önmagáról a szerző.

Fotó: www.facebook.com/tuzdobalo

A műben helyet kap a meditációban szerzett élményeinek leírása, az előző munkájából idézett részek – *Utazásaim Rőt Macskával* –, valamint a tulajdonképpeni történet kifejtése, elmesélése.

A *tűzdobáló* című könyv ajánlott mindenkinek, aki érdeklődést mutat a lelki utazás, reinkarnáció, spiritualitás iránt.

A művészi borítóterv Deák Lea munkája.

FALUVÉGI ANNA

82

Érzelmes gúnyrajz egy álomról

James Franco: *A katasztrófaművész*

A meta korában elfogadott, hogy ami annyira rossz, hogy rosszabb nem is lehetne, az már valójában jó. A széles körben a világ második legrosszabb filmjének tartott 2003-as *A szoba* (*The Room*) azoknak a filmeknek az elit kategóriájába tartozik, amelyek épp rémes minőségüknél fogva tettek szert kultuszstátusra – emellett készítésének története is van annyira izgalmas, hogy arról külön film készüljön Hollywoodban.

Tudták, hogy a Wikipedia angol *Kultfilm* szócikkében külön szegmenst szentel azoknak a filmeknek, amelyek „annyira rosszak, hogy már jók”? A Z-filmeknek is nevezett alkotásokat Michael Medved kritikus aposztrofálta a fenti módon.

Általában kis költségvetésű mozikról van szó, amelyek annyira rosszul vannak megírva, megrendezve és eljátszva, hogy nevetségessé, ezáltal akaratlanul komédiává válnak, nem ritkán saját rajongótábort alakítanak ki, de általában csak a videomegjelenést követően, miután a mozipénztáraknál óriásit buktak. A későbbiekben már csak marketing kérdése, hogy a nézők rettenetesnek vagy az avantgárd határát súroló módon vakmerőnek tartják őket.

Istenem, sikerült elmondani a replikát! – ötvenedik próbálkozásra

83

Az elmúlt évtizedekben a világ legrosszabb filmje címmel Ed Wood 1959-es, *9-es terv a világűrűből* (*Plan 9 from Outer Space*) című alkotását volt szokás illetni, amelynek elkészülteiről és excentrikus író-rendező-produceréről 1994-ben Tim Burton készített filmet (már Johnny Depp szempillaspiráljáért és fehér angórapulóveréért is érdemes megnézni, de nem csak azért). A kétezres évek elején aztán kihívója akadt a megtisztelő cím viselőjének. Tommy Wiseau, egy totálisan tehetségtelen, ám annál ambiciózusabb filmművész-aspiráns állt elő 2003-ban a megmagyarázhatatlan okokból *A szoba* (*The Room*) címet viselő filmjével, s az szinte azonnal internetes hírhedségre tett szert. Felejthetetlenül csapnivalóan eljátszott jelenetei („Oh hi, Mark”) az első „viral” videók között voltak, hiszen a bemutató épp az internet hajnalára, a YouTube és a netes fórumok kultúrájának ártatlan kezdetekre esett. Az első látványos bukás után alig egy évvel már éjféle vetítéseket szerveztek belőle a mozikban, ahol a nézők kórusban szavalták a párbeszédet a színészekkel, beöltöztek a szereplőkhöz hasonló jelmezekbe – például a szintén teljesen megmagyarázhatatlan szmokingba –, vagy éppen kellékeket dobáltak a vászonra. *A szoba* rövid úton „a rossz

filmek *Aranypolgárává*” nőtte ki magát.

James Franco színész-rendező annak a generációnak a tagja, amely ezeken az ős-mémeken tanult bele a születőben lévő digitális világba. Nem csoda hát, hogy másfél évtizeddel, egy Aranyglóbuszsal és egy Oscar-jelöléssel később úgy döntött, a maga részéről *A katasztrófaművész* (*The Disaster Artist*) címmel megfilmesíti *A szoba* születésének történetét, a wiseau-i hagyományokat folytatva magára vállalva mind a rendezést, mind a főszerepet. A forgatókönyv alapjául Wiseau legjobb barátjának és főszereplő-társának, Greg Sesterónak az azonos című könyve szolgált – Sesterót *A katasztrófaművészből* James Franco testvére, Dave Franco

Mit vétettünk? A stáb türelmének utolsó cseppjei

alakítja. Ő az, aki a könyvben és a filmben is bevezet bennünket ennek a döbbenetesen furcsa figurának a világába, vagy inkább a látomásába.

Mert Tommy Wiseau valódi álmodozó volt, így érthető, hogy *A katasztrófaművész* az amerikai álom kérdését is boncolgatja. Az amerikai kultúrában mélyen gyökerező mítosz emberek millióit csábította már az Újvilágba, irodalmi műveket, drámákat és természetesen filmeket ihletett. Tommy Wiseau története az amerikai álom fonák megtestesülése, James Franco filmje pedig egy amerikai válasza minderre. Wiseau a valóságban és a filmben is a saját álomvilágában élt. Meggyőződése volt, hogy csak akarnia kell, nem szabad feladnia, és teljesülni fog a vágya: híres színész

Szerintük vicces – Dave Franco és James Franco

lesz. Persze, ellentétben sok más álmodozóval, ő azt is nagyon jól tudta, hogy ez az egész felhajtás pénz nélkül nem megy. De ez számára nem jelentett gondot: filmjének hatmillió dolláros költségvetését a saját zsebéből húzta elő – máig rejtély, honnan tett szert rá. A forgatáshoz szükséges eszközöket a szokásokkal ellentétben nemcsak kibérelte, hanem egyenesen megvásárolta, munkatársait busásan megfizette, a premierre bérelt limuzinnal érkezett – láthatóan véresen komolyan vette,

amit csinált. Mindemellett az is biztosnak tűnik, hogy nem amerikai, bár azt, hogy honnan származik, soha nem árulta el, pedig azonosíthatatlan akcentusa miatt kollégái gyakran faggatták erről. Az utóbbi években számos elmélet látott napvilágot Wiseau személyazonosságáról, a legvadabb elképzelések szerint ő valójában egy kelet-európai bűnöző, aki egy sikeres gépeltérítés után ejtőernyővel szökött meg a hatóságok elől, és azóta senki nem hallott róla.

Az (ezúttal tényleg) igaz történet alapján készült játékfilmet csakis vígjátékként lehetett elkészíteni, hiszen a valódi történet is hisztérikus. Franco filmjének minden percében nevettek, ám csak első pillantásra tűnhet úgy, hogy a célja a gúnyolódás. A dokumentarista, folyamatos intertextualitással súlyosbított komédiát mélységes empátiával követte ki, Wiseau figuráját pedig sokrétű humorral formálta meg. Hihetetlen, de bármennyire is ismerjük az alapanyagot, bármennyit is gúnyolódtunk már *A szoba* alulmúlhatatlan filmművészeti teljesítményén, nagyjából *A katasztrófaművész* felétől komolyan elkezdjük mérlegelni, vajon még mindig Wiseau-n nevetünk-e, vagy már rég vele együtt. Franco szereplőjén keresztül valójában az alkotásról, a művészetéről beszél, arról a visszafoghatatlan vágyról, hogy valamit létrehozzunk, vagy ettől is eltekintve egyszerűen teljesítsük az álmunkat. Képes teljesen más perspektívába helyezni a világ egyik legtöbbet csúfolt filmjét és filmesét, úgy, hogy a különc, ismeretlen származású, korú, hátterű, emberre kevésbé emlékeztető viselkedésű Wiseau-val váratlanul elkezdünk együtt érezni. Ne lepődjünk meg, ha néhányszor meg is hatódunk azon az őszinteségen, amellyel a barátságáról vall. Ez az a jellemzője *A katasztrófaművésznek*, ami messze elemeli az életrajzi filmekből, a paródiáktól,

vagy bármi olyasmitől, ami kiszámítható volna. Éppoly meglepőre és váratlanra sikerült, mint *A szoba* maga – azzal az egy különbséggel, hogy utóbbival ellentétben *A katasztrófaművész* a végtelenségig tisztában van önmagával, így az érzékeny, öniro-nikus rendezésnek és a sokszoros másolat-mivoltával mindvégig kapcsolatban maradó színészi játéknak köszönhetően (hiszen Francóéknak jól kell eljátszaniuk embereket, akik épp rosszul játszanak szerepeket) onnan fog ütni, ahonnan a legkevésbé várjuk.

NAGY ORSOLYA

***A katasztrófaművész*
(The Disaster Artist)**

2017, USA

Rendezte: James Franco

A forgatókönyvet írta: (Greg Sestero és Tom Bissell könyve alapján) Scott Neustadter és Michael H. Weber

Fényképezte: Brandon Trost

Zene: Dave Porter

Szatmári Lorca-előadás váradi vendégművésszel

Tóth Tünde nagyváradi színművészt hívta mag a szatmárnémeti Harag György Társulat a *Bernarda Alba háza* címszerrepére. Sorin Militaru rendezése a nőről, társadalomról, családról, szerelemről és vágyakról, az elzártságról szól.

Sorin Militaru okos rendező. Federico García Lorca legismertebb és legjátszottabb drámájának előadását nem kanyarította el a #metoo kampány és családon belüli erő-

szak elleni küzdelem felé, hanem a nehezebb utat választotta. Előadása a költőiség felé fordul, nem harcolni akart, de megmutatni, milyen rombolást végezhet a lelkekben, a szel-lemben a társadalmi elvárások vakon teljesítése, a fizikai, szellemi szabadság és szabad döntés hiánya.

Okos azért is, mert Tóth Tündét kérte fel Bernarda Alba szerepére, a nagyváradi színművész ugyanis hatalmas érzelmi skálán tud játszani. Tóth szinte eszköztelenül játszik, árnyalatnyi finomságokkal érzékelteti érzelmeit, azt, hogy a magabiztos, kegyetlen nő álarca mögött ott rejlik a magányos asszony, a gyermekeiért szenvedő anya.

Bernarda Alba férjének temetése után, a hagyománynak megfelelően, nyolcévi gyászra ítéli hat eladósorban levő lányát. A gyászidő életre szóló magányt, férfinélküliséget jelent a szabadulni vágyó lányoknak. Nyolc évig a házba „még a szél sem fújhat be”, kilépni is tilos. Addig megöregednek, megcsúnyulnak, hozomány nélkül esélyük sincs férjet kapni. A világ dolgairól a két szolgáló híreiből értesülnek, a pletykákat ők hordják Bernardának. Az asszony a legidősebb lányát, Angustiazt akár gyászidőben is férjhez adná, az

első házasságából született lány az egyetlen, akinek hozománya van. Az első férj vélhetően lányára testálta hatalmas vagyonát. A második, most elhunyt férje után maradt birtok és ménes nem sok hozomány az öt lánynak.

A színpadon, a láncokon leeresztett plexilapok mögött rejlő házban, a hosszú „családi” asztal körül, a fürdőszobában mérhetetlen vágyak, szenvedélyek, gyűlölet és szerelem-éhség tombol. Poncia (Méhes Kati játssza nagyszerűen), aki nemcsak szolgáló, de egyfajta bizalmasa,

barátnője is a ház asszonyának, figyelmezteti őt a láthatatlan viharokra. Bernarda nem látja, vagy nem akarja tudomásul venni lányai fékezhetetlen női vágyait, a szerelmet és a gyűlöletet.

A lányok a férfiak után leskelődnek, amikor azok munkából hazatérnek. Közöttük a legkiválóbbnak Pepe el Romanót vélik, legidősebb nővérük vőlegényét. A szerelem viszont Adela iránt lobban fel (Keresztes Ágnes alakítja érzékenyen), és nem kevésbé szenvedélyesek a lány érzelmei. Ő a legfiatalabb és a legbátrabb, hogy saját útját kövesse, noha az tragédiához vezet. Nem lehet kitörni az ősi béklyók közül, mondja Lorcával a rendező.

Militaru előadásában hangsúlyosan jelenik meg a fogyatékoskossága okán is örök magányra ítélt Martirio (Kovács Niko-

lett nagyszerű játékában) kétségbeesés szülte gyűlölete a húga iránt. Az ő szerelme eleve reménytelen.

Össze- és bezártságukban a lányok átadják magukat vágyaiknak, de az önkielégítést, a leszbikus együttléteket nem látja senki, nem lehetnek pletyka tárgyai.

Lorca drámájában nem jelenik meg férfi a színpadon. Militaru előadásában viszont az alfahímnek tekintett Pepe el Romano és a többiek, összesen öten, nagyszerű koreográfiában mutogatják magukat a bezárt, felfű-

tött lányoknak, fokozva, de ki is gúnyolva a vágyukat. Megjelennek akkor is, amikor a céda lányt verik halálra, amire Bernarda is buzdítja a férfiakat, akik abban a pillanatban mintha magukévá tennék a bűnös nőt. Ebben a férfiak uralta társadalomban a legjobb, ami egy lánnyal történhet, hogy férjhez megy, vezeti a háztartást, neveli a gyermekeit. Ebben a faluban minden kitudódik, mindenki mindenkit figyel, mindenki meg akar felelni a többieknek. Aligha van magánélet, intimitás.

Bernarda egyedül marad a lányaival, a férfiak világában kell helytállnia, őrizni a lányok és a maga jó hírét, vezetni a gazdaságot, a ménest. Tóth Tünde Bernardája fekete nadrágkosztümben jár, amint napjaink üzletasszonyai. Küzd a létért, a lányaiért, akiket szeret ugyan, de ezt kimutatni nem meri. Néha ellágyul a tekintete, a hangja, hogy aztán újra felvegye a kérlelhetetlenség álarcát.

Tudja, minek veti alá a lányait, érti Poncia aggodalmait, ő is aggódik eléggé, de nem mer szembeszegülni a hagyományokkal, a falu zárt társadalmával. Dühös magára és a világra, kitörései olykor még a hozzá legközelebb álló Ponciát is meglepik.

Talán Adela érzi az asszony lelkében az ellentéteket, azért kuporodik anyja ölébe, mielőtt elindul szerelmé-

Szatmárnémeti Harag György Társulat

Federico García Lorca:
Bernarda Alba háza

Rendező: Sorin Militaru

Dramaturg: Bessenyei Gedő István

Díszlettervező: Fornvald Gréti

Jelmeztervező: Márton Erik

Koreográfus: András Lóránt

Szereplők:

Bernarda: Tóth Tünde

María Josefa: László Zita

Angustias: Rappert-Vencz

Stella

Magdalena: Bogár Barbara

Amelia: Bándi Johanna

Martirio: Kovács Nicolett

Adela: Keresztes Ágnes

Poncia, szolgáló: Méhes Kati

Szolgáló: Gál Ágnes

Prudencia: Moldován Blanca

Paco Rosita, koldusasszony:

Laczkó Tekla

Férfi: Posznet Nándor, Bodea

Tibor, Orbán Zsolt, Frumen

Gergő, Varga Sándor

nek beteljesedése felé. Bernarda ekkor, és amikor a végén, halott lányát öleli, mutatja meg az érzelmeit. Hogy aztán újra felvegye páncélját és kijelentse, a lányát szűzhöz illően kell eltemetni. Ismét a gögös és hiú Bernarda Alba ő, akinek a házában minden rendben van.

Sorin Militaru vizuálisan érzékelteti a bezártságot, a feszültséget, a kitörési vágyat, a felfűtöttséget. A hosszú asztal, a háttérfények, a kitűnő zene monumentalitást kölcsönöz a jeleneteknek. A plexifalak, a leselkedő lányok, a magukat obszcénul mutogató férfiak, a fürdőszoba fülledt

hangulata erős képi megfogalmazása az előadásban felvetett kérdéseknek. Ugyanakkor – és ez nagy bravúr – az előadást áthatja valamiféle költőiség. Ennek forrása talán az érzelmek és érzékek együttélése a színpadon, a színészek remek játéka, az, hogy a rendező kibontatta a személyiségeket, és a látszat mögé tud láttatni.

SIMON JUDIT

Grecsó Krisztián

Törzsasztal
József
Attila-díjas
költő, író

1976. május 18-án született Szegváron. A csongrádi Batsányi János Gimnáziumban érettségizett. A békéscsabai Kőrösi Csoma Sándor Főiskola után a szegedi József Attila Tudományegyetem magyar szakán diplomázott. 1997-től 2006-ig a Bárka szerkesztője, 2007 és 2009 között a Nők Lapja vezető szerkesztője, 2006-tól 2009-ig a Szépirók Társaságának alelnöke. 2009-től az Élet és Irodalom szerkesztője. Jelenleg Budapesten él.

Fontosabb művei: Pletykaanyu (elbeszélések, 2001, Jelenkor, 2006, Magvető Könyvkiadó), Isten hozott (regény, 2005, Magvető Könyvkiadó), Hasutasok (forgatókönyv, 2006, Szőke András filmje, Hunnia), Tánciskola (regény, 2008, Magvető Könyvkiadó), Cigányok (dráma, 2010, Katona József Színház, rendezte: Máté Gábor), Mellettem elférsz (regény, 2011, Magvető Könyvkiadó), Megyek utánad (regény, 2014, Magvető Könyvkiadó), Jelmezbál. Egy családregegy mozaikjai (2016, Magvető Könyvkiadó), Harminc év napsütés (novellák, 2017, Magvető Könyvkiadó).

Fontosabb díjai: Gérecz Attila-díj (1996, az év legjobb első könyve díj), Móricz Zsigmond-ösztöndíj (1999), Déry Tibor-díj (2004), József Attila-díj (2006), AEGON művészeti díj (2012).

GRECSÓ KRISZTIÁN

Az emlékezésnek fontos része a felejtés

Kőrössi P. József (■): Szép estét mindenkinek. El sem tudom mondani, milyen boldog vagyok, hogy ilyen sokan vannak itt, ennyien hátul még nem álltak. Szeretettel köszöntöm Krisztiánt. Imád Nagyváradra járni, harmadjára van már itt. 2009-ben és 2014-ben is járt Váradon a Törzsasztal vendégeként. Kezdem is rögtön a 2009-es találkozókkal, akkor arról beszélgettünk, hogy a Pletykaanyu című könyved kapcsán mindenféle botrányok következtek, percek is. Mi történt azután?

GreCsó Krisztián (▼): És én is köszönöm, hogy ilyen sokan eljöttek. Nagyon jólesik, hogy ilyen sokan együtt lehetünk. A Pletykaanyu az én első novelláskötetem volt, még egyetemista voltam és megfelelően lelkes. A megfelelően lelkes azt jelenti, hogy a kamaszkori elszakadások és a kamaszkori énkeresés közben nagyon elrugaszkodtam attól a falutól, ami az enyém volt, és attól a világtól is, ami az enyém volt, attól a nyelvtől, sőt attól a paraszti hagyománytól is. És amikor ott találtam magam a semmiben sok év után, a marhanagy kamasz-akarásommal és az örületes eredetiséggel, eközben megjelent két verseskötetem, de még sosem találkoztam emberrel, aki olvasta volna valamelyiket is, tehát nagy sikere volt mind a kettőnek. És a kudarcok után, meg egyáltalán, gyökértelenül, egyszer csak észrevettem, van énnekem gyökerem, jövök én valahonnan, ismerek egy világot úgy, ahogy azt egy bennszülött ismerheti. A bennszülöttet azért mondom így, mert az etnográfussal szembeállítva, nem kívülről ránézve. És akkor ebben a nagy hazatalálási folyamatban estem át a ló túloldalára: úgy gondoltam, ha én hazamegyek és körbenézek ott ezzel a kicsit külső szemmel már, de úgy, mint aki ott nőtt föl, belülről ismeri a viszonyokat, akkor én ezt igazán fölfejtetem. De ha fölfejttem, akkor annak úgy kell lenni, ahogy az a valóságban volt. Ha az agronómus daueroltatja a haját férfiember létére, akkor a szövegben is az agronómus daueroltatja. Az inszeminátor is daueroltathatta volna, tehát édes mind-

egy, hogy melyik, de én ragaszkodtam hozzá, hogy az úgy legyen. Egy kis közösségben ezt a közösség tagjai nem irodalmi szöveggé váltak meg, hanem nettó árulásként, tehát úgy érezték, én megalázom, kipletykálom őket. Az volt benne az igazán különös, hogy a pletyka úgy működik, mint a titok. A titok nem azért titok, mert nem tudja senki, hanem mert mindenki tudja, hogy titok. Ugyanez van a pletykával, sejthető, hogy az információ javarésze nem igaz, sejthető, hogy csak bizonyos része talál be. Nem is azért mondjuk először. A pletykát legtöbbször úgy kezdjük: hallottad, hogy... Ez a hallottad, hogy... azt jelenti, hogy én hallottam, te meg nem. Vagyis én tájékozottabb, fontosabb, naprakészebb vagyok. Az egész egy ilyen kommunikáció. Ezt nem szokás, vagy nem lehet leírni, nem lehet vele mit kezdeni. Nincsen semmi különös ebben a történetben, nagyjából a magyar irodalomtörténet ezer ilyen sztorit ismer. Az erdélyi magyar irodalom is sokat. Minden olyan szerző, aki kis helyről jön, és a kis közösségből az alakokat bedolgozza, ott bizony megkapja a magáét. A kedvenc történetem ez ügyben, és ez tényleg megtörtént, Féja Géza Viharsarok című szociográfija kapcsán volt. Féja Gézát nyolc városban perelték a Viharsarok után.

Az a különbség, hogy az szociográfia, tehát azt állította, hogy amit leír, az igaz, rengeteg adat népeességről, minden egyébről és utána történetek. És az én szülővárosomról is azt írja Féja – ezért a város hosszan perelte egyébként –, hogy bement délelőtt 11-kor a levéltárba, tárva-nyitva találta az ajtót, nem volt sehol a levéltáros. Körbenézett, egy darabig várt, kiment az utcára, és az első arra járó megkérdezte: hát hol van a levéltáros? Ő, 11-kor már rég a kocsmában iszik, a Petőfiben. Hetven évvel később bementem abba a levéltárba, tárva-nyitva volt az ajtó. Az irodalom végtelenül hasznos tudomány, nálunk az Alföldön rengeteg minden változik, bementem a Petőfibe, és igen, ott ült a levéltáros, nem viccelek, tényleg. Egyébként minden kérdésemre tudott válaszolni. Felkészült, nagyszerű levéltáros volt.

■ *Amúgy milyen a könyv utótörténete?*

▼ Szélsőséges reakciók vannak azóta is. Mondjuk, simán megkérnek arra, hogy írjam meg a szomszédot vagy akárkit, mert rosszban vannak. Még most is van egy ilyen boszszúszöveg jellege a dolognak. Másfelől meg, furcsa lenne nem megemlíteni, hogy tavaly augusztusban díszpolgárrá lettem. Ez kicsit furcsa kettősség. Bevallom őszintén, mikor az első békített tárgyaláson ültünk 15 évvel ezelőtt, hat család perelt fejenként egymillió-kétszázezer forint kártérítésre becsületsértésért, s ha akkor nekem valaki azt mondja: édes fiam, 15 év múlva díszpolgárrá avatnak, biztos kiröhögöm. Mindenesetre újra vannak már Szegváron is találkozó, és olyan is elhangzott, hogy: „hát én meg mér nem vagyok benne, én érdemes lettem volna rá”. De azért alapvetően lehettem volna óvatosabb, meg lehettem volna tekintettel embereknek a halálhoz való viszonyára, vagy a szeretteihez való viszonyára. Elég kegyetlenül bántam azokkal az ügyekkel, amiket én megkaptam, de úgy éreztem, hogy olyan csodát, amit az élet tud, meg azt a rengeteg édes bolondságot, amit a faluban tapasztaltam, azt úgy kell megírni, ahogy.

■ *A Harminc év napsütésben többször visszatérsz, ha nem is a Pletykaanyura, hanem azokra a helyzetekre, amelyek mostanában adódnak, hogy meghívják kocsmába, büszkének rád, imádják, hogy ott vagy, hogy hazajársz, tehát visszafogadtak. Iskolába hívnak rendezvényre, újra szeretnek.*

▼ Egy közösségnek akkor lehetek újra a része, ha a közösség tereiben ott vagyok, meg ha érdekel engem, hogy mi történik. Ez az egyik. A másik, hogy tíz vagy tizenöt évvel ezelőtt a falu egy koherens világ volt. Aki ott született és megtalálta a számítását, az egész életében ott, abban az univerzumban tudta magát biztonságban. Ugyanennek a falunak ma úgy 30-40 százaléka ingázik Németország és Anglia és akármi között. Ugyanez a falu most az ünnepnapokon van együtt. Abban a pillanatban, amikor a hétköznapjaik másutt telnek, más normák szerint, és a két világ között úgy járkálsz, hogy egyikben sem vagy otthon, mindig idegen vagy. Mert egy idő után azt veszed észre, hogy eltelt három év rajtad Londonban, és már ez sem a tiéd, ami a tiéd volt. És én nem vagyok attól boldog, hogy így összetört a falu közössége, sőt, ez engem bánt. De az biztos, hogy az én szerepemet, meg az én kényszeremet, az én idegenségeimet sokkal jobban értik ma, sajnós.

■ *Miért?*

▼ Mert ugyanezt éljük át. Ugyanígy világok között ingáznak. Az a természetesség, hogy egy világ úgy az enyém, hogy mindenestül ismerem, annak minden szereplőjét, minden szabályát tudom; tudom, hogy kinek mit illik mondani – ez az otthonosság elveszett. Bezártak a kocsmák. Az mindennek a vége, ha bezár a kocsmák. És ebben a helyzetben odaülnek hozzám emberek, és megkérdezik erről, meg beszélnek a saját

dolgukról, meg mesélnek arról, hogy milyen érzés két-három napot itthon lenni csak. És akkor ez hogy van, én ezt hogy dolgoztam föl, hogy találtam meg az otthonomat ott, ahol megtaláltam, megtaláltam-e. És ezek nehéz feladatok egy olyan helyzetben, amikor, mondjuk, valaki egyáltalán nem akarja ezt, boldogulna szívesen ott, ahol a szülei meg a nagyszülei boldogultak. Nem tudom, ha ma születne egy hasonló szöveg, akkor van-e még olyan közösségi háló, hogy ez úgy elterjedhetne, mint tizenöt éve.

■ *Erre még visszatérünk, hiszen a Harminc év napsütés című új könyved sok esetben tér vissza erre, hogy itthon se, meg otthon se. A te esetedben folyamatosan keresed az itthont, meg az ott-hont. De még szeretnék néhány olyan dolgot kérdezni tőled, ami nem a könyvhöz kapcsolódik, viszont, majdhogynem azt mondtam, köztudott. Te az öcséddel szoros kapcsolatban vagy, a Harminc év napsütésben is előkerül szép történetekben. Sok közös estetek van, ő táncművész, te pedig zenélsz. Nem tudom, hogy működik, még nem láttam ezeket az esteket.*

▼ Csak felolvasok. A zenélést az énekelt versben tartom fontosnak. Hogy a versnek legyen újra valami médiuma. A verseskötet közepesen népszerű dolog Magyarországon. Nemrég mondtam a kiadómban, hogy újra írok verseket, és még soha olyan szomorúak az igazgatók nem voltak, mint akkor. A verseskötet nem egy eladható tárgy. De a fióknak mégse lehet írni. És ugyanúgy, ahogy a slamben megtalálták magukat a fiatalok, ami a költőverseny hagyományát idézi fel, alkalmi költészet, amelyet maga a szerző ad elő, ugyanúgy egy picit úgy éreztük, visszajön divatba az énekelt vers. Egyetemista koromban odavoltam Sebőék énekelt vers lemezéért, mindig figyelemmel követtem, ki hogyan nyúl a vershez. Hogy Hobo a blues felől közelít a vershez, Bródy honnan közelít, Cseh Tamás honnan, sokféle út volt. És ebbe is bekapcsolódtam, de szigorúan az énekelt vers hagyomány felől. Soha nem úgy, hogy egyszer csak a *Guantanamerát* elénekeljem.

Az öcsém kortárs koreográfus, balett-táncos és pedagógus, tanít is táncot. Egy egyszerű koreográfia szerint dolgozunk: én felolvasok egy szöveget, mindig váltogatom, és két dzsessz-zenész meg ő válaszolnak azokra az impressziókra, amit a szövegtől kapnak. Minden este más, mert egy impro-

vizatív válasz érkezik ott, akkor, illetve van egy szöveg, a nyitószöveg, ami mindig ugyanaz, mert az segít a közönségnek megérteni, hogy ez a dialógus micsoda valójában. Ezt csináljuk együtt. Az irodalmat színházi térbe hozza, ami fontos, hogy közösségi élménnyé válhasson, mert amúgy egy magányos befogadás.

Az öcsém nagyon elvarázsolta, édes figura, édesanyánknak először nagyon nehéz volt szegénynek a dolga velünk faluhelyen. Ugye, kérdezték tőle, mivel foglalkoznak a gyerekei. Ugye, az egyik író, a másik balett-táncos. Kérdezték szegényt: normális nincs-e véletlenül?

■ *Nem tudom, ismerik-e azt az írózene-kart, amelyiknek Rájátszás a neve? Az interneten, a Youtube-on több változatban meg lehet nézni, nagyon izgalmas. Sokan azt gondolják, ez olyan pótcselekvés, ami az írók népszerűsítését szolgálja. Majd te megmondod, hogy az-e.*

▼ Ebben kortárs dalszerzők, általában zenekarok frontemberei és kortárs írók, költők dolgoznak együtt. Egyébként ebben sincsen semmi újdonság, mert mikor Sebőék a táncházmozgalmat elindították, és párhuzamosan az énekelt verseket is ezzel együtt, a népzene felől közelítették a kortárs költészethez, Nagy Lászlóhoz, Féjához, Weöres Sándorhoz, akkor ők bevonták ezeket a költőket. Ez a generáció eljárt a táncházmozgalomba, ott ők énekeltek együtt, szavaltak együtt, minden táncház előtt irodalmi est volt. Bevallom, én

egyszer megkérdeztem Sebőt: Hogy létezik, hogy táncházz előtt tudtok irodalmi estet tartani? Én néptáncos voltam, azért mondhatom ezt. Tizenöt évig néptáncos voltam. És, mondom neki, lehet, hogy én jártam nagyon másik közegbe, de ahol én voltam néptáncos, ott tűzzel-vassal se lehetett volna a táncosokat egy irodalmi estre becsábítani. Azt mondta Sebő mosolyogva: Tudod, megmondtuk nekik, ha nem ülnek be, akkor utána nem húzunk népzene-t. Ő, mondom, milyen szelíd erőszak. Én ebben hiszek, és abban is, hogy ráadásul a zene olyan kabátot ad a versekre, meg egy olyan segítő, értelmező közeget, amivel sokaknak sikerül olyan verseket is élménnyé tennünk, amit egyébként nem tudnának kinyitni, mert túl kemény dió. Segít az értelmezésben, befogadásban, ezért csinálom nagy örömmel.

■ *Ez egy állandó zenekar, vagy változtok? Úgy emlékszem, változó az összetétel.*

▼ *Vannak cserék, meg vannak változások. A zenészek közül van a Beck Zoltán a 30Y-ból, Kollár Klemencz Laci a Kistehénből, Egyedi Péter az Óriásból, Szűcs Krisztián a Heaven Street Sevenből. Ők a zenészek. És akkor az írók: Háy János, Erdős Virág, Kemény István, Szálinger Balázs.*

■ *Nagyon furcsa szerepek ezek. Vannak nagyon visszafogott emberek, akiket, például Kemény Istvánt, azt hiszem, nem a hangszerhez való értés visz oda.*

▼ *Hát a Kemény nem egy szólógitáros, való igaz. De az nagyon szép, hogy egy félénk ember egy nagy színpadon milyen hatással van. Nagyon visszahúzódo ember, aki eszméletlenül nagy költő. Elmotyog egy nagy verset – borzalmasan rosszul – egy nagy színpadon, és tombolnak az emberek. Minden erődöt bele kell adnod, hogy egyáltalán értsd, amit mond, és ahogy ezt a plusz energiát hozzáteszed, egyszer csak összeáll a vers.*

■ *Vida Gábor mondta itt pár hete az új könyvéről: igen, ezek önéletrajzi írások, de amit leírok, fikcióvá válik. Egyetértesz ezzel?*

▼ *Sőt. Azt kell mondjam, én nagyon szerettem volna, ha sok dolog így történik meg, ahogy ezt én elképzeltem, és*

ahogy én emlékezni vágyom. De hát természetesen a kisagyam egy része tudja, hogy ezek nem föltétlenül így történtek, másfelől az emlékezés nagyon különös dolog, különösen írónak át az ügyek. Ahhoz képest is, hogy mikor melyik szereplőhöz állunk közelebb. Ugye, annak az igazsága kerül új fénytörésbe. Azon túl az emlékezésnek fontos része a felejtés, különben nem tudnánk magunkat egybetartani. Bizonyos dolgok meg le lesznek fátyolozva; először csak előzékenyen, azért, hogy a sebtől távol tartsuk, utána meg egyszer csak valóban elfelejtődik, és az is működik, tényleg lehet tudat alá taszítani. Ezen túl működik annak a hagyománya, hogy szeretünk legalább mikrotörténetekben hősök lenni, ezért a történetek elkezdnek izmosodni, színesedni, elkezdnek vastagodni, vékonyodni bizonyos helyeken. Sokszor az, ahogy kiszínezzük, jellemzőbb a történetre, mint maga a történet. Ezért, ha azt elveszjük belőle, akkor épp a saját funkcióját nem adja meg a történet. Mert, ugye, mi a funkciója? Az, hogy amikor elmeséljük, akkor akiről meséljük, azt szeretnénk magunk között tudni. A történetmesélésnek a családi mítoszképzés a legfontosabb funkciója. Nem lehet leírni, hogy a nagymama kendős volt, alacsony, jószívű. Hát az semmit se jelent. Az, hogy mi volt a jellemző története, és azt hogyan színezte és kanyarintotta, és milyen huncutul nevetett a közepébe bele, az már egy generátor, ami visszahozza. Én egyszer nagyapám egy kedves történetének utánamentem,

és úgy elszégyelltem magam, hogy soha többet azóta ilyen nem csinállok, nincs is értelme.

■ *Elmondhatod?*

▼ *Persze. Akkor kerültem Pestre, 2006-ban. Bitang rosszul éreztem magam, próbáltam kapaszkodókat keresni. Kolbásoztam a városban, mit csináljak, mit csináljak, és gondoltam, utánajárok egy történetnek. Nagyapámnak fontos és kedves története volt, hogy az ötvenes években Budapesten volt állványozó munkás. Egyik éjjel a Pillangó utcai munkásszállóról elviszik egy Volgával. Az Andrássy út felé tartanak. Ő borzalmasan izgul, hogy az Andrássy út 60-ba viszik. De nem. Megállnak a Hősök terén. Akkor lesz Titóból láncos kutya, az ötvenes évek elején vagyunk, fel kell állványozni a jugoszláv nagykövetséget, hogy a jugoszláv elvtársak elől eltakarják a kilátást a Hősök terére. A történet fontos része volt, és ezt mindig hangsúlyozta, hogy mindezt egyedül. Hogy ő azt ott hősieen fölállványozta, hogy neki az élete függött rajta, és azt fölállványozta. Most az a szerb nagykövetség egy nagy, sarki épület. No, az biztos, hogy ő azt egyedül nem állványozta föl. Hogy többen, az lehetséges, mármint hogy az megtörtént. Abból jegyeztem meg a történetet, és arra tudok visszaemlékezni, ahogy hangsúlyozza, nem magára a történetre. Nyilván innentől kezdve nagyon érdekesen működik ez, és Vidánál is az a nagy kockázat lesz, hogy ha valami ennyire azzal a hitellel íródik, hogy ő mint Vida, tehát ott áll a Gábor mögötte, akkor az emlékezést átalakíthatja. Én így jártam a *Mellettem elférsz-szel*. A családtagjaim képesek úgy emlékezni rá, hogy úgy történt, mint ahogy a regényben van. Az öcsém arra is emlékszik, hogy hol állt adott helyzetekben. És akkor mondom neki: Zoli, hát ezt én találtam ki, ez fikció, soha ilyen nem történt. Látnád azt a sértettséget, hogy az ő érintettségét megkérdőjelezem. És akkor erre lehet mondani, vagy mondhatják: mert hazudni akar? Nem, erről egyáltalán nincsen szó. Tényleg így íródik át. Száz éve született Szabó Magda, van róla tárlat a PIM-ben, elhívtak, legyen egy tárlatvezetés. Nagyon vicces, hogy megpróbáltak az önéletrajza egy-két dolgának utánamenni. Milyen szép életmű, ami elindul úgy, hogy azt állítja magáról, ezek regények – *Őkút, Régimódi történet* –, csak vannak családi alapjaik. Majd eljut a *Für Eliség*, ami fiktívebb, mint bármelyik könyve. Konkrétan trianoni árva*

hugicát fikcionál magának. És akkor bejön az olvasó, akinek a döbbsent arcán az van, hogy megpróbálja összerakni, hogy Cili kikből gyúródott össze, hiszen nem érti. Akkor hogy lehet, hogy az író az állította, ez önéletrajz? Az én olvasatomban úgy, hogy azzá lett, amit írt. Az egész élete örökké alapanyag volt, és a végére már ő maga lett az. Az alanyi szerzőknél ilyen veszély mindig van.

■ *Nagyon szép, amit most mondtál. Mert ez olyan írói munka, amiben a szerző önmagát alkotja meg egy folyómat végén.*

▼ *És el is veszíti. Azért az elég nagy kockázat, hogy elhiszi, ő az, amit ír. Az is kockázatos ügy. Na, most, amikor az új könyvem bemutatója volt, odajött hozzám egy hölgy, hogy neki mennyire végtelenül fontos, mennyi erőt ad az első ciklus, a *Nyarak a nagyival*, amelyben az elbeszélő minden évben egyszer elszökik a nagymamájával valahova nyaralni. És neki az végtelen sok erőt ad az unokájával való viszony problematikuságában. Mit mondhattam volna? Hogy soha az életben nem vitt el a nagymamám nyaralni? Miért mondtam volna ezt? Ő nagyon örült. Én nagyon szerettem volna, ha az lehetséges, és az a vicces helyzet áll elő, különösen mióta elmúltam negyven, azóta sajnos rossz változások mennek végbe az életemben.*

■ *Ne nézz hátra.*

▼ *Igen. Az egészség is változik, mindenféle változik. De ilyen megható-*

dós lettem, amivel nem tudok mit kezdeni. Képes vagyok meghatódni olyan történeten, ami sosem történt meg. A múltkor édes volt, odajött egy olvasó, és azt mondta, szerinte ha ez fikció tényleg, akkor az a helyzet, hogy B₁-vitamin-hiányom van. Ez is egy megközelítés. És ez végül is se nem csalás, se nem önáltatás, hanem tényleg, a történetek természetéhez való viszony, ahogy az emberi természetéhez való viszony is, hiszen annyi szeretet meg gyűlölet van bennünk egy személy iránt folyamatosan, és állandóan parázslík mind a kettő, mégis: nem lehet nélküle lenni. Valahogy így van ez, impulzív, kétoldalú dolgok.

■ *Na, most akkor helyben vagyunk, mert a könyved jelentős része az apa-fiú viszony fájdalma, érthetlensége. Ebben a kontextusban, amiben beállítottad ezeket a történeteket meg ezeket a figurákat, az is érdekelne, ez mennyire fiktív, és mennyire valós történetekből indul el. Az biztos, hogy itt az apának és a fiúnak elszámolnivalója van egymással.*

▼ Teljesen igaz. Hogyha én úgy állítom be a saját életemet, pályakezdésemet, meg egyáltalán, az indulásomat, hogy abszolút a népi írói vonalra koncentrálok, akkor egy picit hazudok, mert azok a népi írók, akik tényleg maguk fedezték fel, hogy van egy másik világ azon túl, amelybe ők beleszülettek, azok végtelenül nagy harcot vívtak meg. Mondjuk Sinka, aki tényleg egy pásztorgyerek. És rendesen az analfabetizmussal küzd, amikor kiderül, hogy közben elképesztő módon mennek a mondatok a fejében. Nekünk az öcsémmel ott volt az édesapánk, aki másról sem tudósított már magával a jelenlétével is, mint hogy van egy másik világ ezen túl. És az, hogy ő a saját ambícióit, vágyait félvállról vette, az nekünk nagy figyelmeztetés volt. Én az ő életén keresztül, az ő sorsán és kudarcaim keresztül már rögtön kiskamaszként megtanulhattam, hogy ezek a bizonyos ambíciók addig áldásosak, és addig löknek előre, amíg hajlandó vagy szolgálni őket. Amíg alázatosan gondozod a saját lelkedet. Ha azt mondd, hogy nem, én ezekről lemondok, köszönöm szépen, abban a pillanatban átokká válnak. Apám egy színes figura volt. Kisgyerekként rögtön kiszúrhattam, hogy vele valami nincs rendben. Könyékig érő lila haja volt, hamar észre lehetett venni, hogy nem úgy néz ki, mint a többiek apukája. Ez azért elég egyértelmű jel volt. Hippi volt, akkoriban úgy nevezték a lázadásnak ezt a formáját. A lila

haját pedig konkrétan hagymával érte el. Azzal színezték a hajukat. Feketészilva lett tőle. Örületesen démoni volt. Nagyon fura ruhákban jártak. Természetesen gitározott, rocker volt. Úgy állította be magát sokszor, hogy ő milyen vad zenét játszott. Utólag megtudtam, hogy Bee Gees-rajongó volt. Hát azért az nem egy Rolling Stones, de mindegy. Szavalóversenyekre is járt.

■ *Egyik könyvedben megjelenik, hogy nyitott ablaknál József Attilát szavaló üvöltve. Az emberek meg jönnek haza az aratásból.*

▼ A kasztrendszer nagyon szigorú dolog a faluban. Ha te a részeges Grecsó fia vagy, akkor az vagy, nincs mese. Ráadásul apánk ezekkel az örületeivel a falu bolondja címet is birtokolta, ami azért egy tisztesség. Az nem úgy van, hogy csak kinevetjük, hanem csodáljuk is. Tudjuk, hogy valamit tud, amit mi nem. És közben nevetünk is rajta. Ez a pozíció volt. Énrám nem illett ez a kabát, abszolút nem tudtam vele mit kezdeni, mert én megfigyelő alkat vagyok. Az öcsém az első pillanattól kezdve ezeket a konfliktusokat kereste és meg is találta. Ő rögtön beletalált ebbe a szerepbe. Én a *Pletykaanyunál* értem őt utol a falu bolondja helyzetben. És azon túl, hogy ezt a leckét megkaptuk édesapámtól, azon túl sajnos a kudarcát is látnunk kellett. Ennek a lemondásnak a kudarcát. És az a szép feladat vár ránk, az öcsémre is, hogy meg kell tudni neki bocsátani, amiért elpazarolta magát. És ez egy szép, erős és nagy játszma. És

nagyon egymásra utal bennünket az öcsémmel, hogy segítünk ebben egymást. Mindenesetre nem véletlenül nem írtam aparegényt eddig, meg azért tűnik fel ilyen szilánkosan, mert ezt a munkát előtte kell elvégezni, addig nem lehet hozzányúlni semmilyen módon íróilag ehhez a dologhoz.

■ *Van még egy fontos vonatkozása ennek az apa-fiú viszony-nak, és pedig: elhagyni ezt, elmenni innen. Ő is ezzel próbálkozik, de csak fejben. A fiú viszont meglépi. És ez bátor dolog. Az elején beszéltél arról, hogy a mai, nem tudom, mennyire fiatal emberek elhagyják a falut, és távoli országba mennek. Az már nagy bátorság. A te idődben az volt nagy bátorság, amit te csináltál. Hogy otthagytad a falut – tulajdonképpen a semmiért. Nem is tudom, hogy a könyvedbeli apának a viszonyáról vagy a valóságos édesapádnak a viszonyáról beszélsz.*

▼ Az öcsém gyakran emlegeti, akármikor rossz jegyet kaptunk, apám mindig nevetett, és azt mondta: nem baj, legalább ti is itt maradtok majd velem a fóliasátorban, és nem lesz akkor semmi gond. Ugyanis az, hogy ottmaradni, az számára a kudarcot jelentette, és ezért számunkra rögtön az első pillanattól kezdve világos lett, hogy ez a világ azokat a vágyakat semmilyen módon nem tudja kielégíteni vagy szolgálni, amikre mi vágyunk, amerre menni szeretnénk. Ez bennem azért okoz végtelen nagy törést, mert én imádtam azt a falut, most is nagyon szeretem. Minden természetes rutinom, ahogy a pénzzel bánok, ahogy a világot alakítom magam körül, az még mindig az a parasztfiú, az a katolikus parasztyerek. A katolikusság fontos benne, az is egy világkép. Ugye, akár reformátusban, akár katolikusban nőttek fel, tudják jól, hogy milyen különbségek ezek. Úgy fogalmaznám, hogy a nagymamám hatása volt ez, mert ő volt a család közepe. Abból is a bencés. Ez a bencés látásmód.

■ *A Juszti?*

▼ Igen, Juszti. A vendégszeretettel, a munka szentségével és a tudás szentségével. Na, most ez rendben is lenne, hogyha én nem egy más világban élném a hétköznapjaimat. És kelene valamibe betörnem. Betörtem már, nem azt mondom, 42 évesen hogyne törtem volna be, csak amikor látom a homogenitást, akkor olyan irigy vagyok. Mondjuk, az

unokatesóm a gyógyszerész a faluban, ott született, ott nőtt föl, mindenkit ismer, mindenki fél tőle, és ő imádja, hogy mindenki fél tőle. Hihetetlen tekintélye van, rettegve kéri a gyógyszert, és ő maga, nem is tudom, a létnek az önazonossága. Hogy ő az, ami. A gyökereiből kinőtt fa egészségesen, és én ezt olyan irigyen szemlélem. Mert én, ugye, ezek között a világok között, ezeket kicsit mindenütt idegenül élem meg. Az elmenetel egy ilyen rögtön kötelező helyzet, amit az apám generált. Hogy a minimális elvárás: el kell menni.

■ *Az összes könyvedet olvastam, mindenütt dominál a humor. Nem azt mondom, hogy itt hiányozna, de az irónia, azt hiszem, igen. Na, most itt a Kémlelő című novella. A fiú fölviszi az apát Budapestre. Plázába akarja vinni. Gyönyörű történet, tényleg megrendül tőle az ember. És itt van humor is.*

▼ Ne haragudj, fölolvadni nem tudom, azok között a novellák között van, amihez sajnos már hangosan nem tudok hozzáférni. Egyszerűen nem tudom felolvasni. És azt a röhejt meg nem bírom elviselni, hogy én meghatódom magamon. Nem lehet. Mindenesetre az alapja egy valóságos történet. Egy olyan helyzet, amikor egy ember évtizedek óta nem törődik a külvilággal, fogalma sincs, hogy '90 óta merre tart körülötte az élet. És ha egyáltalán nem önmagával van elfoglalva, akkor csak a növényekkel folytat dialógust, csak az érdeklí, egy ilyen belső élet zajlik. És hát, ugye, szerettem volna bevonni, szerettem volna, ha beszélgetünk, meg szeret-

tem volna kicsit kinyitni, kimozdítani, és valóban elvittem egy ilyen helyre. És ő dacosan azt ismételte, nem értette, mi az a pláza. És mondom végül mérgesen, hát egy bolt. Most tényleg egy boltba viszem őt? Ez komoly? Mondom, nagyon nagy bolt. De hogy ő bármekkora boltot el tud ám képzelni. De ez még annál is nagyobb, amit el tudsz képzelni. És ebben a gyermekded versengésben, szópárbajban érkeztünk meg, és hát kiderült, hogy azért akármekkora nem tud elképzelni. És hát akkor hangzik el az a mondat, amit aztán anyám gyakran idézett: „Úristen, menjünk innen, itt látszik rajtunk, hogy parasztok vagyunk.”

■ *Beszéljünk a nőkről, ennek a könyvnek az asszonyhőseiről, mert rettenetesen erősek. Ha megengeded, Jusztí mamát a legvégére hagyom. Azzal szeretném befejezni, közben a fejemben szerkesztettem a beszélgetésünknek a végét. Tehát a nők. Ugye, azt tudjuk, hogy az apa hogy viszonyul, elmenni, maradni, igazából tehetsége lenne, de ereje nincs arra, hogy váltson, és a fiú az, aki ezt megteszi, helyette is. De ott van az anya, aki szintén erős alakja ezeknek a történeteknek, illetve a családnak. Mint minden igazán komoly családban, az anyaszerep borzasztóan fontos. A te viszonyod a valóságos és a kreált anyához milyen?*

▼ Megint Szabó Magda jut eszembe, bocsánat, hogy annyit emlegetem, csak most volt a tárlatvezetés. Amikor azt próbáltam megfogalmazni, hogy mi az, amit ő tud, mások nem, és mi az, amiben nagyon csodálatos, akkor az szaladt ki véletlenül a számon, félig-meddig tudatosan csak, hogy az az igazi nagy csoda, amikor nem valami nagy tragédiát vagy nagy drámát kell megfogni, még csak nem is valami nagy hőst, vagy nagy kudarcot, hanem van egy szép személyiség, egy szép ember, aki tisztességes, és akivel mikrodrámák történnek. De jelen van, hűséggel, a legnagyobb szeretettel. Nézzük meg ezeket a hétköznapi, egyszerű dolgokat és arról írni valamit, és azoknak az embereknek, anélkül hogy túlhúznád, vagy túl romantikussá, túl sziruposra csinálnád, mégis megnézni a helytállásait, a jelenlétüket. Ezt tudta Szabó Magda úgy, hogy ezek az asszonyok, az ő létező női karakterei nem azért voltak nagyon megfoghatók, mert, mondjuk, belebolondultak a gyászba, és valami örület történik velük, mint egy Németh László női karakterrel. Éppen ellenkezőleg: nagyon hétköznapi, mégse lehet összekeverni. Az elején, amikor még én is

ilyen mágikus realizmus felé táncolgattam, és kérdezték, hogy az anyukámról miért írok olyan keveset, azt mondtam, azért, mert minden rendben van vele. Szeretett világéletemben, én is szerettem, minden csodálatos, hát mit írok róla? És most rájöttem, ettől szép. Az egyik barátom a múltkor úgy dicsért meg, hogy nem is tudta, hogy megdicsér. És olyan jólesett. A feleségével beszélgettek, és kérdezte a fülem hallatára, hogy – lehoztam az *ÉS-ben* egy prózarészletemet, egy évben egyszer szoktam magam lehozni – miről szól az az egész kolumnás részlet? A srác elgondolkodott, majd azt mondta: hát arról, hogy elpirul a lány. A feleség visszakérdez: erről szól egy egész oldal? Mondta: igen. És olyan büszke voltam. Nekem kell felnőni ahhoz, hogy ezeket el tudjam mesélni róluk, hogy ezeket el lehessen mesélni, miközben nagyon karakteres női alakok is vannak, akik között voltam, ugye, a két nagymama radikálisan különböző volt. Az én édesanyám édesanyja is rengeteg történetet adott nekem. Sosem láttam még ilyen impulzív személyiséget, mint ő. Regénybe illő módon tudta manipulálni az embereket. Ennyi rossz tulajdonságot sem láttam még, hogy a Jóisten egy embernek valahogy összeszedett volna így külön. Nyilván az ember nem tud mást tenni, mint szeretjük egymást, igyekszünk, de ő nagyon különös asszony volt, gyakran előkerül egyébként a *Mellettem elférszben*, még akarok is vele foglalkozni. Írtam egy színdarabot, az volt a címe, hogy *Cigányok*, a Katona József

Színházban játszották. Azt, hogy hogyan működik a gyűlölet és az irigység, ezek a dolgok hogy mennek belülről, azt én róla mintáztam. Utána kérdezték közönségtalálkozókön roma diákok, hogy honnan tudok én ilyen belső információkat arról, hogy hogy megy ez a romáknál. Mondtam, úgy, hogy nemcsak nálatok megy így, hanem nálunk is. És amikor anyukámék először eljöttek megnézni a darabot, aggódtam, mit fognak szólni, hiszen konkrétan mondatokat vettem át a nagymamától. Mit fognak szólni ahhoz, hogy „nem hoznak rá, csak ötezres koszorút, hát nem érdemli a tízezres koszorút, ugye”, ez volt, a koszorúnak az ára a lényeg, és meg kell jegyezni, hogy ki mennyiért hozott koszorút, és annyiért kell majd visszavinni, amikor annak a férje meghal. De pontosan annyiért. A virágos tudja, kinek kell visszavinni. Nézte anya a darabot, először csak így előredőlt, aztán mikor konkrétan a mama mondatai voltak, teljesen. Nagyon sok mindent tanulhat ezekből az ember. Az élet végleteiről. A mamám valahogy különösen szerelmes a fiaiba, de nem tudja őket elég szigorúan fogni. Mindkét fia meghal ötvenéves kora előtt, mind a kettőt eltemeti. És utána mondja azt a mondatot, hogy inkább három lány, mint egy fiú, elég elkeseredetten. A *Mellettem-nél* nagyon érdekes visszajelzés volt, ahogy elolvasták. Két dolog volt fölkaparó. Az első, hogy a krízishelyzetekhez hogy viszonyulnak. Nem szabadott volna megírni ilyesmit, mondták. Én meg azt mondtam, hogy a felejtés első lépcsőfoka az, ha valakit elkezdünk idealizálni, glóriát rakunk a feje fölé, eltűnnek a tulajdonságai, kisimulnak a ráncai, tudják, mint a reparált fotókon régen. Mindenki teljesen egyforma volt, mert mindenkinek egyformára volt retusálva az arca. Pontosán úgy tűnünk el, ha eltűnnek a gyengeségeink, a valódi helyzeteink. S ezt elfogadták, aranyosak voltak. Hát egy szép mondat volt a nagynénemtől. Leült mellém: „Fiam, hát azért az nagyon nem szép dolog, én olvastam ezt a könyvet, hát aki rólam van mintázva, azt írod benne, hogy a vőlegény ott alszik az esküvő előtt, hát azért ez nem szép dolog.” És akkor ültem, vert helyzetben, mit lehet ilyenkor mondani, bólogattam, nem szóltam semmit. Ugye, azt nem mondhattam, hogy de én emlékszem rá, hogy ott aludt. Ezt nem lehet. Sőt, az a szomorú igazság, hogy egy másikra is emlékszem, aki ott aludt azelőtt. Azt végképp nem firtattam. És akkor még ott a központi figura, a nagymamám, a Jusztí mamám, aki egy igazi család-

irányító típus. Aki képes összehangolni a generációk közötti szétartást, aki az egymásnak feszülő férfiakat kibékíti, egybetartja ezt a családot.

■ *Folytassuk róla a végén.*

▼ Jó. Folytassuk a végén. Azt hittem, ez a vége.

■ *Nem, nem. Felolvasnék egy mondatot a Kamaszok című novellából. Nem is egy teljes mondatot. „A teremtésben olyan magányos és kiszolgáltatott ember nincs, mint a szülő, akinek kamasz gyereke van.” Tehát nincs nála magányosabb, ugye?*

▼ Igen. Biztosan. Nekem még nincsen sajnós.

■ *Azért ezt magyarázzuk meg.*

▼ Nyilván a saját kamaszkoromból indultam ki, azt próbáltam meg végiggondolni, hogy is van ez a fajta kiszolgáltatottság. Falun nevelkedni sok szempontból hátrányos, egy szempontból lehet előnyös: ha az ember kollégiumba kerül, mert középiskolába kénytelen városba menni, akkor a kamaszkor kríziseinek jó részét a szülei megússzák, hiszen a kollégiumi nevelőtanárokon és a társain vezetődik le. Ezek a kamasz-krízisek kimaradnak, és én egy ilyen pillanatból indultam ki, amikor olyan honvágyam volt, hogy elfelejtettem, kamasz vagyok, és újra szerettem az anyukámat egy picit. És annak a csodáját idéztem föl ebben a szövegben, ahogy ő ennek örül.

■ *Hát erre akartam kitérni. Mert van egy olyan helyzet, amikor a fiú – te fogalmazol így, a kamaszszörny – egyszer csak hazamegy, és akkor ott történik egy nagyon-nagyon szép dolog.*

▼ Amikor apám ilyen idős volt, mint én vagyok most, akkor én már főiskolára jártam. Néha nehezemre esik belegondolni, hogy vajon most, a mostani idegrendszeremmel, türelmemmel hogy viselném, és hát remélem, mihamarabb lesz gyerekem, és akkor, ha jól számolok, nagyjából hatvanéves leszek, mikor érettségizik, kamaszodni jóval hamarabb fog. Én azt látom, hogy minden helyzet visszajön, mindent szépen visszakap az ember pontról pontra. Ha már csak magára a könyvre gondolok, arra a szituációra, hogy én ezt a bizonyos nagyapámat, akit Domosznak nevezek, hányszor nevettem ki azért, hogy írja az időjárást, tényleg kinevettem érte, mert, ugye, magában az a három-négy sor az azért nem mutatott olyan nagy dolognak, mint amilyennek később látszott a rengeteg füzet egyben.

■ *A nagyapa harmincegy éven keresztül írja az időjárást. Mindennap leírja, hogy süt a nap stb.*

▼ Egyben végigolvasva tényleg volt valami szakrális érzés, valami fölemelő abban, mintha visszakacsintana: látod, hogy mi értelme volt, látod, hogy mi van benne. Ráadásul az is kiderült a naplókól, hogy én mennyire kínoztam őt. Állandóan azzal gyötörtem, hogy vezessen már naplót, írja le a családot, írja le, hogy mit gondol.

■ *Szembesítetted.*

▼ Állandóan ezt mondtam neki, hogy ne az időjárást írja már, hanem ezeket. A harminc év alatt egyetlen mondat – ezt nem írtam bele a szövegbe, mert nem illett bele – kiszaladt belőle, amit már nem bírt benntartani. Ez a mondat az volt, hogy: „A mamának titkai vannak.”

■ *Gyönyörű.*

▼ Ismertem azt a férfit, aki a titka volt. De hogy ez az egy mondat kiszaladt, ez azt jelzi, hogy ő szerette volna leírni, amit gondol. Szeretett volna naplót vezetni, és nem elég, hogy nem mert, vagy a neveltetése, a habitusa nem engedte,

a szemérmessége nem engedte, ráadásul született egy olyan unokája, aki ezzel gyötri.

■ *Nem volt ez valami félelem is benne?*

▼ Dehogynem. Szerintem ő nem mert abba a tükörbe belenézni, amit a napló jelentett volna, hisz az a legkegyetlenebb tükör, amit a naplóvezetés jelent. Más volt a neveltetése. Szemérmes ember volt, nem merte. Na, most mennyi az esélye annak, hogy éppen neki egy ilyen unokája van? Amúgy nem szokták ezzel gyötörni a nagypapát, hogy vezessél már, papa, naplót. És hát egyfelől ez is biztosan vissza fogom kapni, ezt a gyötrést, és amire ki akartam lyukadni, hogy mesélte mindig – egy tanyán nőtt föl, Szegvár mellett a Tisza-parton – az élete részleteit, hogyan néztek ki a kulisszái, hogyan élt ő gyerekkorában. És én rengeteget kacagtam rajta, meg gúnyoltam, mert olyan volt, mintha egy skanzenről mesélt volna, annyira nem létező világ volt. És hát hála Istennek, a rendszerváltásnak és a digitális forradalomnak köszönhetően, az én gyerekkoromat ha mesélem most, az rendesen egy skanzen. Mindent visszakapok szépen. És állok elébe. Hátha jön egyszer.

■ *Van egy novellád, az a címe, hogy Apa főz. Meglepődsz vagy megbántódsz, ha azt mondom, ez egy kicsit Hét krajcár-os történet?*

▼ Egyáltalán nem. Nagy megtisztelésnek veszem, ha eszedbe jutott. Nekem nem jutott eszembe, de az egy

nagyszerű szöveg. Miért lenne az bántó? Lehet, hogy tudat alatt ott dolgozott.

■ *Azért is hoztam ezt most ide, mert szeretném, ha arról a paraszti világról beszélne, amiben az ember találkozik a szegénységgel meg a gazdagsággal is. A szegénység nem mindig szó szerinti, hiszen a fiú egyszer csak kap egy ilyen egyszemélyes, lábbal hajtható játékaútót. Hogyha szegények, akkor hogy lehet ilyen karácsonyi ajándék? De mégiscsak egy paraszti világban élünk, és nem lehet megkerülni Móríczt. Én azt mondom, a te világod, különösen ami a Harminc év napsütésben megjelenik, erősen kötődik Móríczt paraszti világához.*

▼ Hogyne, én ezt boldogan vállalom. Sokat igyekeztem is tanulni tőle. Konkrétan próbáltam jeleneteket újraírni, szituációkat megfogni, hogy hogyan festi le. Ugye, azt a technikát, hogy nem narratív szöveg, tehát ne azt tessék az elbeszélő szájába adni, hogy és akkor beleszeretett. Mutassa meg, szeressen bele. És akkor majd az olvasó: jaaa, beleszeretett? Ezt a mondatot majd az olvasó mondja ki. És ezeket a technikákat, hogy mondjuk a férfi-női viszonyban a hatalom hogy jelenik meg, hogyan udvarol egy ispán, és hogyan udvarol egy segéd-tanító, hogyan jelenik meg a kudarc, hogyan jelenik meg a visszautasítás, ezeket hogyan élük meg. Elképesztő dolgokat tud. Az életmű erre épül. Az egy szocialista irodalomeszmény, hogy a paraszttábrázolásra épülne. Nem is nagyon érti vagy érdeklő. Ott van a naplóban, hogy mi van, ha kiderül, hogy én nem is értek ehhez. Vagy hogy ki kell mennem megnézni egy istállót ahhoz, hogy le tudjam írni. Korábban is indul, 1907-ben már publikál a *Nyugatban*, s majd a húszas években indul a népirói mozgalom. Nem is egyértelmű az elején a viszonya a népi írókhoz, csak később lesz ez egy nagyon jó viszony. Neki a kisváros, a férfi és a nő, ez egy csodálatos terep. Ráadásul galád módon használja, a naplók óta azt is tudni, hogy, Magoss Olga Debrecenben volt a szeretője, és Olga leveleit szóról szóra beépíti az *Erdély*-trilógiába. Intertextusért nem kellett a szomszédba mennie.

■ *Janka szövegeit is, aki meg is sértődik ezen.*

▼ És később sokat siránkozik, hogy a színésznő feleségét nem tudja mintának használni, mert mindig színészkedik, és sose önmaga, nincs valódi énje.

■ *Meg nem is engedi.*

▼ Mindenesetre az valami egészen elképesztő, milyen izgalmas ez, hogy a vágyat például, a reményt, a szerelem előszobáját hogyan írja meg. Ezeket csodálatosan kezeli. Én azt remélem, hogy az új irodalomértés ezt helyreteszi, Móríczt a helyére kerül, és nem marad meg a bő gatyánál. Mondjuk, a *Rózsa Sándorba* például nagyon beletört a bicskája. Van egy játék is ezzel.

■ *Ezt mondd el, légy szíves.*

▼ *A Rózsa Sándor összevonja a szemöldökét az egyik része a Rózsa Sándor-nak.*

■ *A második.*

▼ A második, így van. Sajnos nem jó. És abban van egy fejezet, az a címe, hogy *A szegvári bál*. Hát én örült büszke vagyok erre. Ráadásul abban a kastélyban játszódik, a Károlyiak nyári rezidenciájában, amelyben az *Isten hozott* című regényem is. Amikor az *Isten hozott* játszódik, akkor az már egy szocialista nevelőotthon, nem a Károlyiak kastélya. Én azzal szórakoztam a *Jelmezbál* című prózakötetemben, ami inkább novelláskötet, mint regény, hogy az utolsó fejezetben van a nevelőotthonnak egy igazgatónöje, aki azt állítja magáról, hogy az édesapja naplót vezetett, és abból a szövegből van egy csomó idézet. Ez konkrétan *A szegvári bál* szövege, abból van, és arra a kastélyra vonatkozik, amit ő akkor igazgat. Ezt a játékot az égadta világon senki

nem vette észre, de hát ez már csak ilyen, hogy játszunk, és örülünk neki. Amikor ez a kötetem már megjelent, egyszer sétáltunk a feleségemmel, és bementünk a kastélyba. És ott volt egy teszt, a volt tanító nénim adta ide, hogy töltsen ki. A negyedik kérdés az volt: Ki írta *A szegvári bál* című művet? Műként volt említve, pedig csak egy fejezet, de mindegy. A. – Sinka István; B. – Móricz Zsigmond; C. – Grecsó Krisztián; D. – Mittudoménkicsoda.

■ *Hány éves gyerekek voltak ezek?*

▼ A felső tagozatosok. Rólam már hallottak, ezért beikszeltek engem, hogy biztos én. És akkor megfordult a fejemben, hogy hát szegényeket nem hagyhatom cserben, ezért írtam egy *Szegvári bál* című szöveget, hogy jó legyen a válasz. Most már engem is be lehet ikszelni.

■ *Akkor így a vége felé Jusztai mamáról beszélj, aki legalább olyan erős alakja ezeknek a történeteknek, de előkerül korábban is regényedben.*

▼ Hogyne, a *Mellettem elférsz-nek* is a főhőse. Amikor hazavittem az első verseskötetemet 1996-ban, az volt a címe, hogy *Vízjelek a honvágyról*, akkor a nagymamám végtelenül boldog lett. Nem tudhatta, hogy: egy: nem lehet kapni; kettő: ha lehetne kapni, se venné meg a kutya se.

■ *Van benne néhány kényes kifejezés, enyhén szólva.*

▼ Cifrább versek is voltak benne. Az én nagymamám nagyon megörült. Bement a szobába, kinyitotta az ágyne-műtartót, az ágyne-műtartóban nálunk sose az ágyne-mű volt, hanem mindenféle titkos dolgok, kinyitotta és elővett belőle füzeteket, átíró tömböt, az egyik oldala sima volt, a másik oldala kockás, termelészövetkezetekben használták.

És elárult egy több évtizedes titkot, hogy ő egész életében írt titokban. Négy elemi végzett, törvénytelen gyerek volt, árva lány, a makói internátusban nőtt föl, onnan adták nevelőszülőkhöz, ami egy eufemizmus, mert nem nevelőszülőkhöz adták akkoriban a gyerekeket, szolgálni voltak, cselédek lettek azokban a családokban. Úgyhogy nem igazán volt az írásbeliség közelében. Azért merté elővenni az írásokat, mert visszafelé működött a logika: ha az ő tehetsége öröklődött, akkor talán neki is van. Írt két regényt, egy önéletírást és sok-sok verset. Én ezeket le is gépeltem, meg el is küldözgettem a *Szegvári Naplóba*. Kifejezetten tekintélyes lett idős korára, a Kinizsi-telepen ő volt az egyetlen vénasszony, aki publikált a *Szegvári Naplóban*. Különös ez a hihetetlen vonzódás az írásbeliséghez. Ezen túl volt az, hogy az ő életműve a család volt, és ez egy szép életmű lett. Ezért mondom, hogy nekem egy nő a példaképem, nekem ő a példaképem. Hát akkor ennyi. Köszönöm szépen.

*(Elhangzott 2018. február 2-án,
Nagyváradon,
az Illyés Gyula könyvesboltban.
Az írott változatot TÓTH HAJNAL
közreműködésével SZŰCS LÁSZLÓ
szerkesztette.)*